د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

پښتو

یوولسم ټولګی

پښتو – یوولسم ټولګی

... اخیستنه او

... قانوني چلن

Ketabton.com

د چاپ کال ۱۳۹۰ هـ . ش.

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو
د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تألیف لوی ریاست

پښتو

یوولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوالان:

ــ محمد قاسم هيله من

ــ محمد قدوس زکوخېل

علمي او مسلکي ایډیټ:

ــ محمد زرين انځور

ــ پوهنمل بريالی باجوړی

ديني، سياسي او کلتوري کمېټه:

- ډاکټر عطاء الله واحديار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئيس.

ــ حبيب الله راحل د تعليمي نصاب د پراختيا په رياست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

ــ مولوي حبيب الله فوزي

د څارنې کمېټه:

ــ دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين.

ــ دکتور شېرعلي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول.

ــ د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر ګلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس.

ډيزاين:

ــ صفت الله مومند

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطـن افغـانسـتـان دی   دا عزت د هــر افــغان دی
کـور د سولـې کـور د تـورې   هر بچی یې قهرمــــان دی
دا وطـن د ټولـو کـور دی   د بـــلوڅـــو د ازبکـــو
د پـښـتـون او هـــزاره وو   د تـــرکمنـــو د تاجکـــو
ورسـره عــرب، گـوجـر دي   پـا ميـر يا ن، نو رستا نيـا ن
بـراهـوي دي، قزلباش دي   هــم ايمــاق، هم پشه يان
دا هـېـواد بـه تـل ځلېږي   لــکــه لمــر پر شنه اسمان
پـه سـينـه کـې د اسـيـا بـه   لــکــه زړه وي جـاويدان
نــوم د حـق مــو دی رهبر   وايـو الله اکبر وايـو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه بنایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده‌کړې په بهیر کې د زده‌کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده‌کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده‌کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده‌کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده‌کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک لړ

شمېره	د لوست نوم	مخ
لومړی لوست	مناجات	۱
دويم لوست	سیرت النبيﷺ	۵
دريم لوست	د سولې ارزښت	۱۱
څلورم لوست	ټولنه او نوی نسل	۱۵
پنځم لوست	تشبيه (د بيان علم)	۱۹
شپږم لوست	پېغله ملالۍ	۲۷
اووم لوست	پښتو ډرامه	۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېره	د لوست نوم	مخ
اتم لوست	بايزيد روښان	٤١
نهم لوست	په افغانستان کې د مطبوعاتو لنډ بهير	٤٩
لسم لوست	ترکيب او له جملې سره د هغه توپير	٥٧
يوولسم لوست	پښتو قصيده ((شيخ اسعد سوري))	٦٣
دولسم لوست	د چاپېريال ساتنه	٧١
ديار لسم لوست	د پښتو ادبياتو منځنۍ دوره	٧٥
څوار لسم لوست	په ټولنيز ژوند کې د ښځو ونډه	٩١
پنځلسم لوست	ژمنه: يوه روزنيزه کيسه	٩٧
شپاړسم لوست	د ليکنښو سمه کارونه	١٠٣
اووه لسم لوست	قيام الدين خادم	١١١
اتلسم لوست	پښتو ادبي سبکونه	١١٩
نولسم لوست	ادبي ليکونه: لور ته د چارلي چاپلين ليک	١٢٥
شلم لوست	نشه يي توکي	١٣١
يوويشتم لوست	درواغجنه ونه	١٣٧
دوه ويشتم لوست	ارزاني خيشکی	١٤٥
درويشتم لوست	د معلوليت عوامل	١٥٣
څلرويشتم لوست	مراد علي صاحبزاده (رح)	١٥٩
پنځه ويشتم لوست	په پښتو ادب کې د مېرمنو ونډه	١٦٧
شپږ ويشتم لوست	ګويته	١٧٧
اووه ويشتم لوست	د بشري حقونو تاريخچه	١٨٥
اته ويشتم لوست	ادبي معاصر نثر	١٩١
	لغتونه	٢٠١
	اخځليکونه	٢١٣

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست

مُناجات

په مخکنیو ټولګیو کې مو د کتاب پیل په شعري ژبه د خدای ﷻ په حمد او ستاینه کاوه. په دې ټولګي کې غواړو دا کتاب خدای ﷻ ته پر مناجاتو پیل کړو.

مُناجات د میم په پېښ لوستل کیږي. له خدای ﷻ څخه، د هغه له ستاینې او شکر سره یوځای، د یوه حاجت د سرته رسېدو او د اړتیاوو د پوره کولو غوښتنه ده. په دې معنا چې له خدای ﷻ سره راز او نیاز، پټې او ورو خبرې کول له مُناجات څخه عبارت دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مُناجات په اسلام کې خپل ځانګړی ځای او اوږده مخینه لري. پر خدای جل جلاله مینو صوفیانو او فقیرانو له خپل خدای سره په ډېر عجز او نیاز خبرې کړې او له هغه ذات څخه یې د خپلو حاجتونو د پوره کېدو غوښتنې کړې دي. په دې هکله زیاتې بېلګې شته. د بیت نیکه مُناجات د هغې غوره بېلګه ده. بیټ نیکه به ویل:

((لـویـه خـدایـه، لـویـه خـدایـه!
سـتـا پـه مـینـه پـه هـر ځـایـه،
غـر ولاړ دی درنـاوی کـې،
تـولـه ژوي پـه زاری کـې،
دلـتـه دي د غـرو لـمنـې،
زمـوږ کـېـږدی دي پـکـې پـلـنـې،
دا وګـړي ډېـر کـړې خـدایـه!
لـویـه خـدایـه، لـویـه خـدایـه!...))

کله چې د مُناجات کلمه واورئ، څه شی در په زړه کېږي؟

لاندې متن د مُناجات یوه بېلګه ده:

الهي، زه څه نه لرم چې تاته یې وړاندې کړم، لاسونه مې تش او سترګې مې ټیټې دي. د ګناهونو پېټی مې پر اوږو لا پسې درنديږي. ته په خپل فضل اوکرم زما لاس ونیسه او له دې ډارونکي او خطرناک ګرنګه مې راوباسه. سترګې مې پر خپل نور روښانه کړه. په زړه کې مې د عقل ډیوه بله کړه. د خلاصون او فلاح لار راوښیه. تاته د منلو او مقبولو کسانو د لارې لاروی مې کړه، له ځانه مې پردی او خپل ځانته مې نژدې کړه.

الهي، کومه ژبه به ستا ثنا ته ورسېدای شي؟ کوم عقل به ستا صفت وکړای شي؟ کوم شکر به ستا له احسان سره برابری وکړای شي؟ کوم بنده به ستا له شان سره لایق ستا عبادت وکړای شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ربه، ای له ما ښخه ماته نژدې او له ما ښخه پر ماباندې مهربانه، ... ما وبښه، له ماسره له خپل کرم نه کار واخله، زما عمل ته مه ګوره، زما تر وسې راباندې بار واچوه، هغسې نه چې زما ترمخه دې پر نورو اچولې وو.(*) زما له شان سره راسره برابره معامله وکړه، زماکړه پرما تاوان او ستا کرم پر ما احسان!

الهي، ته زموږ حال وينې، زموږ بې وسي هم وينې. بې له تا چاته مخ واړوو؟ بې له تا چاته فرياد وکړو او له چا مرسته وغواړو؟ ته مو عرض واخلې او ته مو حال سم کړې!

الهي، موږ ګنهکار يو، موږ شرمسار يو، چاته ورشو؟ له هر باطله بېزار يو. تاته ژاړو، سر په اذکار يو، نه په يو ځلې، بل په وار، وار يو، په سل، سل ځلې په زړ، زړ وار يو!

الهي، ته مو د رحمت پر اوبو پرېمنځه. الهي، ته مو د غفلت له خوبه راوېښ کړه. الهي، که وېښ يو ته مو په سد کړه. الهي، که په سد يو، ته عقل راکړه، ته پوهه راکړه، ته مو هوښيار کړه!

الهي، که ګنهکار يو، ستا ګنهکار يو، ستا رحمت ته سترګې په لار يو، له نورو دروازو بېزار يو!

الهي، موږ ژوندي يو، خو په ژوند نه پوهېږو، ته مو په ژوند پوه کړه، ته مو په ژوند ښاد کړه، ته مو وجدان او ضمير وېښ کړه. ته مو د عقل سترګې بينا کړه. پر ښو او بدو مو ته اګاه کړه!

الهي ستا دربار ته بيا راغلم، بيا راځم او بيا به راځم، خو لاسونه مې تش دي، په تشو لاسونو راځم. ته مې تش لاسونه بېرته مه لېږه!

د متن لنډيز:

مُناجات د خدایﷻ ياد او له هغه ذات سره خبرې کول دي. له هغه سره خپل راز شريکول دي. له هغه لوی ذات ښخه د خپلو اړتياوو د پوره کولو غوښتل دي. هغه ته خپله بېوسي څرګندول دي. هغه ته دا ويل دي، چې: ((لاحول و لا قوة الا بالله)).

څرګندونې

* د بقرې د سورې وروستیو آیتونو: ((لاتَحْمِلْ عَلینا اِصْراً کما حَمَلْتَهُ...)) ته اشاره ده.

** لاحول و لا قوة الا بالله، د الله (له مرستې پرته) د (ښو) د کولو او د (بدو) د نه کولو هیڅ وس نه لرم. یعنې د الله له مرستې پرته له ګناه څخه د مخ ګرځولو او د نیکو کارونو د سرته رسولو وسه نه لرم.

فعالیتونه

١ـ دوه تنه زده کوونکې دې په وار سره د ټولګي په وړاندې راشي او د مُناجات په اړه دې څرګندونې وکړي.

٢ـ زده کوونکې دې په څو ډلو وویشل شي. هره ډله دې په خپلو منځونو کې په پورته یوه مُناجات خبرې وکړي، معنا دې څرګنده او د هغو یو تن استازی دې مهم ټکي ولیکي او په ټولګي کې دې یې ولولي.

٣ـ درې تنه زده کوونکې دې د ښوونکي په لارښوونه پورته مُناجات په خوږه ژبه د نورو په وړاندې دیکلمه کړي.

۴ـ پنځه تنه زده کوونکې دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې د ژمي رخصتي یې څنګه تېره کړې ده.

۵ـ څلور تنه نور زده کوونکې دې د روان نوي تعلیمي کال په اړه پر خپلو پلانونو وغږېږي.

کورنۍ دنده

زده کوونکې دې هڅه وکړي، د پورته مُناجات په څېر څو کرښې مُناجات ولیکي او په بله ورځ دې یې په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام د ستر پيغمبر ﷺ سيرت

د اسلام د ستر پيغمبر حضرت محمد ﷺ سيرت د راتلونکو نسلونو روزنې ته، چې د ايمان د لارې لارويان دي، بنسټيز توکي دي. هغوی د خپل استمرار، دعوت او بقا عوامل په همدې اخلاقو کېويني. د پيغمبر ﷺ اخلاقو ته ډېر ژور پام هغه راز رابرسېره کوي چې د تاريخ د بدلون لامل شو. که څوک د حضرت پيغمبر ﷺ سيرت او اخلاقو ته پام وکړي، نو د هغه په دې وينا به پوه شي: ((زه په خپلو لاسونو داسې يو امت روزم چې راتلونکی تاريخ به لاس کې واخلي.)) حضرت پيغمبر ﷺ د ناخوالو په وړاندې د زغم او حوصلې، پر حق ټينګار او د نرۍ له لوړو او ژورو سره د مخامخ کېدو پر مهال په دښمني ډاډ او اطمينان کې ساری نه درلود. په زړه سوي، نرمۍ او بزرګوارۍ کې يې په دې نړۍ کې له موجودو مفاهيمو لوړ ځای درلود. هغه ددې لپاره پيدا شوی و چې پر پېښو او حوادثو بريمن شي؛ انساني نړۍ ته سمون ورکړي؛ انسانانو ته د يوه او واحد خدای جل جلاله د عبادت بلنه ورکړي او خلک سمې لارې ته راوبولي. له دې امله حضرت محمد ﷺ تل د بشر په تاريخ کې د الهام منبع او سرچينه ده.

حضرت محمد مصطفیﷺ وروستی پیغمبر دی. هغه د نیکو او غوره اخلاقو یوه ټولګه وه. د هغه همدا غوره او نیک صفتونه وو چې د اسلام سپېڅلی دین د نړۍ په ګوټ ګوټ کې خپور شو. نن د نړۍ په بېلا بېلو هېوادونو کې له یو نیم ملیارد څخه زیات مسلمانان ژوند کوي او ورځ په ورځ دا لړۍ لا پسې پراخېږي. د اسلام ستر پیغمبر د اخلاقو او غوره صفتونو داسې یوه ممتازه څېره وه چې په لیک کې نه ځایېږي. د خلکو زړونه د هغه له درناوۍ ډک دي او ساتل یې د ایمان جزء یا برخه بولي؛ ځکه یې د سر او مال په بیه ساتي.

حضرت محمد مصطفیﷺ له هر لوري یو پیاوړی، نیک خویه، زړه سواند او مهربان شخصیت و. حضرت باري تعالی د اسلام ستر پیغمبر ته فرمایلي دي: ((وَ اِنَّکَ لَعَلٰی خُلُقٍ عظیم.)) په رښتیا چې ته د عظیمو او لوړو اخلاقو خاوند یې. حضرت محمدﷺ فرمایلي دي: ((بعثت لاتمم مکارم الاخلاق))، یعنې زه ددې لپاره ګومارل شوی یم چې نیک او غوره اخلاق د بشپړتیا پولې ته ورسوم.

په سیرة النبي کې د اسلام د ستر پیغمبر د صورت او سیرت په اړه راغلي دي: ((نوراني څېره او غوره اخلاق یې درلودل. زړه راکښونکی او ښکلی سړی و. سترګې یې ډېرې تورې، باڼه یې لوړ، وروځې یې کږې او نښتې وې. د چوپتیا په وخت کې به یې وقار ښکاره و. که خبرې به یې کولې، نو د سترتوب نښې به پکې څرګندېدې. خوږ ژبی و، ډېرې خبرې یې نه کولې. ونه یې نه ډېره لوړه او نه ډېره ټیټه وه. ملګرو یې ډېر زیات درناوی کاوه. د خبرو پر مهال به ورته ټولو غوږ نیولی وو او د امر پرمهال به یې یو له بل څخه مخکې کېدل. د هغه د امر په سرته رسولو کې به له ځانه تېرېدل. خوا به یې تل له یارانو ډکه وه، نه به یې تندی تریو و او نه به یې د چا عیب لټولو. ښنونکی، له زغمه ډک او رښتیا ویونکی و. د وعدې په سرته رسولو کې تر ټولو مخکښ و. په لومړۍ لیدنه کې به یې هر چاته هیبت او پرتم څرګندېده. چا چې به ورسره خبرې کولې، نو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رښتیا به یې ورسره مینه پیدا کېده...))

رسول اکرمﷺ ډېره فصیحه او بلیغه ژبه درلوده. ډېرې څرګندې، معنا لرونکې او بې تکلفه خبرې یې کولې. د عربي ژبې په ټولو ګردودونو پوهېده او له هر چاسره به یې د هغه په ګرډود خبرې کولې. په کلمو کې یې رڼایي نغښتې وه. الهي وحې هم په دې کار کې د هغه مرستندویه وه. زغم او حوصله مندي، عفو او د ستونزو او کړاوونو په وړاندې صبر، هغه صفتونه وو چې خدایﷻ هغه ته ورکړي وو؛ څکه سره له دې چې حضرت رسول اکرمﷺ ډېر کړاوونه ولیدل، خو بې صبره نشو او د ناپوهانو او جاهلانو د افراط په وړاندې یې له حلم او نرمۍ پرته هیڅکله بل کار ونه کړ.

هرکله به چې د اسلام د ستر پیغمبر مخې ته دوه کارونه پراته وو، نو ډېر اسانه به یې ترې غوره کاوه، په دې شرط چې په هغې کې به ګناه نغښتې نه وه. هیڅکله یې له چا څخه غچ نه اخیست، مګر داچې شریعت به تر پښو لاندې شوی و. د خدای رسول له قهر او غوسې ډېر لیرې و. حضرت محمدﷺ په ورکړه او سخا کې داسې مقام درلود چې د بل چا وسه ورته نه رسېده. وایي له رسول اکرمﷺ څخه داسې شی نه و غوښتل شوی چې هغه یې په وړاندې ((نه)) ویلي وي. ګران پیغمبر تر ټولو زړور و او تل به په سختو شرایطو کې حاضرېده.

هغسې چې دوستانو او دښمنانو پرې اعتراف کړی دی، حضرت محمدﷺ ښېونکی، پاک لمنی، رښتینی او امین شخصیت و. له پیغمبرۍ دمخه د امین لقب ورکړ شوی و. له اسلام دمخه د جاهلیت په دوره کې د عدل لپاره له هغه څخه مرسته غوښتل کېده. حضرت محمدﷺ تر ټولو متواضع او له لویۍ لیرې و. هغه نه غوښتل د پاچاهانو په څېر یې مخې ته خلک پورته شي. له خپلو اصحابو سره د یو عادي شخص په توګه کښیناسته. خپل شخصي کارونه به یې پخپله کول؛ جامې به یې په لاس ګنډلې او پیوندولې؛ خپلې میږې یې لوشلې؛ په خپلو وعدو ولاړ و او تل یې له زړه سوي کار اخیست. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

معاشرت، ادب او نیکو اخلاقو کې تر ټولو دمخه و. پیغمبر اکرمﷺ بده ژبه نه کاروله، پر چا یې لعنت نه وایه. په بازار او لارو کې یې په لوړ غږ خبرې نه کولې. بدی ته یې په بدۍ ځواب نه ورکاوه، بلکې په عفوې او بښنې به یې ځوابوله. هیڅکله یې ثوک نه پرېښودل چې د درناوي په نامه یې شاته روان شي. په خوړو او جامو کې یې له خپلو خادمانو او لاس لاندې کسانو سره توپیر نه درلود. له اړتیا پرته یې خبرې نه کولې. د هرقوم مشر یې د هغه قوم مشر ګاڼه او د هماغه قوم پر مشرۍ یې ګومارلو. د نیکۍ قدر یې کاوه او پر هغې یې ټینګار کاوه. له بدۍ یې کرکه کوله. کار یې په ډېر اعتدال سر ته رساوه، اختلاف او مجادله یې نه کوله. نژدې یاران یې تر ټولو غوره خلک وو. هغه ته تر ټولو ګران هغه ثوک و، چې تر نورو زیات له خدایه وېرېده. د هغه چا منزلت یې لوړ ګاڼه چې تر نورو یې له خلکو سره زیاته مرسته، همکاري او غمخوري کوله. په مجلسونو کې یې د ځان لپاره کوم ځانګړی ځای نه ټاکه. د خلکو په منځ کې به په یو خالي ځای کې کښېناسته. ټولو ناستو خلکو ته به یې یو ډول پام کاوه چې په غونډې کې ناست کسان ونه وایي ترهغه ورته بل سړی غوره دی. پیغمبرﷺ په غونډو او مجلسونو کې تر ټولو باوقاره شخصیت و. لاس او پښې یې هرې خوا ته نه غځولې. خندا یې یوازې یوه موسکا وه. خبرې یې له اندازې لږې او ډېرې نه وې.

حضرت پیغمبرﷺ په ډېرو بې نظیرو صفتونو او کمالونو ښکلی شوی و، خدای ښه ادب ورکړی او خطاب یې ورته کړی و: ((و انک لعلی خلق عظیم))

دې اخلاقي ځانګړتیاوو د خلکو زړونه حضرت پیغمبرﷺ ته داسې نژدې کړل؛ داسې د خلکو په زړونو کې محبوب او داسې یو لاربنود ترې جوړ شو چې د قوم سرکشي او غرور یې په نرمۍ بدل او ډلې، ډلې د خدای په دین مشرف شول او نن پېړۍ وروسته د هغه مینه، محبت او درناوی د هرمسلمان په زړه کې ځپې وهي. (صلی الله علیه وسلم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

نبوي اخلاق په حقيقت کې د پيغمبر اکرمﷺ له رسالت څخه عبارت دي، چې هغه يې د وينا، کړنې او تګلارو له لارې بشري ټولنې ته وړاندې او په پايله کې يې د ژوند معيارونه بدل کړل. نيکي او ښه چلند يې د بدۍ او ناوړه چلند پر ځای دود کړ. خلک يې له ظلمت او تيارې څخه نور او رڼايي ته رهنمايي کړل؛ بنده ګان يې د بنده د بنده ګۍ پرځای د واحد خدای بنده ګۍ ته راوبلل. د تاريخ تګلوری يې برابر او سمې لارې ته سيخ کړ او په بشري نړۍ کې يې د ژوند لاره بدله کړه؛ خو په دې ټکي پوهيدل له دې پرته شوني نه دي، تر هغه چې د پيغمبر اکرمﷺ له رسالت څخه د دمخه وخت حالتونه د هغه جناب له رسالت څخه له راوروسته حالت او بدلونونو سره پرتله نشي.

فعاليتونه

۱ـ څو تنه زده کوونکي دې د وار له مخې د ټولګي مخې ته راشي او د حضرت محمدﷺ د غوره اخلاقو په اړه دې دوه، دوه دقيقې وينا وکړي.

۲ـ زده کوونکي دې په پنځو ډلو وويشل شي. هره ډله دې د اسلام پر دين د خلکو د مشرف کېدو د لامل په توګه د حضرت رسول اکرمﷺ د اخلاقو په ارزښت غور وکړي، خپلې موندنې دې تنظيم کړي. د هرې ډلې استازی دې هغه د نورو زده کوونکو په وړاندې ولولي او ټول زده کوونکي دې پرې ازاد بحث وکړي.

۳ـ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او لاندې کلمې دې د متن په مناسبو ځايونو کې وکاروي او نورو ته دې واوروي:

ګناه، ستر، غوره، زږور، پراته، غچ ، اسان، وسه ، ترپښو لاندې ،ګران، نغښتې، ورکړه، غوسې، حاضرېده

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرکله به چې د اسلام د.... پیغمبر مخې ته دوه کارونه ... وو، نو ډېر .... به یې ترې ... کاوه، په دې شرط چې ... به په کې .... نه وه. هیڅکله یې له چا څخه ... نه اخیست، مګر داچې شریعت به ...... شوی و. د خدای رسول له قهر او.... ډېر لیرې و. حضرت محمدﷺ په ورکړه او سخاکې داسې مقام درلود، چې د بل چا ... ورته نه رسېده. ... پیغمبر تر ټولو... و او تل به سختو شرایطو کې .....

۴_ د محمدﷺ وینا او عمل ته څه وایي؟ دوه تنه زده کوونکي دې پرې خبرې وکړي.

۵_ که د زده کوونکو په ډلې کې د کوم یو نعت یاد وي، د ټولګي په وړاندې دې یې په خواږه اواز ولولي.

۶_ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي. یو تن دې په متن کې پنځه ګونې یاګانې ولټوي او د هغوی اړوندې کلمې دې نورو ټولګیوالو ته ولولي. بل زده کوونکی دې په متن کې ساده بیانیه جملې او دریم تن دې مرکبې جملې پیدا او نورو زده کوونکو ته دې په ګوته کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کورونو کې د رسول اکرمﷺ د اخلاقو په اړه لس کرښې مقاله ولیکئ او په بله ورځ دې ټولګي ته راوړي.

پاکه عقیده، حیا او عفت، له هېواد سره مینه د ایمان له نښو نښانو څخه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېیم لوست

د سولې ارزښت

هغسې چې ژوند د کار نوم دی، سوله د ژوند نوم دی. د ژوند لپاره کار اړین دی. که کار نه وي، سړی که ژوندی هم وي، په مړو شمار دی. ژوند او کار یو د بل مترادف دي. چېرته چې ژوند وي، هلته کار وي؛ چېرته چې کار وي، هلته ژوند وي. بې له کاره ژوند معنا نه لري. همداسې سوله درواخلئ. سوله د ژوند نوم او ژوند د سولې نوم دی. که سوله نه وي، ژوند تریخ دی. که سوله نه وي ژوند، ژوند ته نه پاتې کېږي. که سوله نه وي، ژوند به څه ارزښت ولري. د سولې ارزښت هغه مهال ډېر څرګند دی چې یو ولس په جګړې کې ښکېل وي. د هوسایی په ارزښت هغه مهال انسان پوهېږي چې په کړاو اخته شي.

د یو سوله ییز ژوند ارزښت په څه شي کې پروت دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوله ډېر پراخ مفهوم لري. سوله د انساني ژوند بنسټ جوړوي. سوله ژوند ته رنګ او خوند ورکوي، خو دا رنګ او خوند هغه مهال سړي ته څرګندېږي چې سوله نه وي. سوله له دوو تنو څخه نیولې، بیا د کورنۍ د غړو، قومونو او ولسونو او په پای کې د یو هېواد دننه د استوګنو خلکو تر منځ د هغوی په ورځني ژوند اغېز کوي. که دوه تنه په خپل منځ کې پر یوه شي خوابدي شي، نو اړیکي یې شلېږي؛ که په یوې کورنۍ کې د پلار او مور، د مور او پلار او اولادونو یا د اولادونو په خپلمنځي اړیکو کې تاوتریخوالی راشي، ژوند یې تریخېږي.

که یو ولس په خپل منځ کې یو تر بله په جنګ جګړو بوخت وي، یا پر یوه خپلواک هېواد باندې پردي برید او یرغل وکړي، نو عادي او ورځنۍ اړیکي یې شلېږي او ژوند یې له ستونزو سره مخامخ کېږي.

په پوره توګه ټولو حالاتو کې د سولې نشتوالی ورځنی ژوند له خنډونو سره مخامخ کوي او د پرمختګ او سوکالۍ مخه یې نیسي. د جګړې په شرایطو کې د ژوند څرخ په ټپه درېږي. خلک وژل کېږي؛ ټپي کېږي؛ نیول کېږي؛ اسیران کېږي؛ بېکوره کېږي؛ مهاجرت او کډوالۍ ته اړ ایستل کېږي؛ کورونه او ښارونه په کنډوالو اوړي؛ کرنیزې ځمکې شاړېږي؛ د اوبه خور بندونه ویجاړېږي؛ ښوونځي تړل کېږي؛ پلرونه د زامنو جنازې خاورو ته سپاري او زاړه په ځوانانو نولېږي؛ روغتونونه ناروغانو اوټپیانو ته نشي رسېدای. همداسې بېشمېره نورې ناخوالې دروا خلېږي.

وګورئ، په جګړې کې ښکېلېدل او له سولې لاس په سر کېدل انسان له خومره ستر ناتار او کړاو سره مخامخ کوي. کله چې خولې وتړل شي، عقل او پوهه مغلوبه شي او پر ځای یې یو او بل د ټوپک د شپېلیو په خولو خبرې پیل کړي، نو ناخوالې زېږي او رڼا پر تورتم بدلېږي.

داسې کوم کار او مشکل نشته چې په خبرو حل نشي، خو که د خبرو د اورېدو لپاره غوږونه کاڼه نشي او ناپوهي پر پوهې برلاسې نشي، ځانې ګټې اومنفعتونه پر ملي ګټو درانه نشي، که د ځان تر څنګ نور هم ومنل شي، که زغم او ځان تېرېدنې ته د یو بنیادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصل په سترګه وکتل شي، نو داسې کومه ستونزه او ربړه نه پاتې کیږي چې حل او هواره نشي.

سخ پر هغه چا، پر هغه قوم، ولس او پر هغه پرګنو، چې ځان تر نورو لوړ نه ګڼي، د هر چا پوله او برید پېژني؛ سوله پر تاوتریخوالي، جنګ او جګړې غوره بولي؛ ټولې ربړې او ستونزې د جرګو پر ټغر هواروي.

د متن لنډیز:

سوله انساني اړتیا ده. سوله ژوند ته وايي. که سوله نه وي، ژوند تریخ وي. جګړه د شخړو او لانجو د حل لاره نه ده. شخړې په خبرو او جرګو هوارېږي. افغانان له جرګو سره لرغوني بلدتیا لري. خپل ټول تاوتریخوالی په خبرو لېرې کوي. پوهان او هوښیاران د ټوپک د شپېلیو پر ځای په خولو خبرې کوي. د لاس غوټه په لاس پرانیزي. خپلو اولادونو اوماشومانو ته نیک او خوږ میراث پرېږدي. خپل هېواد او خپله خاوره ورته ګرانه وي. خپلوځانونو او خپلو هېوادوالو ته د یو هوسا او سوکاله ژوند په لټه کې وي. هڅه کوي، خپل هېواد د سیمې او نړۍ د هېوادونو په لیکه کې ودروي. دا ټول هغه مهال شوني دي چې خپلمنځي دښمنی او تربګنی شاته پرېښودل شي او ټول په دې وینا عمل وکړي چې:

که زه وایم چې زه یم او ته وایې چې زه یم؛نه به ته یې نه به زه یم.

خو که زه وایم چې ته یې او ته وایې چې ته یې؛ هم به ته یې هم به زه یم.

فعالیتونه

۱ـ پنځه تنه زده کوونکي دې د پچې له مخې د ټولګي مخې ته راشي او دوه، دوه دقیقې دې د سولې په اړه خبرې وکړي.

۲ ـ زده کوونکي دې پر پنځو ډلو وویشل شي. هره ډله دې پر لاندې ټکو خبرې اترې وکړي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- سوله څنګه ټینګیږي؟
- د سولې په ټینګولو کې کومو اصولو ته باید پام وشي؟
- د سولې په اړه د خبرو اترو اساسي ټکي کوم دي؟

هره ډله دې په لنډ ډول خپل نظر ولیکي او د هرې ډلې یو تن استازی دې په وار سره د ټولګي پر وړاندې خبرې وکړي. په پای کې دې پوښتنو ته ځوابونه ووایي او له خپلو نظریو څخه دې دفاع وکړي.

۳_ هر زده کوونکی دې په ځانګړي ډول له لاندې کلمو څخه یو متن جوړ کړي او د نورو په وړاندې دې ولولي:

سوله، انساني، ژوند، بنسټ، سوله، رنګ او خوند، خوابدي، اړیکې، شلیږي، ژوند، ترخیږي.

۴_ دوه تنه زده کوونکي دې د نورو په استازیتوب د ټولګي مخې ته راشي. یو له بل څخه دې د سولې په اړه پوښتنې وکړي او ځوابونه دې واوري. نور ټولګیوال دې ورته غوږ شي. په پای کې دې د پوښتنو او ځوابونو په اړه خپل نظر څرګند کړي.

۵_ لاندې اصطلاحګانې او عبارتونه څه معنا لري؟ خبرې پرې وکړئ او که داسې نورې اصطلاحګانې او عبارتونه درته یاد وي، ویې وایئ:

د لاس غوټه په خولې پرانیستل؛ د ټوپک په شپېلۍ خبرې کول؛ د ژوند څرخ په ټپه دریدل، لاس په سر کېدل.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په هېواد کې د سولې او امنیت د ټینګولو په اړه خپل وړاندیزونه او نظریې ولیکي او بله ورځ دې په ټولګي کې د نورو په وړاندې ولولي.

جګړه د هر ولس تدریجي ځان وژنه ده.

څلورم لوست

ټولنه او نوی نسل

هره ټولنه له ماشومانو، پېغلو، ځوانانو او زړو څخه جوړه شوې ده. هر يو يې پر خپل خپل ځای ډېر ارزښت لري. ماشومان د سبا ورځې مينديې او پلرونه دي. هغوی سمې او سالمې روزنې ته اړتيا لري. هغوی د خامې اوسپنې په څېر دي. هره بڼه چې مو زړه وي، هغه ترې جوړولای شئ. پېغلې او ځوانان د عقل او متو زور لري. هغوی د يوې ټولنې د ملا تير جوړوي. که سم وروزل شي، د ټولنې ښه معماران به وي. که پام ورته نه وي شوی، نو کېدای شي د ټولنې بنسټونه ونړوي او پر بله يې واړوي. مشرانو او زړو خلکو تر شا ډېرې تجربې او د ژوند خوږې او ترخې پرېښې دي. هغوی د درناوي وړ دي.

پېغلې او ځوانان څنګه د يوې ټولنې بنسټ ټينګولای شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېغلې او ځوانان د یوې ټولنې د ملا تیر جوړوي. رگونه په بدن کې ستر ارزښت لري. پاکه وینه له زړه څخه د بدن ټولو ځایونو ته رسوي او په بدل کې یې کارېدلې وینه د تصفیې لپاره زړه ته لېږدوي.

پېغلې او ځوانان همداسې درواخلئ. هغوی د ټولنې تر ټولو ستر او ارزښتمن پوړکی دی. څومره چې هغوی په ښوونه او روزنه ښه سمبال وي؛ څومره چې یې روزنه او تربیه رغنده او سالمه وي؛ څومره چې د ټولنې د خواخوږۍ احساس ورسره وي؛ په هماغه اندازه به د ټولنې لپاره د هغوی ارزښت او اهمیت زيات وي. د ټولنې لوړوالی او ځوړوالی د پېغلو او ځوانانو په سمې روزنې، نیکو اخلاقو او لوړ احساس پورې اړوند دی. په یوې ټولنې کې د ناخوالو په وړاندې بې توپیره پاتې کېدل د پېغلو او ځوانانو ارزښت راټیټوي.

پېغلې او ځوانان په یوې ټولنې کې ستر رسالت پر غاړه لري. هغوی دنده لري ټولنه سم لوري ته رهبري کړي. په ټولنې کې زړو ناسمو دودونو او رواجونو ته د پای ټکی کېږدي. د بېلگې په توگه وگورئ، افغاني ټولنه له یو لړ ناوړو دودونو سره لاس او گرېوان ده؛ پېغلې په بدو کې ورکول کېږي؛ پېغلې او ځوانان له خپلې خوښې پرته یو بل ته ودېږي؛ په ودونو او مړو کې ملاماتوونکي دودونه او رواجونه سرته رسېږي او همداسې نور نامنلي او ناگڼلي دودونه او رواجونه. که چېرته پېغلې او ځوانان د خپلو مشرانو په مرسته وغواړي دا ناوړه دودونه واړوي، کولای شي دا کار وکړي. له خپلو مشرانو سره کېنيني او له هغوی سره ددې دودونو د منفي او ناوړو اړخونو په اړه خبرې وکړي او هغوی ته روښانه کړي چې ننۍ ټولنه هاغه د پېړیو، پېړیو پخوانۍ ټولنه نه ده، بلکې ننۍ ټولنه نوې غوښتنې او نوی ژوند غواړي. اوس نړۍ د یو کلي بڼه غوره کړې ده. د یوې ټولنې دود او فرهنگ ډېر ژر په یوې لارې نه په یوې لارې پر بلې ټولنې اغېز کوي. د نشه یي توکو په کاروني کې یو شمېر ځوانان بې توپیره پاتې شوي دي. په داسې حال کې چې دوی کولای شي په کلکه د هغې مخه ونیسي اوپرې نه ږدي چې پېغلې او ځوانان په هغې روږدي شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

د يوې ټولنې په جوړښت کې پېغلې او ځوانان تر ټولو ارزښتمن او ډېر مهم اغېز لري. په دې معنا، همدا پېغلې اوځوانان دي چې د ټولنې جوړښت ساتي او ټينګوي يې. ځوانان او پېغلې بايد ډېر سم وروزل شي، د هر شي ارزښت او اهميت يې ورته په ګوته شي او خپل مسؤوليتونه او دندې وپېژني چې وکړای شي په سبانۍ ژوندکې دې جوړښت ته په ارادي ډول وګوري او خپل مسؤوليت سرته ورسوي. پر دې ټکي پوهېدل اړين دي چې د بامسؤوليته ځوان نسل د رامنځته کولو لپاره لا له هماغه کوچنيوالي او ماشومتوب څخه د هغوی سمې او رغندې روزنې ته بشپړ پام وشي او په مسؤوليت وروزل شي، که نه نو خدای مه کړه، بيا به وخت تېر وي او د لاسونو موښل به د ټولنې له شلېدو پرته بل څه لاس ته را نه وړي.

فعاليتونه

۱ـ په يوې ټولنې کې د ځوان نسل ارزښت څه شی دی؟ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې پرې خبرې وکړي. نور زده کوونکي کولای شي، پر موضوع ازاد بحث وکړي.

۲ـ زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو وويشل شي. هره ډله دې له ځوان نسل څخه خپلې غوښتنې او د هغو ځوابونه وليکي او د هغوی يو تن استازی دې يې د نورو په وړاندې ولولي.

۳ـ د نشه يي توکو د کرکيلې او پر نشو باندې د اخته کېدو د مخنيوي لارې کومې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي؟ څلور تنه زده کوونکې دې په دې اړه د نورو په وړاندې خبرې وکړي.

۴_ کورنۍ تربيه او روزنه د ځوانانو پر ژوند څه اغېز لري؟ ايا يوازې کورنۍ د ځوانانو پر روزنې اغېز لري، که نور لاملونه هم شته؟ يو تن زده کوونکی دې د پورته پوښتنې په اړوند له نورو ټولګيوالو سره خبرې وکړي او پايله دې پر تختې وليکي.

کورنۍ دنده

ځوانانو ته څه کول په کار دي؟ هغوی څنګه کولای شي خپلې ټولنې ته ګټور او اغېزمن واقع شي؟ د ځوان نسل رول د يوې ټولنې په ودانۍ او پرمختګ کې څه دی؟ زده کوونکي دې په دې هکله لس کرښې مقاله وليکي او ټولګي ته دې يې راوړي. هڅه دې وکړي، چې ليکنه يې ادبي رنګ ولري.

زده کوونکي دې لاندې څلوريزه ولولي او خوند دې ترې واخلي:

چې يې عرش او کرسی لاندې تر قدم دي
بالاتر دی هسې شان قدم د زړه
د خليل تر کعبې دا کعبه ده لويه
که آباد کا څوک ويران حرم د زړه

عبدالرحمٰن بابا

زغم لويه زړورتيا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تشبیه

عربي خورا بدايه ژبه ده، شعر او شاعري پکې خپل اوج ته رسېدلې. شعرونه يې خپل اوزان لري. همدا شان د بديع او بيان په ګاڼو سينګار شوې ده. لومړنی شخص چې په اسلامي دوره کې يې د بيان د علومو يا ادبي فنونو تتبع او څېړنه وکړه، ابو عبيده مثنی (۲۱۱ هـ .کال مړ) و. د بيان فن عبدالله بن معتز (۲۹۶ هـ. مړ) وضع کړ او بيا ډېرو اديبانو پر دې فن کار وکړ. په ګران هېواد کې د اسلام راتګ او له هغې سره سم د مذهبي ژبې په توګه د عربي ژبې نفوذ پر پښتو او دري ادبياتو خپلې وزرې وغوړولې. زموږ ملي ادبياتو ځان په دې بهير کې ورګډ کړ. د هغوی لار يې خپله کړه او د عربي ژبې پر اوزانو برابر د نظم او شعر ويل پيل شول.

په ادبي فنونو کې معاني، بيان او بديع شامل دي. په بيان کې له تشبيه، استعارې، کنايې او مجاز څخه بحث کيږي. د بديع علم د وينا يا کلام لفظي او معنوي ارزښتونه يا لفظي او معنوي ادبي صنعتونه راپېژني او په معاني کې د وينا بيان او مطلب د ښې افادې لارو چارو ته پاملرنه کيږي او په بنسټيزه توګه له فصاحت او بلاغت څخه بحث کوي.

بیان ښکارندولو ته وایي او په ادبي اصطلاح کې هغه پوهنه ده چې په مرسته یې یوه یا څو معناوې په داسې بېلا بېلو لارو ادا شي چې د څرګندتیا او ابهام له مخې ښکاره توپیر ولري.

تشبیه ورته والي ته وایي. دا ورته والی به یا په بڼه کې وي یا به په معنا کې وي؛ یعنې که دوه شیان یا دوه حالته څو ګډ صفتونه، وجهې او مشابهتونه سره ولري، تشبیه بلل کېږي. په ادب کې دا ورته والی په حقیقي معنا نه را اخیستل کېږي، بلکې یو شی له بل شي سره پرتله کېږي. د بېلګې په توګه مخ له ګل سره تشبیه کول. ګل ښایسته وي، سور او سپین وي، تازه وي، نو مخ ته هم د داسې صفتونو ورکول هغه له ګل سره ورته کوي. دویم دا چې ښکلا او صفت له لومړي (مشبه) نه په دویم (مشبه به) کې زیات وي. که ووایو حمید د جمیل په څېر تکړه دی. نو دا مازې تشابه شوه، خو که ووایو ګلالی د ګل په څېر ښایسته ده. دلته ګلالۍ له ګل سره تشبیه شوې ده.

ادیبوهانو په واقعیت کې تشبیه د معنا د بیانولو ډېره لومړنۍ او اسانه لاره چاره بللې ده. څرنګه چې انسان د ډېرو کارونو او شیانو له ماهیت او حقیقت څخه خبر نه دی او هغه شیان نشي تعریفولای، نو له هغو شیانو سره چې ښه یې پېژني او ورسره اشنا دي، تشبیه کوي یې.

تشبیه پنځه رکنونه لري: مشبه، مشبه به، د تشبیه وجه، د تشبیه توري، د تشبیه غرض.

۱ - مشبه، هغه ته وایي چې له بل شي سره ورته یا تشبیه کېږي. لکه، د مخ ورته کول له ګل سره.

بېلګې:

هیڅ مې نه زده محبت که اور دی دا
په اور سوځم په رضا که زور دی دا

په دې بیت کې "محبت" مشبه، "اور" مشبه به، "که" د تشبیه توری دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې بیت ته وګورئ:

چې ربـبي مـې بـې صـرفې د زړګـي ولې
کـړې وروځـې دي د یـار کـه لـور دی دا

په پورته دویم نیم بیتي کې "وروځې" مشبه، "لور" مشبه به، "د وروځو او لور" ترمنځ "کوږوالی" وجه شبه ده.

۲ - مشبه به، هغه ته وايي چې د بل شي ورته والی او تشبيه يې ورسره کيږي، لکه مخ، چې له ګل سره تشبيه شوی دی. وګورئ په لاندې بيت کې:

الـهي د مـحبت سـوز و ګـداز را
په دا اور کې د سهي سمندر ساز را

په دې بيت کې "محبت" له "اور" سره تشبيه شوی دی. "محبت" مشبه او "اور" مشبه به دی.

۳ – د تشبيه وجه، هغه يو يا څو مشترک صفتونه چې د مشبه او مشبه به ترمنځ موجود وي، د تشبيه وجه يې بولي. لکه په دې لاندې بيت کې:

د بـادام په څېر مې زړه سـورى سـورى شي
چې راپـورتـه پـه غـمـزه سـترګـو بـانـه کړې

په پورته بيت کې "زړه" مشبه، "بادام" مشبه به، "په څېر" د تشبيه کلمه، "سورى سورى کېدل" يې د مشترک صفت يا تشبيه وجه ده. د تشبيه وجه بنايي په مشبه به کې تر مشبه زياته، قوي او څرګنده وي.

۴ - د تشبيه توري يا کلمې: هغه توري يا کلمې چې مشبه له مشبه به سره تړي، د تشبيه توري ورته وايي، لکه: په څېر، په شان، غوندې، هغسې، هسې، داسې، څنګه، لکه، په دود، په څېر، ...

آينې غـونـدې خوله پټه سـوال جـواب کړه
مـنـاسـب نـه دی اشـنـا تـه رسـوا عـرض

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورته بیت کې "شاعر" مشبه "آینه" مشبه به، "غوندې" د تشبیه کلمه ده. یا:

چې د سپرلي گـــلونـــه گـــورم ماته د گل په شان جانان رایادوینه

په دې لنډۍ کې "جانان" مشبه "گل" مشبه به، "په شان" د تشبیه کلمه ده.

۵ - د تشبیه غرض: هغه مقصد او مطلب چې له تشبیه څخه اخیستل کیږي، د تشبیه غرض ورته وایي. هدف لپاره یو شی له بل شي سره تشبیه کیږي.

د تشبیه ډولونه:

تشبیه د بېلابېلو خواوو او څرنگوالي په اعتبار زیات ډولونه لري. دلته یې دا لاندې ډولونه درپېژنو:

الف: د طرفینو د موقعیت له مخې په دوه ډوله ده:

اول: مفروقه تشبیه، چې په یو بیت یا نیم بیتي کې د هرې مشبه ترڅنگه مشبه به راغلې وي، لکه:

لال دې شونډې، غاښ مرغلرې
خوله دې غونچه قند دې خبرې
کامگار گدای شه ستا په در کې
چېرې یې نه کا رقیبان لرې

د پورته شعر لومړي نیم بیتي کې "شونډې" مشبه، "لال" مشبه به، غاښ" مشبه، "مرغلرې" مشبه به دی. په دویم نیم بیتي کې "خوله" مشبه، "غونچه"مشبه به، "خبرې" مشبه، "قند" مشبه به دی. څرنگه چې مشبه له هرې مشبه به سره نژدې واقع شوې ده، نو مفروقه یا جلا جلا تشبیه یې بولي.

اوښکې در، رنگ کهربا، زړه لکه لال
جنس مې ډېر ولې رونق د بازار نشته

په پورته بیت کې "اوښکې" له "مرغلرو"، "رنگ" له "کهربا" او "زړه " له"لال" سره تشبیه شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوله غونچه، سترگې نرگس، زلفې سنبل دي
خط ريحان دی څه گـلـزار په لاس راکـړوت

په دې بيت کې "خوله" له "غونچې"، "سترگې" له "نرگس"، "زلفې" له "سنبل" سره تشبيه شوي دي. د طرفينو د موقعيت له مخې مفروقه تشبيه بلل کيږي.

مخ دې څـراغ سينه دې باغ دی   خدايه پتنگ شم که بورا ورباندې شمه
زلفې سنبل مخې دې گلاب دی   زنه دې سيب د سمرقند در دې غاښونه

دويم: ملفوفه (نغاړلې يا په لفافه کې) تشبيه

دا هغه تشبيه ده چې په يوه مسره يا بيت کې مشبه او په بله مسره يا بيت کې يې مشبه به راغلي وي. لاندې بيت ته وگورئ:

تـوروزلـفو تـه يـې گـوره ښايسته دواړه رخساره
د جهان په بـاغ کې نشته سنبل هسې سمن هسې

په پورته بيت کې "زلفې" مشبه او "سنبل" مشبه به دی. "رخسار" مشبه، "سمن" مشبه به دی. گورو چې دواړه مشبه په يو نيم بيتي او مشبه به په دويم نيم بيتي کې راغلي دي. يعنې مشبه به له مشبه سره نژدې نه ده راغلې. له دې امله يې ملفوفه (نغاړلې) تشبيه بولي.

نورې بېلگې:

دا څه زلفې، څه رخسار او څه ذقن دی
څه سنبل، څه گلاب، څه نسترن دی

*   *   *

تورې زلفې شنه خالونه سره رخسار
شنه توتيان دي سره گلونه تور ښامار

د پورته بيت په لومړي نيم بيتي کې "زلفې"، "رخسار" او "ذقن" مشبه او په دويم نيم بيتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې "سنبل"، "ګلاب" او "نسترن" مشبه به دي.

د دویم بیت په لومړي نیم بیتي کې "زلفې"، "خالونه" او "رخسار" مشبه او په دویم نیم بیتي کې "توتیان"، "ګلونه" او "ښامار" مشبه به دي.

څرنګه چې مشبه او مشبه به سره نژدې نه دي راغلي، نو ملفوفه تشبیه ورته وایي.

ب:د ابتذال او ندرت له مخې تشبیه په دوه ډوله ده.

نادره تشبیه، مبتذله تشبیه

۱ - نادره تشبیه هغه تشبیه ده چې په شاعرانو کې لږ استعمال ولري او یا کوم شاعر نوې پیدا کړې وي. لکه په دې بیت کې:

لکه خس د سیلاب خلاص له ګمراهی یم
پر اوږو د رهبر سپور یم تر منزله

* * *

چې یې خال په مخ کې وینم حیرانیږم
په جنت کې ولې ږدي عاصي یو ګام

د پورته بیت په لومړي نیم بیتي کې د "یم" "م" چې د مفرد متکلم لپاره متصل ضمیر دی مشبه او "خس" یې مشبه به دی. په دویم نیم بیتي کې "رهبر" مشبه او د لومړي نیم بیتي"سیلاب" مشبه به دی. د دویم بیت په لومړي نیم بیتي کې "خال" مشبه او په دویم نیم بیتي کې "عاصي" مشبه به دی. "مخ" مشبه، "جنت" مشبه به دی. څرنګه چې دغسې تشبیهات شاعرانو لږکارولي دي، نو نادره تشبیه بلل کیږي.

۲ - مبتذله تشبیه، هغه تشبیه ده چې په شاعرانو کې خورا زیات استعمال ولري. لکه:

مخ دې لکه ګل صنم زلفې دې سنبل صنم

په پورته بیت کې "مخ" له "ګل" سره او "زلفې" له "سنبل" سره تشبیه شوي دي. څرنګه چې هر شاعر دغسې تشبیهات کاروي، نو ځکه ورته مبتذله تشبیه ویل کیږي.

تشبیه نور ډېر ډولونه هم لري، خو مهم یې همدغه وو چې دلته دروپېژندل شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او تشبیه دې نورو ته ورو پېژني.

۲ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي. یو تن دې د تشبیه د رکنونو نومونه واخلي او بل تن دې تعریف او په یوې بېلګې کې دې یې وښیي.

۳ـ یو بل زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او د موقعیت له مخې دې د تشبیه ډولونه ووایي.

۴ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي، یو تن دې د مفروقې او بل تن دې د ملفوفې تشبیه بېلګې ووایي.

۵ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي، یو تن دې د ندرت او ابتذال د تشبیه توپیر څرګند کړي او بل تن دې هغه په بېلګو کې وښیي.

۶ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د غرض له مخې تشبیه څرګنده او بېلګې دې ووایي.

۷ـ ټولګی دې په مناسبو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د یوې تشبیه څو مثالونه پیدا او د ډلې یو تن استازی دې هغه د نورو په وړاندې تشریح کړي.

۸ـ همدا پورته ډلې دې په ګډه په یو کاغذ کې تشبیه او د هغې ډولونه په یوه ګراف کې څرګند کړي او د هرې ډلې یو غړی دې هغه د ټولګي په وړاندې نورو ته تشریح کړي.

۹ـ یو یو زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او په خپل وار دې په لاندې بیتونو کې مشبه، مشبه به، وجه شبه، د تشبیه توري او د تشبیه غرض ولټوي او تشریح دې یې کړي:

شونډې دې یاقوت دې مرغلرې سپین غاښونه
سرتر پایه درست د پاچاهانو خزانه یې
چې بلا یې د قامت راته ښکاره شوه
ګویا پاڅېده بلا د قیامت
څو به شمېرم زه غمونه د هجران
هومره ډېر دي لکه رېګ د بیابان

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې يې خال په مخ کې وينم حيرانېږم
په جنت کې ولې ږدي عاصي يو گام
لکه پټ سپاره د جنگ نېزې پرغاړه
دا اوږده بانه پرې پورې سترگې ستا
دادې کمڅې په لېچو بلوسي
که دې ماران په لېچو دوه ساتلي دينه
دا څه قد دی دا څه سترگې دا څه مخ دی
داڅه سروه څه نرگس دا څه گلشن دی
لکه باد صبا راشي ژر گذر کا
ما خوشحال چې ازمېيلی دی ميثاق ستا
که د زلفو مار يې وخوري عاشق گرم دی
چې يې لاس په اژدها باندې کښيښی
ښاپيری چې ليده نشي سبب دادی
مخ دا ستا له شرمه نغاړي په حجاب
څو گلرنگه چهرې راغلې په جهان
بيا فنا شوې لکه گل د گلستان
نرگس کوز گوري له شرمه
ستا د سترگو په څواب
د جنت حورې که گوري ستا ومخ ته
نور به واچوي له مخه نقابونه

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کورونو کې د کوم شاعر شعرونه وگوري او په هغې کې دې د تشبيه او د هغې بېلگې پيدا او په کتابچو کې دې وليکي او په بله ورځ دې په ټولگي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېغله ملالۍ

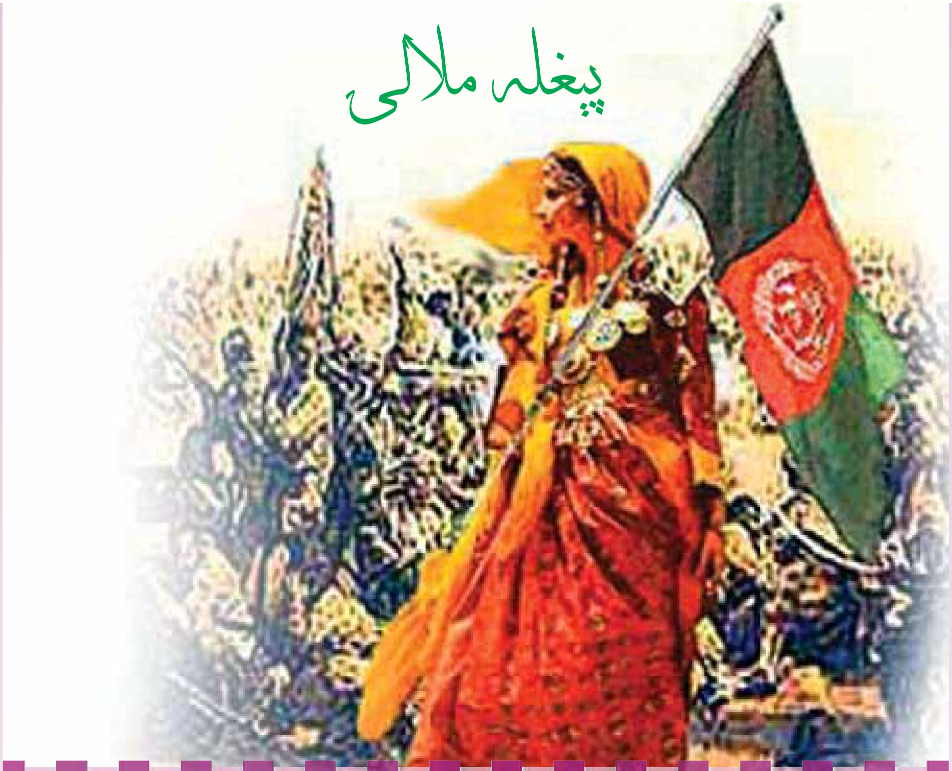

د افغانستان تاریخ له اتلولیو او مېړانو ډک دی. په دې ډګر کې نه یوازې نارینه برخه لري، بلکې افغاني مېرمنو د خپلو نارینه ورونو ترڅنګ زیاتې اتلولۍ او مېړانې ښودلې دي. دا هره یوه یې داسې څېره ده چې کارنامې او مېړانې یې، سربېره پردې، چې زموږ د ویاړ او افتخار نښه ده، زموږ او د راتلونکو نسلونو لپاره د لارې او پله حیثیت لري. موږ د بېلا بېلو ټولګیو د پښتو ژبې په درسي کتابونو کې پښتنې نارینه او ښځینه څېرې پېژندلې دي. ښایي د هغوی کارنامې د خپلې لارې مشال کړو او د هغوی د پښو پر پل پل کېښېږدو. دلته د مېوند د اتلې، پېغلې ملالۍ په اړه لنډ معلومات لولو.

ـ د ملالۍ نوم ولې د هرچا په خولو کې پروت دی؟

د ملالۍ د ژوند د پېښو په اړه پوره معلومات په لاس کې نشته. له موږ سره د هغې د ځای او کورنۍ سمه پته نشته او نه راته ثرګنده ده چې دا پېغله څوک، د چا لور او د کومې سیمې او کلي وه. د میوند د فتحې د ننګ او جنګ په ډګر کې ددغې نومیالۍ پېغلې نقش لکه د لمر په څېر هرچاته ثرګند دی. په دې اړه د خلکو له خولو راپاتې شوې خبرې او تاریخي شواهد لږ و ډېر یوه خوله دي. د وینا په ډېر لږ توپیر او بدلون د میوند په فتحه کې د هغې غوخ او ټاکونکی نقش تاییدوي.

د "پښتني مېرمنې" د کتاب لیکوال، عبدالروف بینوا لیکي: ((د ۱۲۹۷ هـ. ق کال د برات د میاشتې پر اوه لسمه د دوشنبې په ورځ افغاني زلمیانو د خپل وطن د ساتنې په نیت سرونه پر میدان ایښي او د میوند ډګر ته د سربښندنې لپاره حاضرشوي وو. تکنده غرمه وه. غازیان تږي او ستړي ستومانه وو. د میوند په دښتې کې هیڅ اوبه هم نه وې. نژدې وه چې افغاني لښکر د تندې له امله ماتې وخوري. په داسې حال کې چې د لښکرو بیرغچي هم سخت زخمي شو او بیرغ یې له لاسه ولوېد، یوه پېغله راغله، بیرغ یې په سرو منګولو واخیست، ناره یې کړه:

خـــال به د یار لــه وینــو کـــښېږدم
چې شینکي باغ کې ګل ګلاب وشرموینه
کــه پــه میونــد کې شــهید نه شــوې
خدایـــږو لالیه بې ننګۍ ته دې ســاتینه

ددې پېغلې دا غږ یو آسماني غږ و. د افغاني زلمیانو وینې یې په جوش راوستې او د ((الله اکبر)) په ناره یې پرغلیم یرغل وکړ. دښمنان یې تار په تار او خپله پاکه خاوره یې د هغوی له ناپاکو قدمونو څخه وژغورله. دا پېغله ملاله نومېدله.))

په نورو ځایونو کې پورتنی مفهوم د الفاظو په لږ و ډېر بدلون سره داسې راغلی دی: ((یوې خواته د میوند پر دښته پراته د پېرنګي پوځونه په هر ډول وسلو او وسیلو سمبال وو. بله خوا افغانان په تش لاس، خو د ایمان او عقیدې په وسله سمبال، د هغوی مقابلې ته راوتلي وو. هغوی په دې نیت او تکل وو چې دغه لښکري له خپلې خاورې څخه

وباسي او هیواد ددوی له ناولو منګولو څخه آزاد کړي. له افغاني غازیانو سره په دغه جګړه کې افغاني میرمنې هم شاملې وې. ځینو یې غازیانو ته خواړه، اوبه او باروت رسول او ځینې له خپلو پلرونو، ورونو او میړونو سره اوږه پر اوږه د دښمن مقابلې ته ولاړې وې. ددغو نومیالیوپه ډلې کې یوه هم ملاله وه.))

د "افغانستان درمسیر تاریخ" لیکوال د هغه وخت د یو نومیالي مؤرخ، میرزا یعقوب علي خوافي دکتاب په حواله لیکي، په دغه جګړه کې له دولس زره انګریزي پوځ، عسکرو او صاحب منصبانو څخه د جګړې له ډګره یوازې (۲۵) تنه ژوندي په تیښته بریالي شول.

د "زموږ غازیان" لیکوال، محمد ولي ځلمی د "نفتو لا خالفین" د کتاب (شیپور هایی پیروزی میوند) له مخې لیکي: "کله چې د زیاتې کلکې ژوبلې په نتیجه کې میوند فتح او افغاني غازیان د خپلو شهیدانو د ښخولو په تکل کې وو، غازي سردار محمد ایوب خان پوښتنه وکړه، دغه نجلۍ څوک ده چې په یو داسې نازك حالت کې یې په خپلو ملي لنډیو افغاني لښکر په ننګ او غورځنګ راوست؟ ځواب ورکړ شو، چې دا د یو شپون لور، ملاله او د میوند د (کشك نخود) اوسیدونکې ده. بل ورته وویل، دا ډیره زړوره وه. د غازیانو تر څنګ یې باید ښخه کړو. ایوب خان وویل ښه وایاست. ملایانو او ملي مجاهدینو د ښښنې دعا ورته وکړه او هم هلته یې خاورو ته وسپارله."

همدارنګه میر غلام محمد غبار په (افغانستان درمسیر تاریخ) او لویس دوپرې په خپل اثر (افغانستان) کې د ملالۍ سرښندنه او ننګیالیتوب ستایي او تاییدوي یې.

له دې پورته څرګندونو داښکاري چې ملاله د میوند په همدې تاریخي جګړې کې د شهادت مقام ته رسیدلې او تلپاتې نوم یې په برخه شوی دی. دغه ستره ویاړلې کارنامه یې زموږ د هیواد په تاریخ کې په زرینو کرښو لیکل شوې. تر هغه چې افغانان او افغانستان وي، له چا به نه هیریږي او په ډېر درناوي به لمانځل کیږي. ددې نومیالۍ او ننګیالۍ پېغلې قبر په میوند کې معلوم او ډېر خلك یې زیارت ته ورځي.

روح دې تل ښاد او یاد وي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

هغسي چې و ويل شول، زموږ تاريخ له نوميالیو آغلو او ښاغلو ډک دی. هغوی يا د خپل قوم په مشرۍ خلکو ته خدمت کړی، یا يې د توري او قلم په زور د خاورې غليمان ځپلي او تېښتي ته اړايستلي، يا يې د پوهنې او علم بيرغ اوچت کړی او يا يې د قلم په ژبه په نظم او نثر خپل ويده ورونه او خويندې راويښ کړي دي. دا هر يو په خپل ځای د درناوۍ او ستاينې وړ دي. پېغله ملاله ددې سلګونو پېغلو او شاه زلمو له ډلې څخه يوه ده چې په خپل پښتني غيرت يې خپل ورونه له حتمي ماتې څخه ژغورلي او دښمن يې تار په تار کړی دی. د دوی ټول ژوند زموږ د اوسني او راتلونکي نسل لپاره يو لوست دی. بايد هغه په ډېر خير او غور ولولو. هڅه وکړو داسې کارنامې له ځانه پرېږدو چې د راتلونکي نسل لپاره د افتخار او سرلوړۍ نښه شي.

فعاليتونه

۱ـ پنځه تنه زده کوونکي دې پخپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او دوه، دوه دقيقې دې د پښتني شهامت په اړه خبرې وکړي.

۲ ـ زده کوونکي دې پر پنځو ډلو وويشل شي. هره ډله دې په خپلو منځونو کې پر لاندې ټکو خبرې اترې وکړي:

- ازادي څه مفهوم لري؟
- د ازادۍ تر لاسه کول اسان دي او که ساتل يې؟ څنګه؟ بيان دې يې کړي.
- د يو هېواد د ازادۍ د ساتلو لپاره تر ټولو اړين شی کوم دی؟ ولې؟

هره ډله دې په لنډ ډول خپلې نظريې وليکي. بيا دې د هرې ډلې استازی په وار سره د ټولګي پر وړاندې خبرې وکړي. په پای کې دې پوښتنو ته ځوابونه ووايي او له خپلو نظريو څخه دې دفاع وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ هر زده کوونکی دې په ځانګړې ډول له لاندې کلمو څخه يو متن جوړ کړې او د نورو په وړاندې دې ولولي:

مېوند، ملاله، جګړې، شهادت، تلپاتې، وياړ، تاريخ، کرښو، په ډېر درناوي، نوميالۍ او ننګيالۍ، پېغلې، د ميوند د شهيدانو په، او ډېر خلك يې زيارت ته ورځي.

روح دې ښاد او ياد دې تل تاند او تازه وي!

۴_ دوه تنه زده کوونکي دې د نورو په استازيتوب د ټولګي مخې ته راشي. يو له بل څخه دې د ملالې د اتلولۍ په اړه پوښتنې وکړي او ځوابونه دې واوري. نور ټولګيوال دې ورته غوږ شي. په پای کې دې د پوښتنو او ځوابونو په اړه خپل نظر څرګند کړي.

۵_ لاندې اصطلاحګانې او عبارتونه څه معنا لري؟ خبرې پرې وکړئ او که داسې نورې اصطلاحګانې او عبارتونه درته ياد وي، ويې وايئ:

د شړومبو مچ، د پوزې پېزوان، لور په لوټه تېره کول، د اوبو ځګ ته لاس اچول، په شا تلل.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د هېواد تېر تاريخ ته نظر واچوي او په هغه بهير کې دې د پېغلې ملالې په اتلولۍ يوه مقاله وليکي او بله ورځ دې يې په ټولګي کې د نورو په وړاندې ولولي.

نېکمرغه هغه څوک دی چې د نورو له ناوړو کړنو پند واخلي او پخپله يې سرته ونه رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې شعر ولولئ، پر مفهوم يې ځان پوه او خوند ترې واخلئ:

په ازار د مظلومانو حايل مه شه
له لوګي د سويو زړونو غافل مه شه
د ټوپک د تورې غوښ به ښبتن روغ کا
مسلمان د اه په غشي ګايل مه شه
که ازار د مسلمان د چا مطلب وي
دا مطلب يې تر قيامته حاصل مه شه
هسې خوی کوه چې نور عالم دې ستايي
ته پخپله د خپل ځان په ستايل مه شه
په جهان بده خواري نشته تر سواله
که دې زده د خپله پلاره سايل مه شه
ستا د حسن ياد زما په زړه کې ليک شول
دغه نقش مې له خاطره زايل مه شه
څو دې روح په تن کې شته دی اې کامګاره
يو ساعت د دين له چارو کاهل مه شه

کامګار خټک

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډرامه څه ته وايي؟

د یوې ژبې ادبیات، که لیکلي وي او یا شفاهي، د ولس د مخینې، فرهنګ، ټولنیز او سیاسي شعور ښکارندوی او په ډېرو حالتونو کې د یوې ټولنې د مخکښو او لارښود حیثیت لري. ټولنه هغه خواته بیایي چې وخت او شرایط یې غوښتنه کوي. د ظالم لاس له مظلوم څخه لنډوي. ټولنیزې ناخوالې خلکو ته بیانوي او له هغې څخه د خلاصون لار ورته ښیي. کیسه، ناول، رومان، ډرامه او ... بېلا بېل ادبي ډولونه او ژانرونه دي چې په خپل وار د ولسونو د پخوانیو، اوسنیو او یا راتلونکو پېښو او ژوند هینداره ده.

په لسم ټولګي کې مو د لنډې کیسې په اړه معلومات تر لاسه کړل. دلته به لنډ ډول د پښتو ډرامې په اړه خبرې کوو.

تاسو به هرو مرو د ډرامې نوم اورېدلی وي. ستاسو په اند ډرامه څه شی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډرامه یا ننداره د یوناني ژبې له "ډراو" څخه جوړه شوې او معنا یې فعل او عمل دی. ډرامه او عمل له یو بل سره نه شلیدونکې اړیکې لري. پر دې بنسټ ډرامې ته په "فعل سره ښودنه" هم ویلای شو. د یوې موخې د څرګندتیا لپاره ډرامه تر ټولو غوره او اغېزمن عمل دی.

د جوړښت له مخې ډرامه درې ډولونه لري:

۱_ د ستیج ډرامه، ۲_ راډیوي ډرامه، ۳_ تلویزیوني ډارمه. (فلمونه او نندارې په کې راځي.) هره یوه یې ځانګړې ژبه او وسایل لري.

د منځپانګې له مخې ډرامه په دوو ډولونو ده.

۱_ تراژیکه یا تراژیدي ډرامه، ۲_ کومیکه یاخندنی ډرامه

تراژیدي هغې ډارمې ته وایي چې د غم، درد، ویر او ژړا حالت او پېښې پکې راغلې وي. دکومیډي اصطلاح د هغې ډرامې لپاره کارول کیږي چې خوښي، خندا او نیکمرغي پکې نغښتې وي.

د ډرامې بنسټیز توکي:

۱_ کیسه: هره ډارمه باید یوه خوندوره کیسه ولري. کیسه چې څومره انساني فطرت او بشري ژوند ته نژدې وي، هغومره ډرامه ښکلې وي.

۲_ ترتیب (پلاټ) یا اډانه. په کیسه کې د پېښو نظم، اوډون او ترتیب ته وایي. ډارمه پر دغه اډانې ولاړه ده. اډانه یا پلاټ دومره یو له بل سره تړلې او راکښلې وي چې د یوې کلمې له ایستو سره ورانیږي. په دې توګه په اډانه کې لنډیز، پرله پسیوالی او نظم لوی ارزښت لري.

۳_ پیل، اوج او پای: د ډرامې پیل ښایي داسې وي چې لوستونکي، اوریدونکي او لیدونکي له ځان سره یوسي. د کیسې پیل د کیسې اوج ته لار هواروي. د ډرامې په منځ کې د بېلا بېلو لوبغاړو (کرکترونو) تر منځ ټکر یا کشمکش رامنځته کیږي چې دې ته د ډارمې څوکه یا اوج وایي. دا غوټه بیا د ډرامې په پای کې ایله کیږي. د ډرامې پای باید منطقي وي او د لوستونکي، اورېدونکي او یا لیدونکي زړه ته پرېوځي چې د داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښنو پایله همداسې وي. د ډرامې لیکوال ته ښایي چې ډرامه په تصادفي او ناڅاپه ډول پای ته ونه رسوي.

لوبغاړي (کرکترونه): د ډرامې لوبغاړي ښایي د ډرامې پېښنو ته سا ورکړي او داسې يې پر مخ بوسي چې پر لوستونکو، اورېدونکو یا لیدونکو ژور اغېز و ښندي او دا هله شونې ده چې لوبغاړي د خپلې ټولنې رښتیني استازيتوب وکړای شي.

ډیالوګ او ژبه: په ډرامې کې داسې ژبه کارول کیږي چې د لوستونکو، اورېدونکو یا لیدونکو زړه په موټي کې کلک ونيسي او خوند ورکړي. هر لوبغاړي ته د هغه له پوهې سره سمه ژبه کارول په کار دي، داسې نه چې د بزګر او ډاکټر توپير ونه شي.

په ډرامې کې درې حالتونو ته ځانګړی پام اړول کیږي:

۱ـ وخت: داسې چې باید ډرامه او ژبه يې د يو مهال وي. یعنې داسې ونه شي چې ډرامه تاريخي وي او ژبه يي او سنۍ وي او نه داچې يو ځوان ته د زاړه سړي نقش ورکړ شوی وي.

۲ـ ځای: د ډرامې پېښنه چې په کوم ځا ی کې پېښيږي، باید تصویرونه يې هم د همغه ځای وي؛ یعنې داسې نه وي چې پېښنه په افغانستان او تصویرونه يې د نورې پرمختللې نړۍ وي.

۳ـ عمل: دې ټکې ته پام په کار دی چې عمل او ژستونه له پېښنې سره تړاو ولري؛ یعنې داسې نه وي چې مړی شوی وي او لوبغاړي خاندي.

د ډرامې پیل له لرغوني یونانه شوی دی. په لرغوني یونان کې شاعري ډېره غوړېدلې او ډرامه د یوناني ادب ارزښتناکه څانګه وه. په لرغوني مصر کې هم د یوې ډرامې څرک لګېدلی چې نوم يې "ایپي ډوس" و او د یوه واکمن "اوسي رس" په مړینې ښودل شوې وه. بیا يې انګریزي ادب ته لار پیدا کړه. وروسته د هندي او عربي له لارې پښتو ته راغله.

په پښتو کې لومړۍ ډرامه د عبدالاکبرخان اکبر "درې يتيمان" ده. دغه ډرامه پر ۱۹۲۷ میلادي کال کې لیکل شوې او روزنیزه بڼه يې درلوده. دا ډرامه د اتمانزيو د لېسې په کلنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

غونډې کې ننداري ته وړاندي شوې وه. د هند د نيمې وچې تر وېش د مخه زياتره ډرامې د پيرنګي استعمار په وړاندې د مبارزې په ملاتړ ليکل شوې دي. په پښتو کې پر ډرامه يي اصولو برابره ډرامه اسلم خټک ليکلې ده چې د "وينو جام" نوميږي او پر ۱۹۳۵ کال له راډيو نه خپره شوه. د پښتو زياتره ډرامې په پښتونخوا کې رامنځته شوې دي او افغانستان د اړينو وسايلو د نشتوالي له امله تر ډېره له ډرامې بې برخې پاتې شوی دی.

په کوزه پښتونخوا کې لاندي کسانو پښتو ډرامې ليکلې دي:

عبدالله جان اسير، عبدالخالق خليق، عبدالکريم مظلوم، امير حمزه شينواري، داودشاه برق، سمندرخان سمندر، ميا سيد رسول رسا، يوسف ورکزي، عبدالله جان مغموم، رضا مهمندي، شوکت الله اکبر، رحمان کاکا خيل، اياز داود زي، مراد شينواري، اشرف مفتون، رشيد دهقان، اشرف دراني، خيال بخاري، ولي محمد خليل، عمر ناصر، ډاکټر محمد اعظم اعظم، خالقداد اميد، ګل افضل خان، نثار محمد خان، همايون هما، عابد شاه عابد، نورالبشر نويد، ساحر اپريدی، محب الله شوق، همايون همدرد، فريدالله احساس او... .

پښتو ژبې ته له نورو ژبو څخه هم ډرامې راژباړل شوې دي چې د لطيف وهمي له اردو نه ژباړلې ډرامه "د قرطبې قاضي" او د سراج خټک له انګريزي نه ژباړلې ډرامې "د وينز سوداګر" او "مکبث" د ستاينې وړ دي.

په افغانستان کې د ډرامې دا ليکوال د يادولو وړ دي:

پوهاند عبدالحی حبيبي، عبدالرؤوف بېنوا، ف. فضلي، عبدالمنان ملګری، عبدالروف قتيل، بسم الله کمکی، سيدجان ملال او يو شمېر نور.

د متن لنډيز:

د ډرامې کلمه له يوناني ژبې "ډ راو" نه راوتلې ده. فعل او عمل ته وايي. ډرامه او عمل يو له بل سره نه شليدونکې اړيکې لري. په دې توګه ډرامې ته په "فعل سره ښودنه" هم ويلای شو. هره ډرامه بايد يوه خوندوره کيسه او اډانه ولري.

ډرامه درې برخې ، پيل، اوج او پای لري. پيل يې بايد داسې وي چې لوستونکي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوربدونکي یا لیدونکي له ځان سره یوسي. دکیسې پیل دکیسې اوج ته لار هواروي. د ډرامې په منځ کې د بېلابېلو لوبغاړو (کرکترونو) ترمنځ ټکر یا کشمکش رامنځته کیږي چې دې ته د ډرامې اوج وايي. دا غوټه بیا د ډرامې په پای کې پرانستل کېږي.

د ډرامې لوبغاړي باید ډرامې ته سا ورکړي او داسې یې پر مخ یوسي چې پر لوستونکو، اورېدونکو او لیدونکو ژور اغېز واچوي. په ډرامه کې داسې ژبه کارول کیږي چې د لوستونکو، اوریدونکو او یا لیدونکو زړه په موټې کې کلک ونیسي او خوند ورکړي. په پښتو کې لومړۍ ډرامه د عبدالاکبرخان اکبر "درې یتیمان" ده چې پر ۱۹۲۷ کال یې لیکلې ده. تر دې وروسته په پښتونخوا او افغانستان کې یو شمېر لیکوالو د ډرامې لیکلو ته مخه کړې ده. د ستیج، راډیو او تلویزون لپاره ګڼې ډرامې یا ننداري لیکل شوي دي.

د ډرامې بېلګه:

د کلو رنځور

(پرده پورته کیږي.)

د پښتونخوا غرونه، چې ځای پر ځای یې پر سر لړه وا وره ښکاري، دومره هسک دي چې ته به وایې آسمان یې د ښکلولو لپاره راټیټ شوی دی. د شنو درو، پاکې فضا، رڼو اوبو منظره هومره ښکلې ده چې د انسان روح تازه کوي. د زرکو اوازونه او د کوهسار نسیم سړی په نڅا راولي. هغه بل پلو ته ارت او لوی دښتونه په نظر راځي او د غاټولو په ګلونو داسې ښکاري، ته به وایې چې د خپلواکۍ جګړه یې نن خلاصه شوې او پښتنو زلمیانو دا ځمکه د دښمن په وینو لړلې ده. خو چې سړی لږ ډېر ځیر شي، د دې غرونو په لمنو کې به ووینې چې "پښتون" رنځور پروت او له رنګه یې معلومیږي چې د کلو رنځور دی. مړ لا نه دی، خو دده او د مرګ ترمنځ هیڅ هم پاتې نه دي. کله کله سترګې رونې کړي، مګر ژر د بېهوشۍ چپه پرې راشي. . . .

سر ته یې "خیرات خور"، پښو ته یې "دمګر"، یو اړخ ته یې "خان" بل ته یې "ملک"

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناست دی. څلور سره د رنځور د رنځ په شاوخوا کې خبرې کوي.

خان په قهر: اوه، لا په لاس کې يې قوت شته! عجبه رنځور! ؟ زما په خيال ټګي کوي.

ملک: بايد بې مالګې ډوډۍ ورکړ شي... د رنځور داسې لاس غورځول خطر ناک وي!!

دمګر: تاسې ببغمه اوسئ. ما داسې دم نه دی "پو" کړی چې دی بيا سر راپورته کړي... خو دا يې په وجود پيری ننوتی دی. يوه "دودکه" به هم غواړي.

خان: په هر صورت بايد لاسونه يې وتړل شي.

خيرات خور: (په عجز) خو... خو... خو...

ملک: بيا څه خوسی خوسی لړې؟ په دې باب د چاشفاعت نشو منلای.

خيرات خور: توبه، توبه ... يه، يه ... زه او شفاعت!

تاسې ما مه ګنهګاروئ... خو، خو يوځه... (په ګوته د رنځور واسکټ ته اشاره کوي.)

ملک: (خاندي) هه، هه، هه ... واسکټ غواړې؟

خيرات خور: هو، د خدای په جات ... اوس همدا يو واسکټ کفايت کوي.

خان: واخله، واخله، ... ستا خو هيڅ مرېده نشته!

(د رنځور واسکټ کاږي او ملک يې لاسونه تړي، دمګر يې څپليو ته لاس اچوي او وايي:)

دمګر: زه نو تر چا پاته يم ... دا يې هم زما!

(رنځور سترګې رونوي، په ډېر قهر شاوخوا ګوري.)

دمګر: فضل، فضل، فضل؟ ملک کاکا د رنځور پيری سترګو ته راغلی ... ؟!

خيرات خور: هو، هو سترګې يې بدې سرې شوې ... څه نورې بلاوې په سترګوويني.

ملک: چاره يې څه ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان: باید سترګې یې هم وتړل شي....

ملک: ښه دې و ویل ... د رنځورحال بد دی، باید هیڅ شي ته ونه ګوري... د رنځور لپاره استراحت ضرور دی. موږ باید خپل رنځور څو مو توان وي، همداسې ویده وساتو، ویښوالی یې خطرناک دی!!

ټول په ګډه: بالکل درست!

(د رنځور سترګې هم تړي. رنځور لږ لږ په هوښ راځي.)

رنځور: څه کوئ؟ څه رانه غواړئ؟

تاسې خو زما هرڅه راڅخه غصب کړل. زما د باغ مېوې، د ځمکې غلې او نور نعمتونه تاسې وخوړل. زه مو په وچه ډوډۍ وغولولم. ... وینې مو راوچې کړې، بې واکه شوم، په رنځ اخته شوم ... بیا لا هم په دې حال کې راڅخه ویرېږئ. لاسونه مو راوتړل. اوس یوازې داکتل مو هم راباندې پیروزو نه دي؟ ولې ظالمانو؟

خیرات خور: الله توبه، پرتې او چتیات یې شروع کړل. ما ویل چې خیرات وکړئ، خیرات ... تاسې ونه منله. الله فضل!

رنځور: چتیات نه دي، رښتیا وایم ... تاسې د خپلې ګټې لپاره زما وینې راوچې کړې. زه مو سترې ستومانه کړم. کلونه کلونه کېږي، چې تاسې زما د لاس ګټې راڅخه اخلئ. جامې مې رانه کاږئ. هرڅه خورئ، خو زما د صحت غم نه خورئ. ... اوس مو د خپلې ګټې لپاره په بستر کې اچولی یم. کوم وخت چې زما هر څه خلاص شي، بیا به نو ما پرېږدئ او تاسو به... (دلته خیرات خور په خوله لاس ږدي او دمګر سر ښوروي.)

دمګر: خدای دې زموږ کور او کلی له شیطانه وساتي. ... دا د شیطان خبرې او ډېر بد شګون دی. ... لکه چې پیری یې خولې ته راغی. باید ژر یې خوله وتړله شي چې نور څوک یې دا پرتې وانه اوري.

ټول په ګډه: ښېشکه!!

ملک: هو، یو رنځور باید دومره ونه ویرېږي.

خان: ژر یې خوله پټوئ چې نور په دې رنځ اخته نشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(د رنځور خوله هم تړي. په دې وخت کې د شنو درو له منځه د ويښو زلميانو ډله لېدل کيږي، چې د رنځور خواته راروانه ده او د ويښوالي ترانه وايي.*)

(*) د عبدالرؤف بېنوا ليکنه

فعاليتونه

۱ـ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي. هر يو دې په خپل وار لاندې درېو پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

الف: د جوړښت له مخې ډرامه څو ډولونه لري؟ نومونه يې واخلئ.

ب : د منځپانګې له مخې ډرامه په څو ډولونو ده؟ هر يوه يې څه شی څرګندوي؟

ج: يوه ډرامه څو بنستيز توکي لري؟ نومونه يې واخلئ.

۲ـ د زده کوونکو شپږ دوه کسيزې ډلې دې د ټولګي مخې ته راشي. درې لومړۍ دوه کسيزې ډلې دې په خپل وار يوه تراژيدي او دويمه درې کسيزه ډله دې يوه کميډي ننداره د حرکاتو له لارې تمثيل کړي.

۳ـ يو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې د ډرامې د بيان ژبه ښايي خنګه وي. بېلګه دې وړاندې کړي.

۴ـ يو بل زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې يوه کميډې ډرامه خپل پيغام څنګه ليدونکو ته وړاندې کوي.

۵ـ ټول زده کوونکي دې سوچ وکړي چې په ډرامه کې وخت، ځای او عمل څه معنا لري. د هغوی له ډلې څخه دې درې تنه د ټولګي په وړاندې هغه بيان کړي.

کورنی دنده

زده کوونکي دې هڅه وکړي په خپلو کورنو کې يوه لنډه ډرامه وليکي. موضوع دې پخپله وټاکي او په بله ورځ دې هغه په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بایزید روښان

د روښانیانو غورځنګ د تیرې او زور په وړاندې د افغانانو د مبارزې یو روښانه فصل دی او په افغاني تاریخ کې یو څرګند او روښانه دریځ لري. د روښاني غورځنګ یوه ستره ځانګړتیا داده چې د خلکو د تنویر او د ټولنیز عدالت د تبلیغ لپاره یو پیغام هم لري. د روښانیانو ایدلوژي د شکل په لحاظ عرفاني او تصوفي بڼه لري، خو د محتوا په لحاظ یو ملي ازادي بښونکی غورځنګ دی. ددې غورځنګ په سر کې بایزید روښان و. غواړو د نورو وتلو شاعرانو او لیکوالو په لړ کې، چې په تېرو ټولګیو کې مو وپېژندل، دلته بایزید روښان دروپېژنو.

روښان، چې اصلي نوم یې بایزید دی، په ۹۲۶ هـ.ق. کې د پنجاب په جالندر کې زېږېدلی دی. پلار یې شیخ عبدالله نومیده. شیخ عبدالله په اصل کې د کندهار اورمړ و.

له کندهاره د وزیرستان کاڼي ګورم ته (د وزیرستان د بدر په وادۍ کې د غره لمنې ته یو ځای دی چې په پښتنو کې شهرت لري.) لاړل او هلته میشت شول. روښان وایي، زما پلار عبدالله قاضي د محمد زوی و. کورنۍ مو انصاري ده. محمد دولس زامن درلودل چې په دوی کې عبدالله په فضیلت مشهور و او قاضي توب یې کاوه. د محمد بل زوی خدایداد نومید چې زوی یې خواجه اسمعیل د عبدالله وراره و. دغه سړي ته بایزید عقیدت درلود.

د مخزن الاسلام لیکوال، اخوند درویزه وایي، د وزیرستان په کاڼي ګورم کې د پښتنو څو قبیلې سکونت لري چې اورمړ او انصاري هم له دغو قبیلو څخه ګڼل کیږي. میاروښان له انصاري قبیلې څخه دی چې دغه قبیله په علم، صلاح او تقوی کې مشهوره ده. درویزه لیکي: "پوه شه ای زویه چې د کاڼي ګورم د سیمې په اورمړ افغانانو کې د عبدالله په نامه یو سړی و له پوهې او صلاح سره. هغه د عالمانو او صالحانو له اولادې څخه و. د قضا له مخې د هغه د بایزید په نامه یو زوی پیدا شو... ." بل ځای لیکي: "د بایزید پلار او نیکه دواړه د اورمړ عالمان وو. هم ربنتیني وو په دین کې."

بایزید روښان په داسې یوې کورنۍ کې لوی شو. د خپل عصر دیني علوم، فقه، تفسیر، حدیث، اخلاق او تصوف یې لوستي وو. بایزید یو ریاضت کوونکی او د روحانیت پلوي و. پیاوړی مبلغ او مجاهد و. پنځه کاله یې په کور کې په ریاضت تېرکړل. په دې ډول د بایزید نافذ شخصیت او اغېزمن تبلیغي قوت او د مشرتابه وړتیا د خپرلو او پلټلو وړ خواوې دي. پر خلکو دده شخصیت اغېزه کوله او دده خبرې به یې په عقیدت او اخلاص اورېدې.

روښان په څلورو ژبو پښتو، فارسي، عربي او پنجابي پوهېده او په دغو څلورو ژبو یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک لوست هم کاوه. په نوموړو څلور واړو ژبو یې لیکل هم کړي دي. په پښتو لیکنه کې یو خاص سبک لري چې ترده د مخه یې په پښتو کې نورې بېلګې لیدل شوې نه دي. تر ده د مخه د پټې خزانې منظومې لرغونې ټوټې او د سلیمان ماکو د تذکرې منثورې نمونې (۶۱۲ هـ. ۱۲۱۵ م.) لرو چې د پښتو ژبې د نظم او وینا له سمون سره برابرې دي؛ یعنې هغه ډول چې خلک پښتو وایي، لیکوال هم په هغه ډول خپل مطلب سم لیکي.

په عربي ادب کې اته سوه کاله دمخه یو راز فني نثر هم باب شوی و چې جملو به یې سجع درلوده. لیکوال به داسې مسجع جملې سره جوړولې چې د پای کلمې به سره یو رنګه او موزونې وې.

روښان خپل پښتو نثر په دغه ډول فني او مسجع ډول لیکلی دی. خپله روښان ددغه سبک غوره کول یو الهامي غږ بولي چې ورته و ویل شو:

"او بایزیده، وکښه خیرالبیان، په هغسې الحان چې یې به لوست سورة رحمن."

خیرالبیان د پښتو یو پخوانی پېژندل شوی کتاب دی چې ترموږ رارسېدلی دی. خیرالبیان د پښتو ځانګړو تورو لپاره ځانته بڼې او املا لري.

تر روښان وروسته اخوند درویزه خپل پښتو او فارسي مخزن الاسلام (۱۰۱۵ هـ ـ ۱۶۰۵م.) شاوخوا ولیکه چې د موضوع له پلوه له خیرالبیان او روښان سره مخالفت ښیي، خو د سبک او انشاء له مخې د روښان پیروي او تقلید کوي. تر دې وروسته په پښتو کې ډېر منثور کتابونه راوتلي دي او ټولو د پیر روښان د سبک پیروي کړې ده.

د روښان لاندې تالیفات موږ ته څرګند دي:

۱ - خیرالبیان په پښتو، فارسي، عربي او پنجابي ژبو لیکل شوی دی،

۲ - مقصودالمؤمنین، په عربي ژبه لیکل شوی،

۳ - صراط التوحید، په فارسي ژبه لیکل شوی دی،

۴ – فخرالطالبین،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بایزید روښان د یو پوه سړي په توګه د وخت د ښکېلاک پر خلاف له عقیدوي محاذ څخه جګړه پیل کړه. روښاني غورځنګ د یوې ملي ایدیالوژۍ په پیروۍ رااوچت شو. ده په ډاګه ویل، هرڅوک چې خپل ځان نه پېژني، خپل خدای هم نشي پېژندلای. روښان وویل، د خدای په نزد ټول انسانان مساوي دي. اصل و نسب او دنیایي اعتبار څه اهمیت نه لري.

کله چې بایزید د پیرورښان په لقب د اعتبار خاوند شو، هغه خلک یې ټول ترشاوخوا راټول شول چې د وخت د استبداد تر فشار لاندې ځپل شوي وو. د روښان تعلیمات، چې سربېره پر مذهبي هغه یې ملي ارزښت هم درلود، داسې قدرت ونیو چې هیڅا له هغه څخه سرنه شو غړولای.

د روښاني غورځنګ ایدیالوژیکي ارزښت دادی چې هغه له مذهبي عقیدې سره ملي مبارزه ملګرې کړه او خپلو مریدوانو ته یې له مذهبي تعلیم سره توره هم په لاس ورکړه. د ګورګاني دربار پلویانو چې هر خومره زور ولګاوه، د روښاني غورځنګ ځراغ یې مړ نه کړای شو. روښان ځان د پښتنو مشر باله او دده زوی جلال الدین هم ځان د پښتنو پاچا ګاڼه. دوی خزانه او تشکیلات درلودل او د جګړو شکل یې ګوریلایي و. روښان په پای کې جل وواهه او په ۹۸۵م. کال کې مړ شو. د روښان ملي مبارزې تقریبا ۱۶۰ کاله دوام وکړ او له کندهارڅخه تر سواته او له اباسین څخه ترکابله پورې ټوله سیمه یې د ګورګانیانو لپاره یو تنور ګرځولې وه.

د خیرالبیان موضوع:

د خیرالبیان ډېره برخه پښتو ده. د پښتو جملو په منځ کې د قرآن عظیم آیتونه او ځینې حدیثونه یا عربي مقولې د دلیل په ډول راوړل شوي دي. د قرآني آیاتو فارسي تحت الفظ ترجمې هم د کتاب پر حاشیه لیکل شوي دي. یوازې د کتاب په پیل کې د پنجابي لهجې ځینې جملې هم لیدل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیرالبیان مضامین ټول شرعي احکام او عقاید او د تصوف او اخلاقو مباحث دي، د حلال او حرامو بیان دی او دا ټول د حنفي فقهې له کتابونو څخه رااخیستل شوي دي، لکه هدایه، کنز، قدوري او نور.

پخپله روښان خیرالبیان داسې معرفي کوي:

"کړی مې دی، خیرالبیان، په څلور ژبې، موافق له قرآن. په کې دی، بیان د رشتیا د دروغ د حلال د حرام او بیان دکړ و نکړ د هر مقام. (د خیرالبیان خطي نسخه)"

دا کتاب له لومړۍ پاڼې څخه په حمد و نعت شروع کیږي. نورې برخې یې پندونه او اخلاقي تبیلغ، له مرګه، قبر او د دوزخ له عذابه ډارونه ده. وروسته بیا د شریعت، طریقت، حقیقت او معرفت څېړنې راغلې دي. د شریعت په برخه کې د اسلام د پنځو بناوو (توحید، لمونځ، روژه، زکات او حج) بیان دی. وروسته د طریقت او اخلاقو بیان راوړل شوی او د کامل پیر د متابعت په اړه څرګندونې شوي دي. د توحید مسئله یې ډېره څېړلې او په اسانه پښتو ژبه یې بیان کړې ده. په هرځای کې یې د دلیل او برهان په توګه د قرآن عظیم آیتونه، حدیثونه او د اسلامي لویانو ویناوې راوړي دي.

خیرالبیان له فقهي احکامو څخه یوازې د عباداتو برخه په تفصیل بیان کړې او دغه احکام یې له حنفي مذهبه رااخیستي دي. د خیرالبیان بله برخه اخلاق دي. اخلاق یې د اسلامي متصوفینو په ډول بیان کړي دي. له فیلسوفانه او حکیمانه بیان یې ډډه کړې ده.

د خیرالبیان په بحثونو کې د شریعت پر خلاف څه شی نشته. له دې امله پر ده او دده پر لاارویانو د الحاد لګېدلي تورونه ځای نه لري. د خیرالبیان ټول مضامین او بحثونه د فقهي عقایدو او اخلاقو په کتابونو کې دمخه لیکل شوي او ده پر پښتو اړولي دي.

د روښاني غورځنګ لنډه پېژندګلوي:

روښاني غورځنګ د روښان پیر له خوا پیل شو . د دې غورځنګ سیاسي مبارزې یوه پیړۍ په پر له پسې توګه د جلال الدین د روښان زوی، حداد د عمر زوی ، عبدالقادر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حداد زوی او کریمداد د جلال الدین زوی تر مهاله پایښت وموند. د سیاسي خپلواکۍ غوښتلو دا غورځنګ د روښان پیر او جلال الدین اکبر د واکمنۍ پر مهال پیل اود دې غورځنګ وروستی سیاسي لاربنود، کریمداد و چې د هندي واکمن شاجهان په وړاندې یې د خپلواکۍ ساتلو د مبارزې ډګر تود ساتلی و.

له عرفاني او ادبي پلوه د روښاني غورځنګ اغیزې یوازې په هغو پیړیو او د روښاني واکمنۍ په سیمو کې محدودې پاتې نه شوې. روښان پیر د پښتو لیکدود او پښتو ادب د پراختیا او ودې لپاره ځانګړې هلې ځلې پیل او د پلي کولو لپاره یې بشپړه ژمنتیا درلوده. د روښان پیر په زیار د خیر البیان لیکل شوی کتاب ، نه یوازې دا چې د هغه پیر د نصایحو او لارښوونو له اړخه ارزښتمن دی، بلکې د پښتو لیکدود او پښتو ادبي نثر د تر ټولو پخوانۍ بیلګې په توګه خورا مهم ګڼل کیږي.

د روښاني نهضت ارزښت له عرفاني او تصوفي اړخه زیات دی. ددې نهضت لارویان له هم هاغه پیله بیا تر اوسه د عبادت او ریاضت ځانګړې لارې او طریقې لري چې په هند، پښتونخوا او افغانستان کې پیروان لري. په سیمه کې د تصوف له بیلا بیلو ټولګیو څخه یو مهم ټولګی همدا روښاني طریقه ده چې ریاضت او عبادت یې د نورو صوفیانه طریقو په څیر د اعتدال خوښوونکي او له هر ډول بنسټپالنې او سخت دریځی څخه پرهیز کوي.

روښاني نهضت د همدې ځانګړنو پر بنسټ د زیاتو څېړونکو او محققینو د پام وړ ګرځېدلی او د څېړلو لپاره یې زیاتو بهرنیو او کورنیو څېړونکو زیار ایستلی دی. د ناروې، فرانسې ، پخواني شوروي اتحاد، هند، پاکستان او زیات شمیر نورو هیوادونو لیکوالو له خپلو لیدلورو سره سم د دې نهضت څېړنه او پلټنه کړې ده. ځینو دا نهضت یو تصوفي او عرفاني خوځښت ګڼلی، ځینو بیا د خپلواکۍ د یوه غورځنګ په توګه یاد کړی او یو شمېر یې د اصلاحي او کلتوري خوځښت په توګه یادوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

پير روښان په ميا روښان، بايزيد انصاري او بايزيد مسکين مشهور و. هغه د عبدالله زوی او د شيخ محمد لمسی دی. په ۹۲۶ هجري کال د پنجاب د (جلندر) د اورمړو د کلي (برکي) په يوې متوسطې کورنۍ کې سترگې پرانستي دي. دا کورنۍ (اورمړ) تراوسه د وزيرستان په (کاڼي گورم) کې استوگنه لري. پير روښان له کوچنيوالي څخه د تصوف له مسلك سره پوره مينه درلوده، هڅه يې کوله، چې دغې مرتبې ته د رسېدو په خاطر يو کامل پير پيدا کړي.

په لسمي او يوولسمي پېړۍ کې بايزيد روښان، دده کورنۍ، پيروانو او يو شمېر معاصرينو د هېواد د خپلواکۍ او ملي واکمنۍ د تر لاسه کولو په خاطر د وطن پالنې د پاك احساس له مخې نه ستړي کېدونکې مبارزې کړې او په دې لاره کې يې خپل سرونه قربان کړي دي. له بلې خوا د تصوف او مذهب په جامه کې يې ډېر پښتانه د خپلواکۍ په روحيه روزلي او هم يې په پښتو ادبياتو کې د خپلو خلکو د ويښولو په خاطر له ارزښت څخه ډکه پانگه زياته کړې ده. سره له دې دښمنانو هڅې کولې چې د روښانيانو د ژوند کارنامې او مبارزې پټې کړي او پير روښان د (پير تاريك) په نوم ونوموي؛ خو دغو کارونو دښمنو ډلو ته د اميد لار نه ده پرانستلې؛ بلکې د پير روښان د ژوند او مبارزې په هکله يې د کورنيو ليکوالو په څنگ کې ډېرو ناروپڅانو، انگرېزانو، ايټالويانو، فرانسويانو، جرمنيانو او (پخواني شوروي اتحاد) يو شمېر ختيځ پېژندونکو هم ددغه ملي غورځنگ په هکله ليکنې کړې دي.

روښانيانو د بايزيد په لارښوونه د هندي مغولي واکمنۍ د استبداد په وړاندې او د پښتنو د پخواني برم د بيا تر لاسه کولو په خاطر داسې تحريك رامنځته کړ چې د پښتنو په تاريخ او ادب کې د (روښاني غورځنگ) په نامه ونومول شو. دغه غورځنگ له يوې خوا په افغانانو کې سياسي شعور را ژوندی کړ، له بلې خوا يې دوی د هېواد د ازادولو لپاره د هند د مغولي واکمنۍ د استبداد پر ضد مبارزې ته چمتو کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱- یو تن زده کوونکی دې پخپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې پیرروښان ولې په پښتو ادبیاتو کې لوړ دریځ لري؟ نور زده کوونکي دې غوږ ورته ونیسي. هر زده کوونکی کولای شي په دې اړه خپل نظر وړاندې کړي.

۲ – په پورته متن کې د پیر روښان د لیکنو له مخې څه ویلای شئ چې په هغې کې د څه شي تله درنه ده. یو تن زده کوونکی دې د نورو په استازیتوب څرګندونې وکړي. که له بل زده کوونکي سره په دې اړه بل نظر موجود وي، ور زبات دې یې کړي.

۳ - روښاني غورځنګ ته ولې سیاسي بڼه ورکول کیږي؟ هر زده کوونکی دې په خپل وار پرې رڼا واچوي.

۴ – پیر روښان ولې په مسجع ډول خپل نثر لیکلی دی؟ لامل یې څه شی دی، دوه تنه زده کوونکي دې په دې اړه خپل نظر وړاندې کړي.

۵ – د پیر روښان د ژوند په دوران کې د پښتنو ټولنیز او سیاسي دریځ څنګه و؟ په دې اړه دې زده کوونکي خپل نظر وړاندې کړي او خبرې اترې دې پرې وکړي.

کورنۍ دنده

د پیر روښان د لیکنې ځانګړتیا او په هغې کې د مذهبي رنګ د غلبې په اړه خپل معلومات په یوې څېړنیزې مقالې کې ولیکئ. د ښوونکي لارښوونو ته غوږ کښېږدئ.

د زده کړې په لار کې د ننني کړاو ګالل د سبا لپاره
د نېکمرغۍ زېرمه کول دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د مطبوعاتو لنډ بهیر

رسنۍ یا مطبوعات د بشري ټولنو تر ټولو ارزښتمن او اړین رکن دی. هرڅومره چې په یوې ټولنې کې رسنۍ پرمختللې، ازادې او ناپلوې وي، په هماغه اندازه هغه ټولنه د عدالت او برابرۍ پر ستنو ولاړه او له ظلم، تېرې او تعصب څخه خلاصه وي. رسنۍ په یوې ټولنې کې مخکښ رول لوبوي او هر لوري ته چې وغواړي هغه ټولنه راکښلای شي. دولت درې رکنه لري، چې له اجرایوي، عدلي او تقنیني ځواکونو څخه عبارت دي، خو رسنیو د خپل ارزښت او اهمیت له مخې د دولت په دې چوکاټ کې ځان ځای کړی او تر ټولو لوړ ځای یې خپل کړی دی. رسنۍ ددې په څنګ کې چې په یوې ټولنې کې ناخوالو ته ګوته نیسي، د هغې لاملونه په ګوته کوي، د ټولنې تګلورې هم ټاکي او مرسته ورسره کوي. رسنۍ راتلونکو نسلونو ته د ولسونو د پوهې او فرهنګ په لېږد او انتقال کې مهم رول لوبوي. زموږ په ګران هېواد افغانستان کې رسنۍ په پرتله ییز ډول اوږد تاریخ لري او تر ننه یې د پراختیا بېلا بېل پړاو ونه وهلي دي.

ـ ستاسو په اند په یوې ټولنې کې د رسنیو او مطبوعاتو ارزښت په څه شي کې نغښتی دی؟

رسنی د ټولنیزو اړیکو د وسایلو په نامه یادیږي. په رسنیو کې خبري اژانسونه، ورځپاڼې، جریدې، مجلې، راډیو، تلویزیون او انټرنیټ شامل دي. څومره چې په یوه ټولنه کې د رسنیو شمېر زیاتیږي، په همغه کچه پر عامه ذهنیت زیات اغېز اچوي. د سراج الاخبار خپرونې د خپلې لومړنۍ سرمقالې د "افتتاح کلام" په نامه په یوې برخې کې لیکلي: "... دا څرګنده خبره ده چې "اخبارونه" په دې زمانه کې د دولتونو او ولسونو د ژبې په توګه ګڼل شوي دي. په اوسني وخت کې له وروسته پاتې او بدوي قومونو پرته داسې هیڅ یو دولت یا قوم نشته چې اخبار ونه لري. اخبار د "خبر" جمع ده چې ضد یې بې خبري ده."

چاپخونې یا مطبعې د رسنیو ډېر مهم جزء بللی شي. اوس په کمپیوترونو کې د انټرنیټ له لارې سړی ډېر ژر د نړۍ له حالاتو، پوهنیزو او تخنیکي بریاوو، تازه خبرونو او نورو موضوعګانو څخه نبغ په نبغه خبریږي. د معلوماتي تکنالوژۍ له منځته راتګ دمخه دا کار شونی نه و. ددې ټولو موضوعګانو د انتقال لپاره چاپخونو او مطبعو ته اړتیا وه. یعنې د خلکو غوږونو ته د معلوماتو په رسولو کې چاپخونو خپل ارزښت درلود.

په افغانستان کې مطبعه د لومړي ځل لپاره د امیر شېرعلي خان د دویمې پاچهۍ (۱۲۵۲ – ۱۲۵۷ هـ ش) په پېر کې رامنځته شوه. په دې وخت کې د چاپ درې مطبعې موجودې وې. دوه یې د مصطفاوي او مرتضاوي په نامه وې. بله یې د "شمس النهار مطبعه" وه. شمس النهار په مطبعې کې د شمس النهار جریده چاپېده. د شمس النهار، مصطفاوي او د مرتضاوي درېواړو چاپخونو چاپ په ډېربنه توګه سرته رسېده. په هر حال په افغانستان کې د چاپ پیلامه له همدې درېو مطبعو څخه شوې ده. په دې مطبعو کې د چاپ کارونه په ډېر لږ ظرفیت سره ترسره کېده، خو بیا هم د افغانستان د ژورنالیزم په تاریخ کې یې ډېر روښان او څرګند بنسټونه ایښي دي.

دمخه مو وویل چې مطبعه د لومړي ځل لپاره په افغانستان کې د امیر شېرعلي خان د واکمنۍ په دویم پېر کې رامنځته شوه. له دې سره مل د شمس النهار په نامه ورځپاڼه هم د لومړي ځل لپاره ددې علمدوسته پاچا د پاچهۍ پرمهال منځ ته راغله. د دې ورځپاڼې د خپرو شوو لیکنو له مخې په دې وخت کې په کابل یا د هېواد په نورو برخو کې بله

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپرونه، نه وه. شمس النهار به کله په اوونۍ کې یوځل او کله په پنځلسو ورځو کې یو ځل خپرېده. داسې برېښي چې شمس النهار به تر ۴۰ گڼو زیات چاپ شوی نه وي.

وروسته بیا د امیرحبیب الله خان په وخت کې (۱۹۰۶م، ۱۲۸۵ هـ ش) د مولوي عبدالروف خاکي کندهاري په مسؤولیت د "سراج الاخبار افغانستان" په نامه یوه جریده خپره شوه. له بده مرغه خپرونو یې دوام ونه کړ او لومړۍ گڼه یې وروستۍ گڼه شوه. بیا (۱۹۱۱ - ۱۹۱۸ م) د "سراج الاخبار افغانیه" په نوم خپرونه رامنځته شوه. دا خپرونه په افغانستان کې د دوامداره ژورنالیزم پیلامه ده. ددې خپرونې بنسټ د هېواد پیاوړي شخصیت او تکړه ژورنالیست، علامه محمود طرزي د ۱۲۹۰ هـ ش کال د تلې د میاشتې په ۱۶ (اکتوبر۱۹۱۱) کېښود. محمود طرزي غوښتل ددې خپرونې له لارې افغانان د ملت پالنې له روحیې سره اشنا کړي، د هېواد پالنې درس ورکړي، خپلواکۍ غوښتنه ورزده کړي او د هغه مهال علم او پوهه وروښيي. سراج الاخبار لومړی په ډبرینه مطبعه کې چاپېده چې وروسته بیا په حروفي بڼه چاپ شو. سراج الاخبار په دوو اوونیو کې یوځل چاپېده. ددې خپرونې مسؤول چلوونکی له پیله تر پایه محمود طرزي و. په سراج الاخبار کې ادبي او علمي مقالې، عکسونه، انځورونه او کارتونه خپرېدل.

علامه محمود طرزي په سراج الاخبار کې د پښتو لیکل دود کړل چې د مولوي صالح محمد هوتک، غلام محی الدین افغان او نورو پښتنو لیکوالو له خوا لیکل کېدل.

تر شمس النهار او سراج الاخبار افغانیه وروسته "امان افغان" په داسې دورې کې په خپرېدو پیل وکړ چې د افغانستان خپلواکي تر لاسه شوې وه. امان افغان په ۱۲۹۸ لمریز کال کې د وري د میاشتې په ۲۲ نېټه په خپرونو پیل کړی دی. دا اخبار تر نهم خپرنیز کال پورې په اوونیز ډول خپرېده. وروسته د ۱۳۰۷ لمریز کال د لیندۍ د میاشتې په پنځلسمه ورځپاڼې ته لوړ شو. قطع او صحافت یې هم ښه شو او په معیاري بڼه خپرېده. په امان افغان کې خبرونه، مرکې، راپورتاژونه، تحلیلي موضوعگانې، تبصرې، سیاسي تفسیرونه، ویناوې او بیانیې، موعظې، تفریحي مطالب، شعرونه، داستانونه او داسې نور خپرېدل. د امان افغان لومړنی مسؤول چلوونکی عبدالهادي داوي و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په امان افغان پسې د "افغان" په نامه خپرونه رامنځته شوه. افغان د افغانستان لومړنۍ خپرونه ده چې د کلمې په رښتينې معنا د ورځپاڼې په بڼه خپرېدله. په ځينو ځايونو کې هغه خپرونه چې په اوونۍ کې دوه يا درې ځله خپرېږي، هم د ورځپاڼې په نامه يادوي. افغان د ۱۲۹۹ لمريز کال د چنګاښ په ۱۴ (۱۹۱۹م) په خپرېدا پيل وکړ. په دې ورځپاڼې کې کورني او بهرني خبرونه، اخلاقي، علمي او تفريحي موضوعګانې خپرېدې. مسؤول چلوونکی يې محمد جعفر کندهاری و.

له "افغان" وروسته د "ابلاغ" وار راغی. نوموړې خپرونه هم د ورځپاڼې په بڼه خپرېده. ابلاغ د ۱۳۰۰ لمريز کال د تلې مياشتې په لومړۍ نېټه په خپرونو پيل وکړ. دا خپرونه به په يوې پاڼې کې چاپ او پر دېوالونو او دګنې ګوڼې په ځايونو کې به د خلکو د لوستلو لپاره ځړول کېده. ددې ورځپاڼې لومړنی مسؤول چلوونکی مدير ميرزا محمد اکبرخان و.

په دې دورې کې د ابلاغ، حقيقت او اتحاد مشرقي ورځپاڼې او د غازي، اتفاق اسلام، ستاره افغان، اتحاد اسلام (بيدار)، اصلاح، طلوع افغان او ارشادالنسوان په نومونو اوونيزې خپرېدې. ارشادالنسوان لومړنۍ اوونېزه وه چې د افغانستان د ښځو لپاره خپرېده. دا اوونيزه په ۱۲۹۹ لمريز کال کې د محمود طرزي د مېرمنې، اسما اسميه له خوا رامنځته شوه. دې اوونيزې خبرونه، مقالې، تبصرې، راپورتاژونه او په ښځو پورې اړوند مسايل خپرول.

له کورني اړودوړ څخه په وروسته پېر (۱۳۰۸ – ۱۳۴۳ لمريز) کې مطبوعات په دولت پورې محدود وو. د ورځپاڼو په سرکې د "اصلاح" ورځپاڼه يو ځل بيا رامنځته شوه چې لومړی ځل په ۱۳۰۰ لمريز کال کې د بشير احمد او بيا وروسته د حافظ فيض محمد تر مشرۍ لاندې چاپېده. وروسته د انيس (۱۳۰۶لمريز)، هېواد (۱۳۲۶لمريز)، کابل ټايمز (۱۳۴۰ لمريز) او جمهوريت په نومونو ورځپاڼې خپرېدې. همدارنګه په يو شمېر ولايتونو کې د اتحاد مشرقي، اتفاق اسلام، پروان، طلوع افغان، بيدار، اتحاد، وړانګه، ستورى، بدخشان، نيمروز، هلمند، سنايي او کندوز په نومونو خپروني خپرېدې. په دې دورې کې يو زيات شمېر مجلې او جرېدې هم خپرېدې چې هرې يوې يې خپل لوستونکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلودل او په زړه پورې مطلبونه یې خپرول. د افغانستان راډیو د لومړي ځل لپاره په ۱۳۱۸ لمریزکال کې خپرونې پیل او بېلا بېل پراوونه یې ووهل، چې اوسني حالت ته رارسېدلې ده. همدا راز د افغانستان د تلویزیون دستگاه د ۱۳۵۷ کال په لومړیو کې ازمېښتي خپرونې پیل کړې. د وخت په تېرېدو یې ورو ورو خپرونې د ورځې څو ساعتونو ته ورسېدې او اوس شپه او ورځ د نړیوالې شبکې په مرسته خپرونې کوي او د نړۍ په زیاترو هېوادونو کې یې مینه وال ننداره کوي. د ورځپاڼو، مجلو او جرېدو ترڅنگ د څرگندې ارتیا له مخې په ۱۳۱۹هـ. ش. کال کې "باختر اژانس" رامنځته او په فعالیت یې پیل وکړ. باختر اژانس د خپلو خبریالانو په واسطه له کابل او ولایتونو څخه خبرونه راټولول او د خپرولو لپاره یې راډیوگانو او خپرونو ته ورکول.

که څه هم په افغانستان کې د ازادو مطبوعاتو پیلامه د امیر امان الله خان د واکمنۍ مهال ته منسوبه ده، خو په حقیقت کې د مطبوعاتو ازادي ډېر دمخه د محمود طرزي په وسیله په "سراج الاخبار افغانیه" کې پلې شوې ده. سراج الاخبار افغانیه د محمود طرزي د ازادۍ غوښتنې او پالنې ډېر څرگند ثبوت دی چې په بېلابېلو تدبیرونو یې خپل دغه ارمان ترلاسه کړی دی. ددې ادعا د ثبوت لپاره په نوموړې خپرونې کې د "حی علی الفلاح" په نامه د یو مضمون خپرول و، چې په هغې کې یې د دربار د هیلو پر خلاف د هېواد خپلواکي اعلان کړې وه او په مقابل کې یې ۲۴ زره کابلۍ روپۍ جریمه شوی او خپرونه مصادره شوې وه.

د امیر امان الله خان د واکمنۍ پر مهال د "انیس" په نامه د یوې خپرونې پیل د مطبوعاتو له ازادۍ سره وتړل شو. انیس د هېواد د خپلواکو خپرونو د مخکښ په توگه په (۱۳۰۶ لمریز) کال کې چاپ شو. انیس د وخت د پولیسو رژیم "د سرخ پوشو" غلو او جوارگرو په نامه تر نېوکو لاندې ونیو. په پایله کې یې د انیس اداره وتړل شوه او چلوونکی یې محاکمې ته وړاندې کړای شو. د انیس مسؤول چلوونکي د خپلې منطقي او مستدلې دفاع له امله برائت وموند او د بیان او مطبوعاتو د آزادۍ د پلي کولو د اتل په توگه یې زموږ د خلکو له خوا تود هرکلی وشو. همدا راز د نسیم سحر، ندای خلق، انگار، وطن،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولس، نیلاب او ... په نامه ازادو خپرونو فعالیت کاوه. ددې ترڅنګ د ۱۳۴۱ – ۱۳۵۲ کلونو ترمنځ په هېوادکې شاوخوا ۳۰ ازادو خپرونو فعالیت کاوه چې هرې يوې خپله تګلاره او نشراتي مشي لرله.

پر ۱۳۸۱ لمریز کال په هېوادکې د موقتي او ورپسې د انتقالي اداري له راتګ وروسته د بيان او مطبوعاتو ازادي د دولت له خوا تضمين شوه. په دې بهيرکې زيات شمېر خپرونې، خبري رسنۍ، راډيو ګانې، تلويزيونونه او نورې وسيلې رامنځته شوې. د مطبوعاتو نوی قانون د افغانستان د پارلمان له خوا تصويب شو او په دې توګه يې د بيان او د مطبوعاتو ازادۍ ته لار هواره کړه. نن په هېوادکې شاوخوا پنځه سوه خپرونې، زيات شمېر راديوګانې او شخصي تلويزيونونه او همدارنګه د لسو په شاوخواکې خبري رسنۍ په فعاليت بوختې دي.

د متن لنډيز

مطبوعات د يو ولس د ويښتيا او بيدارۍ ننبه ده. د رښتينو مطبوعاتو دنده د ولس رهبري ده؛ له ظالم څخه د مظلوم ژغورل دي؛ د حق او باطل ترمنځ توپير دی؛ ښه ته ښه او بدو ته بد ويل دي چې پرمختللي هېوادونه پرې د نېکمرغۍ او سعادت لوړو پوړيو ته رسيدلي دي. په افغانستان کې مطبوعات په پرتله ډېره توګه اوږده مخينه لري. سيد جمال الدين افغان له هېواده د وتلو پرمهال اميرشېرعلي خان ته د يو شمېر سلا مشورو په لړکې د شمس النهار په نامه د يوې خپرونې د رامنځته کېدو سلا ورکړه. له هغه راوروسته مطبوعاتو په افغانستان کې پراختيايي بهير پيل کړ. د امير شېر علي خان د واکمنۍ پر مهال د لومړي ځل لپاره د شمس النهار په نامه خپرونې په خپرېدو پيل کوي. د مطبوعاتو بهير په هېوادکې کله غړند او کله هم د يو زور او قوت په څېر راڅرګند شو. په بېلابېلو رژيمونو کې يې خپلې ودې ته دوام ورکړ. نن سبا په افغانستان کې د بيان او مطبوعاتو ازادي تضمين شوې ده. زيات شمېر خپرونې، راډيوګانې، تلويزيونونه، خبري رسنۍ، برېښنايي رسنۍ، انټرنيټ او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویب پاڼې فعالیت کوي او د خلکو ارمانونه او هیلې خپروي. د یادونې وړ ده چې رسنۍ او مطبوعات باید ټولنه یو سالم لوري ته رهنمايي کړي؛ د هېواد او ولس ملي ګټو ته وفادارې وي او د پردي کلتور د خپرولو پرځای د خپل افغاني کلتور خپرېدا ته پام وکړي.

فعالیتونه

۱ – لس تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او د رسنیو د ارزښت په اړه دې خپله پوهه او معلومات نورو زده کوونکو ته وړاندې کړي.

۲ - یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او دې پوښتنې ته، چې ولې رسنیو ته د یو دولت د څلورم رکن په سترګه کتل کیږي، ځواب ووايي. نور زده کوونکي دې په بحث کې برخه واخلي.

۳ – ټول زده کوونکي دې "په هېواد کې موجودې رسنۍ او د هغوی تګلوری" تر نامه لاندې په ازاد بحث کې برخه واخلي. لومړی دې د رسنیو رسالت او دنده څرګنده کړي او وروسته دې د هغو رسنیو په اړه خبرې وکړي چې پېژني يې. یو تن دې د غونډې د منشي په توګه د بحث عمده ټکي او پایلې له ځانه سره ولیکي او خپل رپوټ دې چمتو کړي.

۴ – یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او د بیان د ازادۍ د اړتیا په باره کې دې نورو ته معلومات وړاندې کړي. بل زده کوونکی دې د بیان د ازادۍ په اړه خپل نظر څرګند کړي چې ایا د بیان ازادي څه محدودیت هم لري او که نه؟

۵ – څو تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او په هېواد کې دې د رسنیو د تاریخي بهیر او پراختیا په اړه خبرې وکړي.

۶ – څو تنه زده کوونکي دې په خپل ټولګي کې د یوې جریدې د جوړولو په اړوند خبرې وکړي. د ښوونکي په لارښوونه دې په عملي اقدام لاس پورې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلو معلوماتو له مخې د اوسنيو رسنيو په اړه يو مخ ليکنه وکړي. پورته لوستل شوی لوست دې په پام کې ونيسي. په بله ورځ دې د پښتو په درسي ساعت کې ټولګيوالو ته واوروي.

لاندې شعر ولولئ او خوندې ترې واخلئ:

هر ملخی د سربازۍ له هنر څه زده
چې په دا هنر کې سر ښندي پتنګ دی
لا تر اوسه يې ماغزه په کرار نه دي
چا چې ما سره وهلی سر په سنګ دی
لا په خوب کې په لرزه پرېوزي له کټه
چې د چا تر غوږ زما د توري شرنګ دی
که په دا دور مې ګوري هغه زه يم
چې مې داغ په خاطر ايښی د اورنګ دی
درست جهان مې و مغلو ته خيبر کړ
ځای ځای يې پښتانه وته قلنګ دی
خوشحال خټک

نيکمرغه هغه څوک دی چې له خپلې هرې خطا څخه
نوې تجربه تر لاسه کړي.
((سقراط))

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

ترکیب او له جملې سره د هغه توپیر

په مخکنیو ټولګیو کې مو ګرامر پېژندلی دی. ګرامر د ژبې د جوړښت د نظام علمي شرحې ته ویل کیږي. ګرامر د یوې ټاکلې ژبې د کلمو، جملو د رغاونې او جوړښت د قاعدو سیستم تشریح او څېړي یا د ژبې صرفي او نحوي جوړښت او ساختمان ترکتنې او څېړنې لاندې نیسي؛ یعنې د یوې ژبې د کلمو د تغییر او بدلون بڼې او د هغوی ترکیب، د جملو جوړښت او څرنګوالی بیانوي.

په دې لوست کې په ترکیب باندې خبرې کیږي.

تاسو د ترکیب په اړه څه پوهیږئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې دمخه چې ترکیب وپېژنو، ښه به وي جمله وپېژنو. د جملې د پېژندلو لپاره د نحوي پېژندلو ته اړ یو. نحوه هغه پوهنه ده چې د جملو، فقرو، عبارتونو او ترکیبونو د جوړښت له قاعدو څخه غږېږي. د جملې د اجزاو و قاعدې پکې بیان او څرګندېږي. په نحوه کې نحوي ترکیبونه او جملې د معنا او جوړښت له مخې په پام کې نیول کیږي. جمله یوه عربي کلمه ده او مجموعې ته ویل کیږي. جمله د الفاظو او کلمو داسې ترکیب دی چې یو بشپړ مفهوم افاده کوي. هغه توکي چې جمله ورڅخه جوړېږي، د جملې اجزا ورته وایي.

نحوه په ټاکلې ژبې کې د ګرامر د یوې برخې په توګه او په یوې جملې کې د کلمو د ګرامري ترکیب د یو ځای کېدو طریقه، ترتیب او معنوي رابطه څېړي؛ په دې معنا چې د جملو لفظي جوړښت او معنوي رابطه او ځانګړتیاوې څېړي. ترکیب د دوو یا زیاتو (خپلواکو او نا خپلواکو) کلمو له یو ځای کېدو څخه عبارت دی چې اجزا یې یو له بله سره ارتباط ولري. څنګه چې د نحوي څېړنې د مطالعې او څېړلو اصلي او اساسي مواد جملې دي، نو په همدې توګه د کلمو ترکیب هم د جملو په جوړښت کې یو توکی یا یوه برخه ګڼل کیږي. لکه "هلک ولوېد." دا یوه ساده جمله ده چې له دوو اساسي برخو څخه جوړه شوې ده. لومړۍ برخه یې "هلک" د جملې مبتدا (فاعل - مسند الیه) او دویمه برخه یې "ولوېد" د جملې خبر (فعل-مسند) دی. که چېرته په همدې جملې کې د جملې له فاعل "هلک" سره ځینې کلمې، چې نحوي رابطه سره ولري، یو ځای شي، په دې وخت کې دغه مبتدا "هلک" له خپلو اړوندو برخو سره یو ترکیب جوړوي. لکه:

ښه هلک، یو ډېر هوښیار هلک، یو غښتلی تکړه هلک ... دا ډله کلمې له یو بل سره نحوي رابطه لري او په پورتنی جمله کې له "هلک" سره د مبتدا په توګه راځي. دې ته "ترکیب، غونډ یا عبارت" وایي. همدارنګه له "ولوید" سره چې د جملې "خبر، فعل یا مسند" دی، یو شمېر نورې کلمې یو ځای شي او نحوي رابطه سره ولري، لکه: "سخت ولوید. په زوره ولوېد. وران ولوېد. بېځایه ولوېد." د جملې دویمه اساسي برخه (خبر) جوړوي.

په پورته اسمي ترکیب کې ګورو چې "هلک" د ترکیب اصلي جزء دی او له خپلو اړوندو کلمو سره یو اسمي غونډ بلل کیږي. په دویمه برخه کې "ولوېد" د فعلي ترکیب اساسي برخه ده؛ نو ځکه فعلي ترکیب (غونډ) ورته وایي. اسمي او فعلي دواړه ترکیبونه په ځانګړې توګه بشپړ مطلب نشي رسولای. یوازې د یو غونډ په راوړلو معنا نیمګړې پاتې کیږي. ترکیب د

(c) ketabton.com: The Digital Library

معنا او جوړښت له مخې بېل ډولونه لري.

ترکیبونه د معنا او مفهوم له مخې له کلمو سره یو شی ګڼل کېږي، مګر توپیر یې دادی چې ترکیبونه مرکب مفهومونه څرګندوي او د نومونو او فعلونو معناګانو ته زیاته ټاکلې او مشخصه بڼه ورکوي. په دې توګه ویلای شو:

- ترکیب له دوو یا زیاتو خپلواکو یا ناخپلواکو کلمو څخه جوړېږي،
- په ترکیب کې یوه کلمه د بلې تابع ګرځي،
- په ترکیب کې د کلمو تر منځ نحوي رابطه ټینګیږي،
- ترکیب د کلمې په پرتله پراخ او مرکب مفهوم څرګندوي،
- د جملې او ترکیب تر منځ توپیر او بېلوالی اړین دی.

د جملې او ترکیب تر منځ توپیر

د جملې او ترکیب تر منځ خاص توپیر شته. هغه ځانګړتیا چې د جملې په جوړښت کې موجوده ده، په ترکیب کې نه لیدل کېږي. جمله له مبتدا او خبر څخه جوړه ده. د یوې جملې مبتدا یا خبر هر یو له (اسمي یا فعلي) ترکیبونو څخه جوړېږي. د بېلګې په توګه، په بشپړه او پوره جملې کې مبتدا او خبر او همدارنګه د هغوی اړوندې برخې ځای لري، خو په ترکیب کې دغه برخې نیمګړې وي.

په پښتو کې ترکیبونه په دوو ډلو (اسمي او فعلي) برخو بېلېږي. هره برخه بیا په خپل وار په جلا جلا ډلګیو ویشل کېږي.

اسمي ترکیبونه: دا هغه ترکیبونه دي چې د ترکیب اصلي او اساسي برخه یې نوم وي. دا اسمي ترکیبونه په جمله کې د مبتدا په برخه کې راځي.

اسمي ترکیبونه په اضافي ترکیب، توصیفي ترکیب، عددي ترکیب اونورو ویشل شوي دي.

فعلي ترکیبونه، هغه ترکیبونه دي چې د جملې د خبر په برخه کې راځي.

اصطلاح له ترکیب سره توپیر لري. اصطلاحي واحدونه هغه تعبیرونه دي چې هر ولس یې د خپل ژوندانه په چاپېریال کې د خپلو دودونو، اخلاقو او روحیاتو په چوکاټ کې په خپله ژبه کې کاروي. دا واحدونه نه یوازې په خبرو اترو کې استعمالیږي، بلکې په لیکنه کې هم کارول کېږي. اصطلاحګانې که له یوې خوا نه د ژبې د لغوي برخې بشپړوونکې دي، له بلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا یو ادبي خوند او رنګ هم لري. په ژبه کې دا ترکیبونه ځانته جلا او بېلې ځانګړتیاوې لري، یعنې نحوي ترکیبونه او ژبنی اصطلاحګانې یو تر بله توپیر لري.

اصطلاحګانې یو ډول ژبني ترکیبونه دي چې د ژبې خاص عنصر او ژبني خاص ډول څرګندونو ته ویل کیږي. اصطلاحګانې د زمانې په اوږدو کې د خلکو له خوا منځته راغلي او په ژبه کې ثابت لغوي ترکیبونه دي. ددغو ترکیبونو برخې دومره ثابتې او ټینګې اړیکې سره لري چې بېلول یې ګران کار دی.

اصطلاحګانې د خبرو کولو پر مهال سمدلاسه نوي نه جوړیږي چې د کوم ټاکلي مطلب د څرګندولو لپاره ورځنۍ کار واخیستل شي، بلکې په جوړ شوي ډول د ژبې د ویونکو په حافظه کې ساتل کیږي او د اړتیا پر مهال د جوړ شوي ترکیب په توګه کارول کیږي. پخپله دغه ترکیب نېغ په نېغه معنا نه ورکوي، مګر مجازي معنا ترې اخیستل کیږي. لکه:

لور په لوټه تېره کول، او بې په بډه منډل، لوی لاس لرل، لار وهل، ژبه کول، پنبه نیول، زړه خوړل، له خوشحالۍ نه په جامو کې نه ځاییدل، تر بوسو لاندې اوبه تېرول، جګ لو کول، سر ټکول، سر تندی وهل، خوا سړول، سور او شین اوښتل، زړه تشول، غم خوړل، لاس اخیستل، تار اچول، د اسمان کټ، نوک او وری، د لستوڼي مار، د غاړې غور، د شړومبو مچ.

اصطلاحګانې د معنا او جوړښت له مخې دا لاندې نښې لري:

۱_ ثابت داخلي ترکیب چې په ګډه یو عمومي معنا او مفهوم څرګندوي. په اسمي او فعلي ترکیبونو کې یې اهمیت یو شان دی. اصطلاحي فعلي ترکیبونه که څه هم د مرکبو فعلونو په څېر ښکاري، خو له مرکبو فعلونو څخه توپیر لري، ځکه په ثابتو فعلي ترکیبونو کې له ټولو ترکیبونو سره ګډه عمومي معنا ورکوي.

۲_ اصطلاحګانې له هغو توکو څخه جوړیږي چې په یو ثابت ترکیب کې خپله لغوي معناله لاسه ورکړي. که چېرته ددغه ثابت ترکیب واحدونه بېل بېل معنا شي، نو خپله ټاکلې اصطلاحي معنا له لاسه ورکوي.

د بېلګې په توګه، "لار وهل"، "ژبه کول"، "غم خوړل"، "زړه خوړل". که ددغو بېلګو هره برخه یعنې هر یو توکی یې په جلا جلا توګه معنا کړو، نو بیا هغه خاصه او ټاکلې معنا نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکوي. ځکه "لار وهل"کې د تګ معنا پرته ده. په لغوي معناکې يې "لار" او "وهل"کوم معنوي ارتباط سره نه لري. يا ژبه او کول سره جلا مفهومونه دي.

۳ـ له ترکيبو ونکو توکو څخه عمومي معنا لاس ته راځي؛ يعنې ټول ترکيب د يو واحد مفهوم په توګه معنا ورکوي.

۴ـ په اصطلاحي واحدونو کې ځينې محاورې او متلونه هم راتلای شي او همدارنګه د ليکوالو او پوهانو غوره ويناوې هم پکې شاملې دي، لکه:

پوره ورک دې کړه دوه کوره. دکبر کاسه نسکوره ده.

۵ـ اصطلاحګانې ټکي په ټکي نه ژباړل کيږي.

۶ـ هره ژبه جلا او خاص اصطلاحات لري.

۷ـ اصطلاحي توکي د خپلو معنوي ځانګړنو له مخې له نورو ازادو ترکيبونو سره توپير لري.

۸ـ په ژبې کې دغه ترکيبونه ثابت وي، نوي نه جوړيږي.

۹ـ اصطلاحي توکي د نورو ازادو لغتونو په څېر د ژبې په لغوي سيستم کې موجود وي.

د متن لنډيز:

ترکيب، اصطلاح او جمله بېلا بېل نحوي مطالب دي. د جملو، فقرو، عبارتونو او ترکيبونو د جوړښت له قاعدو څخه نحوه خبرې کوي. جمله د الفاظو او کلمو داسې ترکيب دی چې يو بشپړ مفهوم افاده کوي. هغه توکي چې جمله ورڅخه جوړيږي، د جملې اجزا ورته وايي. ترکيب د دوو يا زياتو (خپلواکو او نا خپلواکو) کلمو له يو ځای کېدو څخه عبارت دی چې اجزا يې يو له بله سره ارتباط ولري. دکلمو ترکيب د جملو په جوړښت کې يو توکی يا يوه برخه ګڼل کيږي. ترکيب او اصطلاح دکارونې خپل خپل ځايونه لري. ترکيب رامنځته کيږي او اصطلاحګانې رامنځته شوې کلمې دي، په ټولنې کې خپلې ځانګړې او ټاکلې معناګانې لري. اصطلاح د يو مطلب د ښه بيان لپاره کارول کيږي. ترکيبونه او اصطلاحګانې د يوې ژبې د فرهنګ د بډاينې څرګندوی دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې پر پنځو ډلو وویشل شي. هر یوه ډله دې په وار د کلمې، ترکیب، اصطلاح، متل او جملې پېژندنه وکړي. بېلګې دې یې راوړي. د هرې ډلې استازی دې خپل معلومات نورو زده کوونکو ته وړاندې کړي.

۲ـ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او په ژبه کې دې د اصطلاحګانو او د هغې د پانګې او ژبنې ارزښت او بډاینې په اړه نورو ته معلومات ورکړي.

۳ـ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او د ټولو زده کوونکو په ګډه مرسته دې د پښتو اصطلاحګانو یو لست پر تخته ولیکي. ټول زده کوونکي دې هغه په خپلو کتابچو کې یاداشت کړي.

۴ـ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي په وړاندې اصطلاحګانې د معنا او جوړښت له مخې نورو ته بیان کړي.

۵ـ د جملې او ترکیب ترمنځ څه توپیر موجود دی او په پښتو کې ترکیبونه په څو ډوله دي؟ دوه تنه زده کوونکي دې په خپله ګډه مرسته نورو زده کوونکو ته په دې اړه څرګندونې وکړي.

۶ـ جمله له څو برخو څخه جوړه شوې ده؟ یو تن دې پرې خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپله خوښه یوه موضوع وټاکي. د هغې په لیکلو کې دې اصطلاحګانې وکاروي. د لیکنې په پای کې دې یو شمېر اصطلاحګانې راټولې کړي چې په ټولګي کې نه وي ویل شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو قصيده: شيخ اسعد سوري

په پخوانيو ټولګيو کې مو د نظم او نثر په اړه معلومات تر لاسه کړي دي. نثر خپل جوړښت لري او نظم خپل. نظم هغه وينا ده چې وزن او قافيه ولري. مثنوي، بولله (قصيده)، غزل، رباعي، قطعه او نور د نظم بڼې دي. دلته پر قصيدې، د هغې پر جوړښت او په پښتو کې د قصيدې پر مخينه غږېږو. تر دې دمخه چې قصيده وپېژنو، ښه به دا وي چې شيخ اسعد سوري وپېژنو چې په پښتو ادبياتو کې يې قصيده د لومړنۍ معلومې قصيدې په توګه پېژندل شوې ده. د قصيدې په اړه لږ معلومات لرو، هغه هم د پټې خزانې په واسطه تر موږ را رسېدلي دي.

_ تاسو څه فکر کوئ چې د يوې قصيدې د بيتونو ډېر لږ شمېر به څو وي؟

پته خزانه له "تاریخ سوري" څخه د "لرغوني پښتانه" د لیکوال، شیخ کټه په حواله لیکي چې اسعد سوري په غور کې استوګنه درلوده. هلته د سوري کورنۍ په دربارکې د درناوۍ وړ یو شاعر و. د پلار نوم یې محمد و. په ۴۲۵ هجري کال کې په بغني (د هلمند د زمینداور سیمه) کې مړ شو. نوموړی ډېر ښه شاعر و. کله چې سلطان محمود غزنوي پر غور برید وکړ او له امیر محمد سوري سره یې جګړه ونښته، نو امیر یې د آهنګرانو په سیمه کې کلابند کړ. دغه مهال شیخ اسعد هم د هغه ځای په کوټ نومې سیمه کې و. سلطان محمود غزنوي امیر محمد سوري له ځانه سره بندي غزني ته یوړ. امیر محمد سوري له ډېره غیرته په بندکې مړ شو. شیخ اسعد سوري، چې د امیرمحمد سوري دوست و، د هغه پر مرګ یوه بولله و ویله.

بولله یا قصیده هغه نظم ته وایي چې تر یوې مطلع لاندې ویل کېږي. د ټولو دویمو نیم بیتیو قافیه یې د لومړي بیت له قافیې سره یوشان وي. اوږده او ډول ډول مضامین پکې راوړل کېږي. د بیتونو شمېر یې له شپاړسو څخه نیولی بیا تر دوو سوو پورې رسېږي. عموما د ستاینې، ویرنې، پند او نور اوږده موضوعات پکې بیانیږي. قصیده معمولا په تشبیب پیلیږي. تشبیب د قصیدې لومړني بیتونه دي چې د قصیدې له اصلي موضوع څخه بهر د بلې موضوع په اړه؛ په ځانګړې ډول د ځوانۍ او په هغې پورې د اړوند حالت، لکه د مینې او طبیعت په ستاینې کې ویل کېږي. له تشبیب وروسته په قصیده کې اصلي موضوع په تفصیل سره بیانیږي. قصیده پښتو ادبیاتو ته له اسلام وروسته راغله او ډېر ژر د پوخوالي کچې ته ورسېده.

د پټې خزانې له پیداکېدو د مخه د پښتو د لومړۍ قصیدې په اړه چاته سمه پته نه وه. ددغه مهم اثر له پیداکېدو سره سم د پښتو یو شمېر غوره قصیدې تر لاسه شوې. په دې لړکې د پښتو معلومه لومړۍ قصیده هم تر لاسه شوه. دغه قصیده د شیخ اسعد سوري قصیده وه چې د امیرمحمد سوري په مړینه یې ویلې وه. دا هم څرګنده شوه چې په غور او غزني کې ددې پېر موجودو شاعرانو قصیدې ویلې وې او دغه فن مخ په بشپړتیا او پوخوالي روان و. له بلې خوا قصیده یوه داسې وسیله وه چې د پاچهانو د خوښۍ غونډې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرې تودې شوې وې. د خپګان او غم پر مهال هم ویل کېدې او دومره سوز او ګداز به په کې موجود و چې د کانو زړونه به یې هم ویلي کول. کله ناکله به یې ځوانان د جګړې په ډګر کې مبارزې ته هم رابلل.

د تاریخ په اوږدو کې قصیدې ډېر پړاوونه وهلي دي. د پښتو قصیده هم همداسې درواخلئ چې د موضوع له مخې یې بېل بېل اړخونه لرلي دي.

د غوریانو او سوریانو په پېر کې که څه هم پښتو قصیده د پاچهانو د مدحې اوستاینې په خدمت کې ولاړه وه، خو بیا یې هم پښه له پښتنې چاپېریاله بهر ایښې نه ده. د شیخ اسعد سوري قصیده له هغو قصیدو څخه ده چې ساری یې موږ په هغه وخت کې نه وینو. د غوریانو په پېر کې پښتو قصیدې په فني او ادبي لحاظ د خپل وخت په قصیدو کې لوړ دریځ خپل کړی دی.

د شیخ اسعد سوري په قصیده کې ملي او ټولنیز احساسات له ورایه بریښي.

نوموړې قصیده په لاندې ډول ده:

د فلک له چارو څه وکړم کوکار
زمولوي هرګل چې خاندي په بهار
هر غتول چې په بیدیا غوړېده وکا
رېژوي یې پاڼې کاندي نار په نار*
ډېر مخونه د فلک څپېړه شنه کا
ډېر سرونه کا تر خاورو لاندې زار
د واکمن له سره خول پرېباسي مړ سي
د بې وزلو وینې توی کاندي خونخوار
چې له برمه یې زمري رپي ځنګلو کې
له اوکوبه یې ډاري تېرو جبار
هم یې غشی سکني ډال د ژوبلورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

رستمان څنې ځغلا کاندي په ډار
چې یې ملاوې نه کرېږي په غښتلیو
دا فلک پر وکا څه کاري ګذار؟
په یوه ګردښت یې پرېباسي له برمه
نه یې غشي، نه لیندۍ وي نه یې سپار
څه تېرى څه ظلم کاندي اې فلکه!
ستا له لاسه نه دى هېڅ ګل بې له خار
په ویرژلو، لور نه کړې په زړه کراړیه
پر نتلیو اوروې د غم ناتار
هېڅ روغى مې په زړه نسته ستا له څوره
بېلوې په ژړا زړ مین له یار
له تېریو * دې اوښې څاڅي له اوریځو
چیني ژاړي په ورت ورت ستا له شنار
نه به لاس واخلې له څوره نه به لورې
نه به ملاکړې، له بې وزلو له ترار
نه به زړه وسوځوې په هېڅا باندې
نه به پرېوزې له ګردښته له مدار
نه به وصل کړې مین له بل مینه
نه به درملې ټپونه د افګار
ستا له لاسه دې پراته ژوبل زګېروي کا
هر پلو ته ټپي زړونه په ځار ځار
کله غوځې کاندې مراندې د زړګیو
کله تېر باسې وګړې هوښیار
کله تکى واچوې پر نازولیو
کله څېرې کړې ګرېوان د نمنځې چار

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله غورځوې واکمن له پلازونو
کله کښېنوې په خاورو کې بادار
زموږ پر زړونو دې نن بیا یو غشی وویشت
ودې ژوبلله په دې غشي هزار
پر سوریو باندې ویر پرېوت له پاسه
محمد واکمن چې ولاړی په بل دار
یو وار سو اسیر په لاس د میرخمنو
انتقال یې وکړ قبر له بل وار
په سماو* یې ودان آهنګران و
په تیکنه و پر درست جهان اوڅار
د محمود د ژوبلورو په لاس کښېوت
چې غزنه ته یې باتلی په تلوار
ننګیالیو لره قید مړینه ده ځکه:
سه * یې والوتله هسک ته پر دې لار
تر نړۍ یې غوره خاورې، هدیره کا
د زمریو په بېړیو * کله وي څوار
په دې ویر د غور وګړي تور نمري * سول
په دې ویر، رڼا تیاره سوله د ښار
ګوره څاڅي رڼې اوښې له دې غرونو
دا کړونګی * ساندې لي په شور هار
نه هغه زرغا د غرونو، د بېدیا ده
نه د زرکیو په مسا دی کتهار
نه غتول بیا زرغونېږي په لاښونو
نه بامي بیا مسېده کا په کهسار
نه له غرجه بیا راځي کاروان د مشکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه رادرومي غورته بیا جوپې د شار
د پسرلي اوره تودې اوښې توینه
مرغلرې به نیسان نه کړي نثار
دا په څه چې (محمد) ولاړ له نړیه
په ویرنه یې سو غور ټول سوګوار
نه ښکارېږي هغه سور د سور په لتو
نه ځلېږي هغه لمر پر دې دیار
چې به نجلیو په نڅا پکې خندله
چې به پېغلو کا اتڼ کتار کتار
هغه غور په ویر ناتار د واکمن کښېوست
هغه غور سو د جاندم غوندې سور اړ
لاس دې مات سه ای فلکه چې دې وکا
محمد غوندې زمری د مړینې ښکار
شین زړګی فلکه! ولې لا ولاړ یې؟
اې د غور غرونو په څه نسوئ غبار؟
مځکې! ولې په رېږدلو نه پرېوزې؟
لاندې باندې سه! چې ورک سي دا شعار:
چې زمري غوندې واکمن ځي له جهانه
چې څوک نه کړي په نړۍ باندې قرار
سخ په تا ای (محمده) د غور لمر وې!
په نړۍ به نه وي ستا د عدل سار
ته پر ننګه وې ولاړ په ننګ کې مړ سوې
هم پر ننګه دې په ننګه کا ځان جار
که سوري دې په تګ ویر کاندي ویرمن سول
هم به ویاړي ستا په نوم ستا په تبار

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جنت کې دې وه تون زمونږ واکمنه
هم په تا دې وي ډېر لور د غفار

* * *

*نار په نار: په اصل کې په همدې بڼه دی. ښايي تار په تار وي.

*تېری: تيری، تعدی، ظلم او تجاوز

*سماو: سم، درست، راست

*سه: ساه

*بېړبو: زولنې

*تور نمري: سياه پوش

*کړونگی: ځروبی

سور: خوشحالي

سور: د قوم نوم دی

سار: ساری، بېلگه

د متن لنډيز:

قصيده د پښتو د نظم د نورو ډولونو په څېر په پښتو کې اوږده مخينه لري. قصيده معمولاً په تشبيب پيلېږي. تشبيب د قصيدې لومړني بيتونه دي چې د قصيدې له اصلي موضوع څخه بهر د بلې موضوع په اړه د طبيعت د ستاينې او يا هغې ته پر ورته موضوع پيلېږي. قصيده پښتو ادبياتو ته له اسلام وروسته راغله او ډېر ژر د پوخوالي کچې ته ورسېده. د ادبي تاريخ له پاڼو ځرگندېږي چې قصيده په پښتو کې پخوا هم موجوده وه او د خپل پوخوالي پوړۍ يې وهلې وې. د شيخ اسعد سوري قصيده د پښتو قصيدو په تاريخ کې د زيات ارزښت وړ ده او له ادبي پلوه هم يوه پخه بولله گڼل کېږي. دا قصيده شيخ اسعد سوري د امير محمد سوري د مړينې په وير کې ويلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې پر څو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د ډلې د غړو په مرسته په پښتو کې د غزل، دویمه ډله د مثنوي، دریمه د رباعي او څلورمه د قصیدې په اړه معلومات له بېلګو سره ولیکي. بیا دې یې نورو ټولګیوالو ته واوروي.

۲ـ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي، د تشبیب په اړه دې څرګندونې وکړي او بېلګه دې په متن کې د قصیدې له مخې ولولي.

۳ـ یو بل زده کوونکی دې ټولګي مخې ته راشي او د شیخ اسعد سوري د قصیدې د متن اصلي ویرنه دې ولولي او د هغې په اړه دې څرګندونې وکړي.

۴ـ زده کوونکي دې په پورته قصیده کې د شیخ اسعد سوري ملي او ټولنیز احساسات په ګوته کړي او د هغو په اړه دې خبرې وکړي.

۵ـ زده کوونکي دې په پورته متن کې اسمي ترکیبونه وګوري او ودې یې لیکي.

۶ـ د ترکیب او جملې پر توپیر دې څو تنه زده کوونکي خبرې وکړي. نور دې ورته غوږ کښېږدي.

کورنی دنده

زده کوونکي دې پښتو ادبیاتو ته د قصیدې او د نظم د نورو بڼو د راننوتلو بهیر په ډېر لنډ ډول وڅېړي او د یوې لنډې مقالې په توګه دې په بله ورځ په ټولګي کې په وار ولولي.

د دروغجن سزا داده چې څوک یې پر رښتیا خبره هم باور نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپېریال ساتنه

د اوسېدو او ژوند ځای ته چاپېریال وايي. ټول ژوندي موجودات د خپلې استوګنې لپاره یو ځای ټاکي. انسانان په کلو، بانډو او ښارونو کې اوسيږي. هر شی چې د دوی د اوسېدو پرځای په یو ډول نه یو ډول اغېز کوي، چاپېریال ورته وايي. الوتونکي، څاروي، د سیندونو او سمندرونو ژوي، ځنګلي او د دښتو او بېدیاو و ژوي ټول خپل خپل ځانته د اوسیدو چاپېریال لري. په ځینو حالتونو کې یو شمېر ژوو د خپل پوستکي رنګ د اړونده چاپېریال له رنګ سره یوشان کړی. موخه یې له زیان څخه د ځان ژغورل او پاینښت دی. تر ټولو اړینه داده چې چاپېریال باید د ژوند ټولې اړتیاوې په داسې توګه تامین کړي چې موجودیت او دوام یې له ګواښ سره مخامخ نشي.

ځنګه کولای شو د خپل چاپېریال اړین توکي د پای ته رسېدو له ګواښ څخه وژغورو ؟

د ژوندکولو ځای ته چاپېريال وايي. په دې کې د يو ژوندي موجود شاوخوا ټول شيان او توکي چې په يو ډول نه يو ډول يې ژوند تراغېز لاندې راولي، شامل دي. د انسان د ژوند په چاپېريال کې د هغه کور، دکور شاوخوا، اوبه، ځمکه، چمنونه، ونې، باغونه، سيندونه، غرونه، ځنګلونه او داسې نور شامل دي. دا هريو په خپل وار د انسان او بل هر ژوندي موجود پر ژوند په مستقيم او غير مستقيم ډول اغېز کوي.

د هرې ورځې په تېرېدو د انسانانو شمېر زياتيږي. د تازه معلوماتو (١٣٨٨ لمريز کال) له مخې په منځني ډول هره ورځ شاوخوا درې سوه درې پنځوس زره ماشومان زېږي او شاوخوا ١۴٦ زره خلک مري. په دې توګه هره ورځ د نړۍ په نفوس کې له دوو سوو زرو څخه زيات زياتوالی رامنځته کيږي. د نفوسو دا زياتوالی پر چاپېريال اغېزکوي؛ هغوی د استوګنې ځای ته اړتيا لري؛ اوبه اوخواړه غواړي؛ جامې، پوښاک او درمل غواړي؛ ښوونې او روزنې ته اړتيا لري او په سلګونو نورې داسې اړتياوې. په داسې حال کې چې د چاپېريال يو شمېر توکي د نفوسو په څېر نه زياتيږي او موجوده اندازه يې د لګښت له مخې پای ته رسيږي، لکه: ونې او ځنګلونه (که وهل شي او نوريې پر ځای کېنښنول شي)، کانې زېرمې، کرنيزې ځمکې او نور.

په چاپېريال کې ژوندي او ناژوندي موجودات شته. ژوندي موجودات په خپل منځ او همدارنګه له ناژونديو موجوداتو، لکه: خاورې، اوبو، ګازونو او نورو سره متقابلې اړيکې لري. دا اړيکې د ژوند چاپېريال ته ډېرې اړينې دي. د ايکو سيستم دا اړيکې ښيي. هغه سيستم چې د ايکو سيستم (Eco System) ښيي، د ايکولوژۍ (Ecology) په نامه ياديږي.

د چاپېريال د پاک ساتنې موضوع په روانې پېړۍ کې د ټولو اوسيدونکو د اندېښنې ور ګرځېدلې. زموږ د ژوند چاپېريال ورځ په ورځ ککړيږي او د ژونديو موجوداتو ژوند ته ګواښ رامخته کوي. نننۍ نړۍ د بشري تمدن د پرمختګ، د معاصرې تکنالوژۍ پر پراختيا او د نفوسو د زياتوالي له امله په ځمکې او هواکې دککړتيا له ستونزو سره مخامخ شوې ده. د روغتيايي رپوټونو له مخې د همدې ککړتيا له امله د نړۍ د نفوسو په سلو کې شل ببلا بېلې ناروغۍ ګواښوي. جګړې او په جګړو کې د مختلفو وسلو کارول يو بل ګواښ دی چې چاپېريال ککړوي. په جګړو کې د ځنګلونو له منځه وړل، د کروندو او اوبو زهري کول او داسې نور هغه کارونه دي چې د ژوند کړۍ تنګوي او ستونزې زېږوي.

د اوسنۍ پېړۍ يوه بله ډېره مهمه ستونزه د اوبو ککړتيا ده. دا ستونزه د تکنالوژۍ او صنايعو په پرمختګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لا پسې پراخه شوې ده. د نوي صنعت لپاره د ډېرو سکاره او تېل انرژي توليدوي. ددې توکو زياته کارونه چاپېريال، په تېره بيا اوبه او ځمکه ککړوي.

کولای شو د باغونو، شنو سيمو، پارکونو او د سيل د ځايونو د جوړولو له لارې خپل چاپېريال خوندي کړو. د شنو سيمو جوړول ژوندي موجودات له گواښ څخه ژغوري. ځنگلونه، چې پخپله يوه ژوندۍ ټولنه ده، د چاپېريال عمده توکي دي. د ځنگلونو وهل او د ونو پرې کول، نه يوازې چاپېريال له گواښ سره مخامخ کوي، بلکې په هغې کې د موجودو ژوو ژوند ته هم سترگواښ بلل کېږي.

د چاپېريال ساتنه د يو ځانگړي شخص، يا ټولنې او کومې موسسې کار نه دی. دا د هر چا دنده ده چې په خپل وار، له خپل نژدې چاپېريال، کور، څخه نيولې بيا د خپل ښار او پارکونو د پاکولو له لارې خپل چاپېريال ځانته ورغوي. د ونو کرل، د پارکونو جوړول، د ځنگلونو او په هغې کې د شتو ژوو ساتل او د هغوی حمايت، له اوبو څخه په ټاکلي اندازه گټه اخيستل، د هغو توکو لږ کارول يا نه کارول چې لوگي يې هوا ککړوي او ډېرې نورې هغه لارې چارې دي چې هرڅوک کولای شي تر خپلې وسې پورې يې عملي کړي او په دې توگه د چاپېريال د ککړتيا مخه ونيسي.

د متن لنډيز:

هر هغه څه ته چاپېريال وايي چې زموږ شاوخوا ته پراته دي او موږ يې احاطه کړي يو؛ زموږ ژوند ورپورې اړوند دی او زموږ د ژوند د دوام وسايل چمتو کوي. ټول ژوي که پر ځمکه دي، که په اوبو او يا د سمندرونو په تل کې، ټول غرونه، دښتې، ځنگلونه او درياوونه د ژوند د چاپېريال يوه برخه ده. په چاپېريال کې ټول شيان د تل لپاره موجود نه وي، يو څه يې د ورځنې لگښت له مخې پای ته رسيږي او نه نوي کيږي. له دې امله بايد د هغې په لگښت کې پوره پام وشي او د راتلونکو نسلونو د گټې اخيستلو لپاره پرېښودل شي. ددې ترڅنگ چې چاپېريال په بشري ژوندانه مستقيمې اغېزې لري، بايد په شعوري توگه هم پخپله په چاپېريال پام وکړو او هم د نورو پام هغې ته راواړوو. د استوگنې شاوخوا پاکه وساتو، نيالگي کښېنوو، ونې او ځنگلونه ونه وهو، مرغان، الوتونکي او کبان بېرحمانه ښکار نه کړو، موجود چمنونه او شنه ځايونه وساتو او نوي هغه جوړ کړو. څومره چې يو چاپېريال پاک، ښکلی او په زړه پورې وي، په هماغه اندازه ژوند نېکمرغه، اسان او روغ وي. روغ چاپېريال زموږ ستاسو ټولو د نېکمرغه ژوند ضامن دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ چاپېريال څه ته وايي؟ څو تنه زده کوونکي دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او خپلې څرګندونې دې وړاندې کړي.

۲_ زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وويشل شي. هره ډله دې د چاپېريال د ارزښت او د هغې د پاکوالي په اړه خپل رغنده عملي نظرونه وليکي او د يو وړانديز په توګه دې چمتو کړي. بيا دې د ډلو استازي په ګډه هغه توحيد کړي او د يو بشپړ وړانديز په توګه دې وليکي او ټولګي ته دې ولولي.

۳_ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د چاپېريال د پای ته رسېدونکو او ناپايه توکو نومونه واخلي او څرګنده دې کړي چې له دغو توکو څخه څنګه ګټه واخيستل شي.

۴_ ځنګلونه د چاپېريال په ښکلا او پايښت کې څه رول لري؟ يو تن زده کوونکی دې په دې اړه معلومات وړاندې کړي.

۵_ په چاپېريال کې ژوندي او ناژوندي موجودات يو له بله څه اړيکې لري. دا اړيکې په چاپېريال څه اغېز اچوي؟ يو زده کوونکی دې په دې هکله رڼا واچوي او بل يو دې د ناژونديو موجوداتو نومونه واخلي او ودې وايي چې دا اړيکې کوم سيستم جوړوي او څنګه؟

۶_ زده کوونکي دې په پورته متن کې صفت او موصوف په ګوته کړي او نورو زده کوونکو ته دې بيان کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپل کلي، ښار يا ښوونځي د چاپېريال د پاک ساتلو په اړه خپل وړانديزونه په منظمه توګه تنظيم او ترتيب کړي. په راتلونکي درسي ساعت کې دې خپل دغه وړانديزونه له نورو ټولګيوالو سره شريک کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ادبیاتو دویمه تاریخي دوره

په مخکنیو ټولګیو کې مو پر ادبیاتو خبرې کړې دي. شفاهي یا ولسي ادبیات مو له لیکلو ادبیاتو څخه بېل کړي دي. شفاهي ادبیات د ټولنو له رامنځته کېدو سره سم رامنځته شوي دي. هره یوه ټولنه خپل دود، رسم و رواج او فرهنګ د ولسي ادبیاتو په هینداري کې نورو ته ورښيي. د شفاهي ادبیاتو پیل نشي څرګندېدای، خو لیکلي ادبیات هرو مرو له یو تاریخي پړاو سره تړاو لري. پښتو لیکلي ادبیات ډېر لرغوني دي. تاریخي پېښو، کوچېدنو، تاړاک، ځبېښاک او نیواک د هغې زیاتي بېلګې تر خاورو لاندې کړې دي. که موږ د لیکلو ادبیاتو په اړه خبرې کوو، نو باید کره لاسوندي يې ولرو چې له بده مرغه زیات شمېر یې په لاس کې نشته. بیا هم د لا ښې پېژندنې لپاره پښتو ادبیات په درېو دورو وېشل شوي دي؛ لرغونې دوره، منځنۍ یا کلاسیکه دوره او معاصره دوره. په لسم ټولګي کې مو د پښتو ادبیاتو په لرغونې دورې خبرې کړې دي. د معاصرې دورې په اړه به په دولسم ټولګي کې معلومات تر لاسه کړو. دلته د پښتو په منځنۍ یا دویمې تاریخي دورې

غږېږو.

د پښتو ادبیاتو دویمه دوره، چې د پښتو ادبیاتو د تاریخ منځنۍ دوره هم ورته ویلای شو، د لسمې هجري پیړۍ له نیمایي پیلیږي او د څوارلسمې هجري پېړۍ تر لومړیو دریو لسیزو پورې رارسیږي. د پښتو د ادبي تاریخ دویمه دوره له لومړۍ دورې څخه له هره پلوه توپیر لري. په دې دوره کې پښتو ادبیات د افغانستان، پښتونخوا او هند په سیمو کې له ځینو ملي، مذهبي او پښتني غورځنګونو سره په تړاو راټوکیږي او وده کوي. د سیمې د هغه مهال فرهنګي ادبي جریانونه پر پښتو ادبیاتو خپل اغېز ښندي او د همدغو جریانونو په پیروۍ په پښتو ادب کې ځانګړي سبکونه پیداکیږي او خپل ځانګړي پیروان مومي.

ددې دورې یوه ستره ځانګړنه داده چې بشپړ او مکمل ادبي اثار یې زموږ په لاس کې دي. په دې دورې پورې اړوند په سلګونو پښتو دېوانونه، په سلګونو کیسه ییز اثار او په زرګونو ولسي سندرې له موږ سره شته چې د پښتو د ادبي تاریخ د یوې سترې پانګې په توګه هر اړخیز بحثونه پرې کولای شو.

په دې دوره کې له ګاونډیو ژبو سره د پښتو ادبیاتو تړون هم پراختیا مومي. له عربي، فارسي او له همدې ژبو څخه پښتو او له پښتو څخه ځینو دغو ژبو ته د اثارو د راکړې ورکړې مسئله هم خپلو لوړو پړاوونو ته خیژي.

د پښتو د ادبي تاریخ دویمه دوره څو پړاوونه لري. په هر پړاو پورې اړوند اثار د ټوکېدو د شرایطو، خپلو خصوصیاتو او فکري هنري اغېز د منلو له امله یو اوږد واټن رانغاړي.

ددې خبرو معنا داده چې کله موږ پر روښانیانو بحث کوو، دا بحث له بایزید روښان څخه پیلیږي چې د فرهنګي هڅو وخت یې د لسمې هجري پېړۍ دویمه نیمایي ښوول شوې او په قادر داد ورکزي پای ته رسیدلی دی. داکسان بیا د دولسمې پېړۍ خلک دي. حال داچې له بایزید او دده له پیروانو سره په یوه وخت اخوند درویزه هم پښتو ته مخه کوي. په پښتو اثار لیکي او ژباړي او ځینې نورکسان په ادبي هڅو لګیا دي.

دا دوره له روښاني غورځنګه پیل او همداسې پسې په اخوند درویزه او دده پر پیروانو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا د خوشحال خټک،رحمان بابا، هوتکیانو او د احمدشاهي پېر تر نورو فکري او فرهنګي بهیرونو رارسیږي.

د لسمې او یو ولسمې هجري پیړیو په ترڅ کې د روښانیانو، اخوند درویزه او دده د سبک پلویانو او هم د همدې زمانې د ځینو مبلغو او صوفي شاعرانو، ناظمانو او لیکوالو اثار د خپلو شکلي جوړښتونو له پلوه ډېره سره نژدې یو رنګي لري. موضوعات یې هم تر ډېره سره یو شی دي.

که څه هم اخوند درویزه له روښانیانو سره مخالفت درلود، ده او دده ځینو پلویانو د روښانیانو پر ضد لیکنې هم کړې دي، خو هغه لیکنې له ځینو شخصي او نظریاتي اختلافاتو رازیږېدلې دي. دغسې اختلافي لیکنې د بېلتانه د یوې داسې کرښې په توګه نشو منلای چې د دواړو ډلو اثار د ځانګړنې له مخې سره بېل کړو. د روښانیانو او اخوند درویزه دواړو په اثارو کې عرفان (تصوف) او د عرفاني لارو د بنسټونو په څپلولو سره ځان الهي ذات ته نژدې کول، د نفس تزکیه، د زړه سپېڅلتیا، د اسلام د مقدس دین د اساساتو بیان، د اسلام د مقدس دین د لارښوونو په رڼا کې د خلکو اخلاقي روزنه، پندونه، نصایح او نور دې ته ورته مطالب ددې درې واړو ډلو له خوا په ژباړل شوو، لیکل شوو او پنځېدلو اثارو کې لیدل کیږي. د اهدافو همدا ورته والی موږ اړ باسي چې د دغو درې واړو ډلو اثار په یوه پړاو کې و څېړو او د دویمې ادبي دورې د لومړي پړاو نوم پرې کښېږدو.

د دویمې دورې په دې پړاو کې د ادبي اثارو د زیاتو نسخو او ډېرو برخو شتون موږ پر دې باوري کوي چې دغه مهال په پښتنو کې د لوستو او زده کړو خلکو شمېر یو څه ډېر شوی او خلکو د کتاب ساتنې او کتاب لرنې له دود سره مینه ښوده. حال دا چې تر دې پړاو دمخه د لومړۍ دورې د اثارو ځینې د ګوتو په شمېر بېلګې له موږ سره دي چې هغه هم ځینو تذکرو تر موږ رارسولي دي.

ددې پړاو اثار له شکلي پلوه نیم منظوم، منظوم او منثور دي. د نیم منظوم، مسجع یا مقفی نثر د لیکلو دود همدا مهال د بایزید له خوا پیل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې پړاو په منثورو اثاروکې پر نورو سربېره د علي محمد مخلص او ارزاني روښاني رسالې د يادولو وړ دي. ددې رسالو نثرونه سجع نه لري او د هغه وخت له شرايطو سره سم روان نثر بلل کېدای شي. د اخوند ميا داد په نثرونو کې دده "نورنامه" نيم منظوم سبک پالي، خو په ديوان کې يې منثورې ټوټې د کلمو په پای کې قافيې ته پام کوي.

که ددې پړاو اثار د هنري ځانگړتياوو له مخې د لومړۍ دورې له ځينو بېلگو سره پرتله کړو، نو د پرمختيا څرک پکې نه لگيږي. بايد ووايو چې ددې دورې زياتره اثار عرفاني ديني او اخلاقي مسايلو ته بېل شوي دي. په ځينو وختونو کې ددغسې اهدافو لرونکي شاعران او ليکوال د نظم د شعريت خواته ډېر پام نه کوي او هيله يې دا وي چې د خلکو د زړه کړې په موخه خپل اثار په منظومه بڼه وړاندې کړي.

په دې پړاو کې عرفان د يوه مسلک په توگه پښتو ادبياتو ته لار پيدا کوي او د عرفاني اثارو څرکونه چې د پښتو د ادبي تاريخ د لومړۍ دورې له خورو ورو پاڼو رااېستل کېدای شي، په دې پړاو کې په مکتبي بڼه خپل وزرونه غوړوي. ددې پړاو په اشعارو کې غزلې، قصيدې، رباعي، مثنوي، قطعې، مربع او مخمس اشعار پيدا کيږي. په دې شعري ځيلونو کې مربع او مخمس داسې شعري ځانگې دي چې په لومړۍ ادبي دوره کې يې څرک نشو لگولای. په دې پړاو کې ددغو دربو نوو ځانگو شتون د پښتو په شعري ځيلونو کې د پراختيا يو څرک په لاس راکوي. په دې پړاو کې پښتنې فرهنگ له اسلامي فرهنگ سره خورا زيات نژدې شو او د اسلامي فرهنگ ډېرو اساسي مسايلو ته يې لاره پيدا کړه. ډېرې اسلامي، ديني او عربي فرهنگ ته ورته کيسې پښتو ته واوښتلې. د پښتو کوم اثار چې موږ له لومړۍ دورې څخه په لاس کې لرو، دا ډول ځانگړتياوې نه لري. ځينې مهم ديني او فقهي اثار په پښتو ژباړل شوي دي، لکه خلاصه کيداني، قصيده برديه، قصيده سرياني، نورنامه، خلاصة الاسلام او نور. ددې ترڅنگ د پارسي او عربي ژبو له عمده اسلامي اثارو څخه په گټه د ديني او شرعي اساساتو ځينې مهم بيانونکي کتابونه په پښتو کې په تحقيقي ډول وليکل شول. لکه مخزن، نافع المسلمين، فوايد شريعت او نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې پړاو زیاتره لیکوال او شاعران له څو ژبو لکه پارسي، پښتو، عربي او هندي سره اشنا دي. په دغو لیکوالو کې ځینو پر پښتو سربېره په هندي، پارسي او عربي ژبو هم اثار لیکلي دي چې له نورو فرهنګونو سره د پښتنو لیکوالو تړاو ځینې څرګندیږي. د پښتو ادبي تاریخ د دویمې دورې لومړی پړاو د پورته ځانګړتیاوو په لړلو سره یوه بل پړاو ته ننوزي.

ارزاني خویشکی، واصل روښاني، خواجه محمد، کریمداد بنګښ، علي محمد مخلص، دولت لواڼی، قادر داد، اخوند درویزه، محمد حلیم، عبدالسلام، اخوند احمد، بابوجان، شیخ محمد سعید او په لسګونو نور ددې پړاو شاعران او لیکوال بلل کیږي.

په دویمې دورې کې د خوشحال خټک او دده د پیروانو زرین پړاو:

خوشحال خټک نه یوازې د خپل وخت یو تولنیز، سیاسي شخصیت او بریالی سالار و، بلکې دی د پښتو ژبې یو داسې شاعر او لیکوال و چې که و وایو د پښتو ادب تاریخ دده له نامه او اثارو پرته نیمګړی دی، نو زیاتی به نه وي. خوشحال خټک پښتو ژبې او ادب ته په نظم او نثر کې هغه څه ورکړل چې تر ده د مخه او وروسته یې ښایي ساری ډېر لږ وګورو. خوشحال خان د خپل هنر او خپلې ژبې د لفظي او معنوي بډایتوب لپاره د ګاونډیو ژبو له ادبي زمینو څخه پوره ګټه واخیسته. پښتو شعر یې د شکل او شعري ژانرونو له پلوه بډای کړ او په موضوعي لحاظ یې داسې څه پرې نه ښودل چې شعر یې په کې نه وي ویلی. ده د پښتو شعر د مضمون په لحاظ خورا بډای کړ او په پښتو شعرکې تر ده د مخه بیان شوو موضوعګانو ترڅنګه ډېر نوي او رنګارنګ معلومات راوړل. د خوشحال خټک په اثارو کې د هغه د شعرونو د کلیاتو، فراقنامې، دستارنامې، بازنامې (منثوره او منظومه)، فالنامې، فضل نامې، طب نامې، بیاض، ځنځیری او سواتنامې نومونه یادولای شو.

خوشحال خان د خپلو پښتو منظومو او منثورو اثارو د تالیف په برخه کې د خپلې زمانې د برلاسي ادبي جریان تر اغېز لاندې رانغی. د خپل لوړ هنري او فکري وړتیا په زور یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه نوې لاره غوره کړه چې نه دده د زماني روښاني اثار او نه د نورو عارفانو او شاعرانو اثار دغسې ځانګړتیاوې لري.

د خوشحال په پېر کې پښتو شعر ډېر پراخه او هر اړخیز شو. د ختیځې شاعرۍ څه ناڅه ټولو ډولونو ددې سبک د رامنځته کوونکي او ددې سبک د پیروانو په اشعارو کې وده ومونده. ددې سبک د پیروانو په اثارو کې رندانه، صوفیانه، اخلاقي، فلسفي، فکاهي، غندنه، ستاینه او نورې موضوعګانې شته. یوه عمده ځانګړنه یې داده چې پښتنې روحیه، پښتنې احساسات او د پښتو خپل کره وړه په کې بیان شوي دي. په دې سبک کې ټولنیز نقد ته ځای ورکړ شوی دی. په یو شمېر اشعارو کې ټولنه، خلک، برلاسی ټولنیز، سیاسي نظام او فرهنګي بهیر په څرګندو الفاظو کې نقد شوی دی. د تخیل، نزاکت او انځور جوړونې له پلوه ځینې ابتکاري ځانګړنې لري. د خوشحال د سبک پیروان د شعر ترڅنګ نثر هم لیکي. د نثر لیکنې لار یې هم خپلې ځانګړنې لري. په دې سبک کې یو شمېر نورې ځانګړنې هم شته چې دده دمخه پړاو کې یې څرک نه لیدل کېږي.

د پښتو د ادبي تاریخ په دویمه دوره کې د خوشحال خټک، دده د کورنۍ هستونې او دده د سبک د پیروانو اثار موږ ته د یو نوي پړاو څرک په لاس راکوي. په دې پړاو کې پښتو شعر په ټولو شعري بڼو، لکه: غزل، قصیده، رباعي، مثنوي، مربع، مخمس، مسدس، مثمن، معشر، ترکیب بند، ترجیع بند، قطعه او نورو راڅرګند شو. پښتو شعر د مضمون له پلوه بشپړ شو. ټولنیزې ښلابېلې موضوعګانې پکې راوړل شوې. تاریخي پېښې، له هېواد سره مینه، د پښتو او پښتونولۍ احساسات پکې رامنځته شوې چې په تېرو پړاوونو کې یې څرک نه لګېده. په دې پړاو کې د پښتو ادب ځینې اړخونه د پښتنو له ټولنیز ژوند څخه رنګ اخلي. د پښتو غزل د ختیځ غزل له پېژندنې سره سم ټولې هنري ښیګنې خپلې کړې او پښتو بوللې هم د غورې دورې د بوللو رنګ او خوند ومومند. د ختیځ ادب داستانونو هم پښتو ادب ته لار پیدا کړه. د پارسي او عربي ځینې اثار په پښتو وژباړل شول.

خوشحال خټک د دغو لوړو ځانګړنو لرونکي سبک رامنځته کوونکی دی. دده د کورنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او یو شمېر نورو شاعرانو ددغه سبک پیروي کړې ده. اشرف خان هجري، عبدالقادر خټک، سکندر خان خټک، صدرخان خټک، گوهر خان خټک، بي بي حلیمه خټکه، افضل خان خټک، قلندر، اشرف خلیل او یو شمېر نور د خوشحال خان خټک د سبک پیروان دي.

ددې پړاو بل مخکښ عبدالرحمان بابا و.
لکه چې دمخه مو وویل، یوولسمه پېړۍ د پښتو ادبیاتو د ودې او پراختیا لپاره یوه مناسبه پېړۍ وه. د پښتو ډېر شاعران په دې پېړۍ کې وزېږېدل، لوی شول په پښتو یې لیکنې وکړې او شعرونه یې وویل. که موږ د یوولسمې پېړۍ په بهیر کې د پښتو رامنځته شوي اثار له پامه تېر کړو، نو راته څرګنده به شي، په دې پېړۍ کې داسې اثار رامنځته شوي چې د سیمې له ادبي اثارو سره پرتله کېدای شي. په یوولسمه پېړۍ کې د راپورته شوو شاعرانو په ډله کې یو هم عبدالرحمن مومند و چې پښتانه له ډېرې مینې او زیاتې عقېدې ورته (بابا) وایي او په پښتني ولسونو کې د رحمان بابا په نامه مشهور دی. رحمان بابا د یو ځانګړي سبک خاوند دی. دده سبک د خپلو ځانګړتیاو و له مخې په ولس او فرهنګي حلقو کې ډېر شهرت او محبوبیت وموند او د دولسمې، دیارلسمې او څوارلسمې پېړۍ شاعران په ده پسې روان شول. د رحمان بابا شعر د خپل ځانګړي هنري او ښکلاییز جوړښت او انساني محتوا له مخې خپل خاص خصوصیتونه لري او په پښتو ادب کې د یو نوي شعري سبک خاوند شاعر دی. د رحمان بابا سبک پېچلتیا نه لري، ډېر طبیعي او ساده دی. د شعر د الفاظو په ټاکلو کې زیار ایستل شوی دی؛ د شعر د خوند او رنګ لپاره یې ډېر ښکلي، خو ساده او عام فهمه الفاظ غوره کړي دي. د واقعیتونو بیان ته زیات پام کېده. اخلاقي، عرفاني او نور ټولنیز مسایل پکې راغلي. د رحمان بابا سبک په ټولو پښتنو کې دومره ومنل شو چې دده د زمانې او بیا په راوروسته دوو، درېو پېړیو کې له افغانستان، پښتونخوا، بلوچستان او په هندوستان سربېره ان په بخارا او ماوراءالنهر کې ځینو اوسېدونکو پښتنو شاعرانو دده سبک منلی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې پړاو کې لسګونه پښتانه شاعران رامنځته شول چې د شعرونو پنډ دیوانونه یې درلودل. ځینو یې له دیوانونو سربېره منظومې رسالې هم لرلې. په دې پړاو کې قصیدې، غزل، رباعي، قطعې، مربع، مخمس، مسدس، مسبع، معشر، ترکیب بند او ترجیع بند زيات وکارول شول. په دې پړاو کې د اخلاقو او نصیحتونو د بیان خواته ډېر پام کېده. په دې پړاو کې غزل ډېر پیاوړی شو او ان د پښتو د شعر د پراختیا او ودې پړاو یې بللی شو. ددې پړاو شاعران زیاتره عالمان وو. د خپلې سیمې د ژبو له ادبیاتو سره یې اشنایي درلوده. له خپلې مورنۍ ژبې پرته یې په پارسي او هندي هم شاعري کوله.

د رحمان بابا د سبک په پیروانو کې د یونس خیبري، مهین خلیل، معزالله مومند، اخوند ګدا، حافظ الپوري، نجیب سربندي، عبدالعظیم سواتي، میا نعیم متي زي او یو شمېر نورو نومونه یادولای شو.

هوتکیان او ددې دورې بل پړاو:

په کندهار کې د پښتنو د ملي دولت جوړېدل او په شاهي دربار کې د پښتو د ودې د زمینې رامنځته کېدا د دویمې دورې په راوروسته پړاو کې ټاکلی دربځ لري. کندهار د خپل جغرافیایي موقعیت له مخې د لسمې او یو ولسمې پېړۍ په جریان کې د صفوي او د هند د مغولي امپراتورۍ تر منځ واقع شوی و. دواړو امپراتوریو په دې ستراتیژیکې افغاني سیمې کې خپل ټاکلي اهداف درلودل. د دولسمې پېړۍ د دویمې لسیزې په وروستیو کې ګرګین دکندهار صفوي حکمران و. نوموړي په دې سیمې کې داسې ظلمونه او ناروا وې کولې چې خلک یې تر پوزې رسولي وو.

میرویس نیکه دګرګین په وړاندې د ولسي پاڅون له لارې د یو ملي افغاني دولت بنسټ کېښود. د هوتکو د پاچهۍ په ولکه کې دغه مهال په سلګونو لیکوالو اثار لیکلي او شعرونه یې ویلي دي. د پښتو او فارسۍ ژبو یو شمېر اثار دغه مهال منځته راغلي دي چې د ځینو هغو په ایجاد او تالیف کې هوتکي پاچهانو لاس درلودلی دی. په دې توګه د هېواد د فرهنګي تاریخ په لیکلو کې د دغې کورنۍ نوم لوړ ځای لري. د میرویس نیکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور، نازو انا، زوی، شاه حسین او لور، زینبه د پښتو ژبې شاعران وو. ربدی خان، حافظ نور محمد، داود هوتک، د پټې خزانې لیکوال محمد هوتک، یار محمد هوتک، ملا محمد یونس توخی، بابوجان، ملا نور محمد غلجی او په لسگونو نور ددې دورې وتلي شاعران او لیکوال دي.

په دې مهال کې زیات شمېر پښتو اثار او تالیفات رامنځته شوي دي. پټه خزانه ددې مهال یو ارزښتمن کتاب دی چې د دېرو خزانو په درلودلو د لرغونې او د هغه د خپل مهال زیات شمېر پښتانه نارینه او ښځینه لیکوال او شاعران او د هغوی د لیکنو بېلگې تر موږه رارسوي.

د پښتو د تحریري تاریخي حماسو لیکل همدا د هوتکو د پاچهۍ په دوران پورې اړه لري. حماسې د ادبیاتو یو موضوعي ډول دی. په دې ډول ادبي اثارو کې رزمي او جنگي مسایل په حکایتي او داستاني ډول بیانیږي. په دې دوره کې یو شمېر حماسې ایجاد شوي دي. "محمودنامه" او "جگړه د محمود افغان او نیول د اصفهان" په هغو کې ډېرې مشهورې دي. ددې حماسو لیکوال په ترتیب سره ربدی خان مومند او محمد امین سرپرېکړی دي. شاه حسین هوتک د محمودنامې په لیکلو ربدي خان مومند ته زر طلاوې انعام ورکړې وې.

د هوتکو د پاچهۍ په دوران کې ادبي دربار رامنځته شو او په هغې کې د عالمانو پر راټولولو او د اثارو پر تالیف او ایجاد سربېره د انعام ورکول هم پیل شول. د همدې کورنۍ په هڅونې ډېر شمېر اثار په پښتو ژبه تالیف شوي دي. تحریري حماسي اثار په پښتو کې دغه مهال رامنځته شوي. که څه هم په پخوانیو ادبیاتو کې د حماسې ځینې مذهبي نمونې شته، خو تاریخي بشپړې حماسې د همدې پاچهۍ د کارنامو په اړوند رامنځته شوي دي. په دې دوران کې د پښتو ولسي ادب ډېرې ښکلې بېلگې رامنځته شوې چې زموږ د ولسي شعر برخه یې بډایه کړې ده. همدارنگه په دې پړاو کې د پښتو د لیکلي ادب ځینې موضوعات له فولکلور څخه اخیستل شوي دي، لکه د "شها او گلان" نکل او یا د "اوښ او سوې" کیسه چې د پښتو ولسي شعر په قالب کې یې نظم کړي دي.

ددې پړاو په اثارو کې د هېوادپالنې روحيه د خوشحال ختک د پړاو په پرتله ښه څرګنده شوې ده.

که له پورته يادونو ورتېر شو په دې پړاو کې ادبياتو د مخکنيو دورو په پرتله د پام وړ کومه پراختيا نه ده موندلې. ددې مهال شاعرانو په هماغو قالبونو کې شعرونه ويلي دي چې ترمخه په کې پښتنو شاعرانو ښې تجربې لرلې. ددې پړاو په اړوندو اثارو کې د نثر کتابونه شته چې ليکنې يې پخې، خوږې او د کندهار له ګړدود سره سمې وې.

د يو ولسمې هجري پېړۍ په پيل او د دولسمې پېړۍ په لومړيوکې په هند کې د فارسي ژبې يو شمېر اوسيدونکو شاعرانو هغه نوي شعر ته لار وموندله چې د لسمې هجري پېړۍ په پيل کې رامنځته شوی و. دې سبک د هندي سبک په نامه شهرت وموند. هندي سبک ځينې ځانګړتياوې لرلې. پېچلتيا، په شعر کې تازه فکر او نوې موضوعګانې ځايول، ايجاز يا په لنډو خبرو کې د اوږد مطلب اداکول، د دقيقو تشبيهاتو او ځانګړو استعارو کارول، په شعرونو کې د متلونو او محاورو راوړل، خاص لحن او اهنګ، د ادبي صنايعو پالنه، د مينې پر محور د غزلو چورلېدل، اغراق او مبالغه او داسې يو لړ نورې ځانګړتياوې ددې سبک عمده خصوصيات وو. دې سبک د يوولسمې پېړۍ په شاوخوا کې پښتونخوا او د افغانستان سيمو ته هم لاره وموندله. دغه مهال يو پښتون شاعر د خپلو هم مهالو او متقدمينو شاعرانو په لار نه ولاړ، بلکې نوو مضمونونو او هنري لارو ته يې پام واړاوه. همدغه مهال هندي سبک پښتو ادب ته لار پيدا کړه. نوموړی شاعر عبدالحميد مومند و. حميد د شعر ويلو ډېره ښه وړتيا درلوده او د تازه مضمون په پيداکولو ښه ماهر و.

که څه هم په پښتو شاعرۍ کې حميد مومند د هندي سبک د شاعرۍ بنسټ ايښودونکی دی، خو هنر يې بيا دا و چې د هندي سبک بنسټونه يې په اعتدالي ښه خپل کړي وو. ددې شاعري د پښتو ژبې لفظي او معنوي ځانګړتياوې نه دي بايللي. ډېرو پښتنو شاعرانو د حميد د سبک پيروي کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر پښتو ادبیاتو د هندي سبک د اغېز د بحث پر مهال جوتیږي چې په پښتو کې ددغه سبک پیروي په پښتونخوا کې پیل شوه، په کندهار کې یې وده وکړه او په هند کې یو شمېر اوسیدونکو پښتنو شاعرانو لوړې پوړې ته ورسوله او اغېزو یې تر معاصرې دورې پورې پایښت وموند. حسین، قلندر، خانګل خلیل، کامګار خټک، دوست محمد، علي خان مامنزی، حمدالله کاکاخېل، سلیم، محمدي صاحبزاده، بېدل هشنغری او تر هغوی راوروسته کاظم خان شیدا، محمد بیاض، نورمحمد نوري افغان او یو شمېر نور په پښتو ادب کې د هندي سبک پیروان او نژدې هر یوېې د دیوان خاوند شاعر بللی شي.

په دولسمه هجري پېړۍ کې د اوسني افغانستان په سیمو کې د پښتو د ادبي حلقو تر منځ هم د هندي سبک پیروي دود شوې وه. سید غلام احمد یا غلام جان پاچا، میرزا حنان بارکزی، صدیق اخوندزاده، سردار مهردل خان مشرقی، سردار غلام محمدخان طرزي، ملا محمد اکبر، ملا صالح محمد داوی، عبدالله هوتک او نور ددې سبک پیروان وو او زیاترو یې پر همدې سبک شعرونه ویلي دي.

په پښتو ادبیاتو کې د هندي سبک موسس عبدالحمید مومند او بشپړوونکی یې کاظم خان شیدا و. دوی دواړه د هندي سبک په مشرانو کې شمېرل کیږي. ددې سبک پیرو شاعران ټول غزل ویونکي شاعران وو. ځینو پکې مثنوي هم ویلې. د اشعارو موضوع یې زیاتره د مینې او عشق بیان ته ځانګړې شوې وه، خو اخلاقي، ټولنیز او تاریخي پېښې پکې هم بیان شوې وې. ددې سبک د پیرو شاعرانو د اثارو عمده ځانګړنه د دوی د شعر هنري اړخ دی. ددې سبک زیاترو پښتنو شاعرانو ښکلي، د هنري او شعري ښکلاوو په ګاڼه پسوللي شعرونه ویلي دي.

د احمد شاه بابا په کورنۍ کې د پښتو ادب پالنه، ددویمې ادبي دورې د پای او د معاصرو ادبیاتو د ټوکېدو پړاو:

احمد شاه بابا له خپلو سیاسي، ټولنیزو او ملي خدمتونو سربېره د خپل هېواد فرهنګ لپاره هم نه هېرېدونکي خدمتونه کړي دي. د پښتو او فارسي ژبو شاعران او لیکوال یې روزلي دي. خپله هم شاعر و، په پښتو ژبه ترې د شعرونو یو دېوان پاتې دی. د کورنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

له غړو څخه يې تيمورشاه او شاه شجاع په پښتو شاعري کړې ده. په دربار کې يې وکيل الدوله عبدالله جان پوپلزی هم د پښتو ژبې شاعر و.

پير محمد کاکړ د احمد شاه بابا د دربار يو بل شاعر و. پير محمد کاکړ د پښتو د ډېرو ښو شاعرانو او لويو عالمانو په ليکه کې ولاړ سړی و. نوموړی د پښتو ژبې يو ديوان لري. د هغه ديوان د هنري ارزښتونو له پلوه د منلو وړ دی. انځورونه يې ښکلي، بلاغت او فصاحت يې لوړ معيار لري. پر دې سربېره پير محمد کاکړ د "معرفة الافغاني" په نامه د پښتو ژبې د زده کړې يو کتاب ليکلی دی چې په خپل ډول کې د پښتو ګرامر لومړنی کتاب دی او د پښتونثر ښې نمونې پکې خوندي دي. پير محمد کاکړ د ځانګړي سبک خاوند و چې د عشق هنري احساسات يې درلودل او همدارنګه تشبيهات او استعاراتو يې طبيعي رنګ درلود، عبارتونه او الفاظ يې روان او ژبه يې راکښونکې وه. پر نورو شاعرانو سربېره، شمس الدين کاکړ د هغه د سبک د پيروانو له ډلې څخه و. حافظ ګل محمد مرغزی د احمدشاهي دوران يوبل شاعر و. نوموړی له احمدشاه بابا سره په لښکري سفرونو کې ملګری و. مرغزي احمدشاهي شاهنامه ليکلې ده. په دې شاهنامه کې د احمدشاه بابا د ۱۶ کلونو ځينې پېښې بيان شوې دي. په دې پېر کې يو شمېر نور شاعران هم تېر شوي چې حبيب الله، ملا علم اپريدی، ابوالقاسم او يو شمېر نور يې د پښتو ديوانونو خاوندان وو.

د احمد شاهي پېر ليکل شوي او ژباړل شوي ادبي منثور او منظوم اثار د شکل او موضوع له پلوه د مخکنيو دورو له اثارو سره کوم خاص توپير نه لري. په دې پېر کې د يادونې وړ ادبي کار د "احمدشاهي شاهنامې" په نامه د يوې بشپړې حماسې ليکل دي. تر دې دمخه کومه بشپړه حماسه موجوده نه وه. ددې پېر په اثارو کې د وخت د پاچا، احمدشاه بابا د ستاينې موضوع ده. دا خبره ددې څرګندونکې ده چې پښتانه دمخه پرديو حکومتونو ډېر ځپلي او ځورولي وو. احمدشاهي پېر د پښتو ادب د ودې او پراختيا لپاره وړ او مناسب شرايط چمتو کړي دي. په همدې پېر کې نوو او ازادۍ ښښونکو مفکورو شعر او ادب ته لاره پرانيسته او په دې ډول د معاصرې دورې پيل ته لار هواره

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوه.

د ادبي تاریخ دورې په کرونولوژیک ډول د پېړیو یا کلونو یا د سیاسي رژیمونو او پاچهیو د رامنځته کېدو یا رانسکورېدو له مخې نه تنظیمیږي، بلکې دا دورې د ادبي اثارو او ادبي پدیدو د ودې او پراختیا شرایطو او هم ددغه پدیدو شکلي او موضوعي ځانګړتیاو ته په پاملرنه تنظیمیږي. له دې امله دا اړینه او شوني نه ده چې یوه ادبي دوره دې پای ته ورسیږي او سمدلاسه دې بله وروسته پیل شي. یوه ادبي دوره لا د خپلې ودې او پراختیا پړاو ونه وهي چې د بلې دورې زړې راشنه کیږي او ورو ورو وده کوي، تر هغه چې یوه ادبي تاریخي دوره پای ته ورسوي او بله دوره پیل شي.

د متن لنډیز:

د پښتو ادبیاتو د تاریخ دویمه دوره، چې منځنۍ دوره هم ورته ویلای شو، د لسمې هجري پېړۍ له نیمایي پیلیږي او د څوارلسمې هجري پېړۍ تر لومړیو دریو لسیزو پورې رارسیږي. په دې دورې پورې اړوند په سلګونو پښتو دېوانونه، په سلګونو کیسه ییز اثار او په زرګونو ولسي سندرې له موږ سره شته، چې د پښتو د ادبي تاریخ د یوې سترې پانګې په توګه هر اړخیز بحثونه پرې کولای شو. دا دوره له روښاني غورځنګه پیل او همداسې پسې پر اخوند درویزه او دده په پیروانو، خوشحال خټک، رحمان بابا، د هوتکو او احمد شاهي پېر تر نورو فکري او فرهنګي بهیرونو رارسیږي، ترهغه چې دا دوره پای ته ورسیږي او ځای یې دریمه ادبي (معاصره) دوره ونیسي.

د دې دورې د لومړي پړاو په منثورو اثارو کې ځانګړې رسالې شته. پر نورو سربیره یوه د علي محمد مخلص او بله هم د ارزاني روښاني ده. ددې رسالو نثرونه سجع نه لري او د هغه وخت له شرایطو سره سم روان نثر بلل کیږي.

په دویمې دورې کې بل زرین ادبي پړاو د خوشحال خټک او دده د پیروانو دی. خوشحال خان خټک نه یوازې د خپل وخت یو تولنیز، سیاسي شخصیت او بریالی سالار و، بلکې دی د پښتو ژبې یو داسې شاعر او لیکوال و، چې که و وایو د پښتو ادب تاریخ دده له نامه او اثارو پرته نیمګړی دی، نو زیاتی به نه وي. خوشحال خټک پښتو ژبې او ادب ته په نظم او نثر کې هغه څه ورکړل چې تر ده د مخه او وروسته به یې ښایي ساری ډېر لږ وګورو. خوشحال خان د خپل هنر او خپلې ژبې د لفظي او معنوي بډایتوب لپاره دګاوندیو ژبو له ادبي زمینو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوره ګټه واخیسته. پښتو شعر یې د شکل او شعري ژانرونو له پلوه بډای کړ او په موضوعي لحاظ یې داسې څه پرې نه ښودل چې شعر یې په کې نه وي ویلی. ده پښتو شعر د مضمون په لحاظ خورا بډای کړ او په پښتو شعرکې تر ده د مخه بیان شوو موضوعګانو ترڅنګه ډېر نوي او رنګارنګ معلومات راوړل. د خوشحال خټک په پېر کې پښتو شعر ډېر ارت شو. د ختیزې شاعرۍ څه ناڅه ټولو ډولونو ددې سبک د رامنځته کوونکي او ددې سبک د پیروانو په اشعارو کې وده وموندله. د خوشحال د سبک پیروان د شعر ترڅنګ نثر هم لیکي. د نثر لیکنې لاریې هم خپلې ځانګړنې لري. په دې سبک کې یو شمېر نورې ځانګړنې هم شته چې دده دمخه پراو کې یې څرک نه لیدل کیږي.

رحمان بابا د دویمې ادبي تاریخي دورې دیو بل پړاو مخکښ و. دده سبک د خپلو ځانګړتیاو و له مخې په ولس او فرهنګي حلقو کې ډېر شهرت او محبوبیت وموند او د دولسمې، دیارلسمې او څوارلسمې پېړۍ شاعران په ده پسې روان شول. د رحمان بابا شعر د خپل ځانګړي هنري او ښکلاییز جوړښت او انساني محتوا له مخې خپل خاص خصوصیتونه لري او په پښتو ادب کې د یو نوي شعري سبک خاوند شاعر دی. د رحمان بابا سبک پېچلتیا نه لري، ډېر طبیعي او ساده دی. د شعر د الفاظو په ټاکلو کې زیار ایستل شوی دی؛ د شعر د خوند او رنګ لپاره یې ډېر ښکلي، خو ساده او عام فهمه الفاظ غوره کړي دي. د واقعیتونو بیان ته زیات پام کېده. اخلاقي، عرفاني او نور ټولنیز مسایل په کې راغلي. د رحمان بابا سبک په ټولو پښتنو کې دومره ومنل شو چې دده د زماني او بیا په راوروسته دوو، درېو پېړیو کې په افغانستان، پښتونخوا، بلوچستان او په هندوستان سربېره ان په بخارا او ماوراء النهر کې ځینو اوسیدونکو پښتنو شاعرانو دده سبک منلی و.

په کندهار کې د پښتنو د ملي دولت جوړېدل او په شاهي دربار کې د پښتو د ودې د زمینې رامنځته کېدا د دویمې دورې په راوروسته پېرونو کې ټاکلی دریځ لري. د هوتکو د پاچهۍ په پېر کې دغه مهال په سلګونو لیکوالو اثار لیکلي او شعرونه یې ویلي دي. د پښتو او فارسي ژبو یو شمېر اثار دغه مهال منځته راغلي دي چې د ځینو هغو په ایجاد او تالیف کې هوتکي پاچهانو لاس درلودلی دی. په دې توګه د هېواد د فرهنګي تاریخ په لیکلو کې ددغه کورنۍ نوم لوړ ځای لري. دغه مهال زیات شمېر پښتو اثار او تالیفات رامنځته شوي دي. پټه خزانه ددې مهال یو ارزښتمن کتاب دی چې د درېو خزانو په درلودلو لرغوني او د هغه مهال زیات شمېر پښتنانه نارینه او ښځینه لیکوال او شاعران او د هغوی د لیکنو بېلګې تر موږه رارسوي. د پښتو د تحریري تاریخي حماسو لیکل همدا د هوتکو د پاچهۍ په دوران پورې اړه لري. د یوولسمې هجري پېړۍ په پیل او د دولسمې پېړۍ په لومړیوکې په هندکې د فارسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبې يو شمېر او سيدونکو شاعرانو هغه نوي شعر ته لار ومونده چې د لسمې هجري پېړۍ په پيل کې رامنځته شوی و. دې سبک د هندي سبک په نامه شهرت وموند. هندي سبک ځينې ځانګړتياوې لرلې. پېچلتيا، په شعر کې تازه فکر او نوې موضوعګانې ځايول، ايجاز يا په لنډو خبرو کې د اوږد مطلب اداکول، د دقيقو تشبيهاتو او ځانګړو استعارو کارول، په شعرونو کې د متلونو او محاورو راوړل، خاص لحن او اهنګ، د ادبي صنايعو پالنه، د مينې پر محور د غزلو چورلېدل، اغراق او مبالغه او داسې يو لړ نورې ځانګړتياوې ددې سبک عمده ځانګړتياوې وې. دې سبک د يوولسمې پېړۍ په شاوخوا کې پښتونخوا او د افغانستان سيمو ته هم لاره وموندله.

احمدشاه بابا له خپلو سياسي، ټولنيزو او ملي خدمتونو سربېره د خپل هېواد د فرهنګ لپاره هم نه هېرېدونکي خدمتونه کړي دي. د پښتو او فارسي ژبو شاعران او ليکوال يې روزلي دي. خپله هم شاعر و، په پښتو ژبه ترې د شعرونو يو ديوان پاتې دی. دکورنۍ له غړو څخه يې تيمورشاه او شاه شجاع په پښتو شاعري کړې ده. په دربار کې يې وکيل الدوله عبدالله جان پوپلزی هم د پښتو ژبې شاعر و. پير محمد کاکړ د احمدشاه بابا د دربار يو بل شاعر و. پير محمد کاکړ د پښتو د ډېرو ښو شاعرانو او لويو عالمانو په ليکه کې ولاړ سړی و. نوموړی د پښتو ژبې يو ديوان لري. د هغه ديوان د هنري ارزښتونو له پلوه هم د منني وړ دی. انځورونه يې ښکلي دي، بلاغت او فصاحت يې لوړ معيار لري. پر دې سربېره پير محمد کاکړ د "معرفة الافغاني" په نامه د پښتو ژبې د زده کړې يو کتاب ليکلی دی چې په خپل ډول کې د پښتو لومړنی ګرامر دی او د پښتو نثر ښې نمونې پکې خوندي دي.

فعاليتونه

۱ـ پښتو ادبياتو کومې تاريخي دورې تر شا پرېښې دي؟ دوه تنه زده کوونکي دې د خپلو معلوماتو له مخې د هغو په اړه معلومات وړاندې کړي.

۲ـ زده کوونکي دې د هغوی د شمېر له مخې په څلورو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د پښتو ادبياتو د دويمې تاريخي دورې د لومړي پړاو، دويمه ډله دې د همدې دورې د دويم پړاو، درېيمه ډله دې د درېيم پړاو او څلورمه ډله دې څلورم پړاو د ځانګړتياوو په اړه خپل نظرونه روښانه کړي. د هرې ډلې استازی دې هغه راغونډ او د ټولګي په وړاندې دې ولولي. د ټولو ډلو نظريات دې توحيد کړي او زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي. هر یو دې په خپل وار د متن یوه برخه ولولي. متن دې په ورو او روښانه ټکو کې ولولي او داسې دې تمثیل کړي، چې ګوندې له راډیو او تلویزیون څخه خبرونه یا کوم ادبي متن لولي. نور زده کوونکي دې هغوی ته غوږ کېښېږدي. د هغوی ښې برخې دې وستایي، نیمګړتیاوې دې په ګوته او په عمومي خبرو اترو کې دې برخه واخلي.

۴_ څو تنه زده کوونکي دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او د خپلې خوښې د یوې موضوع په اړه دې د دوه – درې دقیقو لپاره خبرې وکړي.

۵_ د پټې خزانې ستر ارزښت په څه شي کې نغښتی دی؟ دوه تنه زده کوونکي دې د یو بل په مرسته پرې د نورو ټولګیوالو په وړاندې رڼا واچوي.

۶_ پښتو ادبیاتو ته د خوشحال خان خټک او د هغه د کورنۍ د اهمیت او د هغوی د کارنامو په اړه دې څو تنه زده کوونکي د نورو په وړاندې خبرې وکړي.

۷_ په ولس کې د رحمان بابا د محبوبیت په اړه دې دوه تنه زده کوونکي خپل نظرونه بیان کړي. د رحمان بابا د سبک ځینې ځانګړتیاوې دې په ګوته کړي.

۸_ که زده کوونکي د مېرمن نازو او مېرمن زینب د شعرونو په اړه معلومات لري، د ټولګي له نورو زده کوونکو سره دې شریک کړي.

۹_ دوه تنه زده کوونکي دې پښتو ادب ته د هوتکیانو د خدمتونو په اړه رڼا واچوي.

۱۰_ حماسه څه ډول شعر دی؟ زده کوونکي دې خبرې پرې وکړي.

۱۱_ یو شمېر زده کوونکي دې په احمد شاهي پېر کې د پښتو ژبې د ودې او پراختیا په اړه نورو زده کوونکو ته معلومات ورکړي.

۱۲_ زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د دویمي ادبي دورې بېل بېل پړاوونه وڅیړي، د هر پړاو ځانګړتیاوې، مشهور تالیفات د هر پړاو اړوند لیکوال او شاعران دې له نومونو سره ولیکي او د هرې ډلې استازی دې په ټولګي کې نورو ته بیان کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په لنډ ډول د پښتو ادبیاتو د دویمي تاریخي دورې د څلورو واړو پړاوونو د ځانګړتیاوو او په دې پړاوونو کې د رامنځته شوو لیکنو او شعرونو په اړه یوه مقاله ولیکي او په بله ورځ دې په ټولګي کې د نورو په وړاندې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولنیز ژوند کې د ښځو ونډه

ټولنه له افرادو جوړه شوې ده. کورنۍ لومړنۍ انساني ټولنه ده. یوه کورنۍ له مور، پلار اواولادونو څخه عبارت ده. د ښځو له شتون پرته کورنۍ شتون نه لري. همداکورنۍ دي چې له مجموعې یې ټولنه جوړېږي. په ټولنې کې ښځې او نارینه، دواړه شته. له یوه پرته او د بل په شتون ټولنه بشپړه نه ده. په ټولنې کې ښځې او نارینه یوله بل سره داسې اوبدل شوي دي چې د یو له نشتوالي پرته بل نیمګړی دی. همدا راز نارینه اوښځې لکه د یو مرغه دوې وزرې دي. که یو مرغه په یو وزر الوتنه نشي کولای، یوه ټولنه هم د بشپړوالي لپاره نارینه او ښځو ته یو شان اړتیا لري.

د ښځې له شتون پرته به یوه کورنۍ او ټولنه څنګه وي؟

ښځې د ټولنې نيمايي برخه ده. ارزښت يې له نارينه و سره برابر دی. د نړۍ پرمختګ د ښځو له برکته دی. د هر بريالي نارينه تر شا يوه ښځه شتون لري. وايي: "ښځه په يو لاس زانګو او په بل جهان زنګوي." ښځه د کور ډيوه ده؛ ښځه مور ده؛ ښځه د نارينه سلاکاره ده؛ ښځه روغتياپاله ده؛ ښځه د مينې او عاطفې جوهر دی. لنډه داچې ښځه د نارينه روح دی. څنګه چې انسان له روح پرته ژوند نشي کولای؛ همداسې له ښځې پرته د نارينه ژوند نيمګړی او له رنځ او کړاو ډک دی.

زموږ په ګران هېواد کې ښځې له پامه غورځېدلي دي. د تاريخ په اوږدو کې هغه د محروميت او مظلوميت يوه بېلګه پاتې شوې ده. له ښځو څخه د يو جنس په توګه کار اخيستل شوی، نه د يو انسان او بشري موجود په توګه. دلته ښځې آن له ډېرو لومړنيو حقونو څخه بې برخې شوې دي. ددې لامل دادی چې افغانستان يوه سنتي، ترلې او قبيلوي ټولنه ده چې هر څه په کې د وروسته پاتې دود او دستور تر سيوري لاندې راغلي دي. په دې توګه ددې نامنلو وروسته پاتې دودونو، رسم او رواجونو لومړنۍ ښکار ښځې دي. له بلې خوا د افغانستان په تاريخ کې د پرله پسې جګړو او ناخوالو له امله ښځو ډېر زيانونه ګاللي دي. ښځه کونډه شوې؛ ښځه بوره شوې؛ ښځه وراره شوې؛ ښځه بې پلاره شوې. که هر څه غم او کړاو په نارينه راغلی، ښځو تر هرچا دمخه او ترهر چا زيات هغه ګاللی دی. د هرې جګړې لومړۍ قرباني ښځه وه.

له دې ټولو ناخوالو سره ښځه نه ده تسليم شوې. ښځو اتلولۍ ښودلې او خپل شهامت يې له لاسه نه دی ورکړی. پرهېواد د پردو د يرغل پرمهال د نارينه وو تر څنګ درېدلې، هغوی ته يې په سنګر کې ډوډۍ، اوبه او کارتوس ورې. که نارينه ټپي شوی، د هغه پالنه يې کړې، له هغوی سره يې ورځنيو کارونو ته اوږه ورکړې او ددې ترڅنګ يې د خپلو اولادونو په روزلو کې هاند او هڅه کړې ده.

زموږ د هېواد د نارينه پوهانو، ليکوالو، شاعرانو او ملي شخصيتونو ترڅنګ ښځو په ټولو يادو برخو کې خپله ورتيا ښودلې او د تاريخ په پاڼو کې يې نومونه په زرينو کرښو ليکل شوي دي. ددې نوميالیو مېرمنو په ډله کې نازو انا، زرغونه انا، عايشه دراني،

(c) ketabton.com: The Digital Library

رابعه بلخي، بي بي نېکبخته، مېرمن الایي، غازي ادې، مېرمن عینو، د میوند اتله ملالی، ناهید او په سلګونو نورې شاملې دي.

نن، د تاریخ په دې پړاو کې ښځو خپل غړونه پورته کړي او په ټولنې کې د خپل دریځ د پیاوړتیا لپاره هلې ځلې کوي. اوس ښځې کولای شي ولسمشرۍ ته ځانونه ونوموي؛ په کابینې کې ګډون وکړي؛ د وزارتونو په لوړو څوکیو عملاً کار وکړي، ولسي جرګې او مشرانو جرګې ته ځانونه کاندید کړي او څوکۍ تر لاسه کړي؛ د هېواد د سرنوشت په ټاکلو کې له خپلو نارینه وروڼو سره په ګډه پرېکړه وکړي او خپله رایه وکاروي؛ په ښوونځیو، پوهنتونونو او د هېواد د لوړو زده کړو په موسسو کې زده کړه او یا تدریس وکړي. لنډه دا چې اوس ښځو ته تر پخوا زیات په ټولنې کې د خپل مسؤولیت اودندو د پرمخ وړلو لپاره زمینه برابره شوې ده.

لکه څنګه چې دمخه ورته ګوته ونیول شوه، په هېواد کې د یو شمېر نامنلو دودونو له امله، په تېره بیا په کلو او بانډو کې، د ښځو ژوند لا هماغسې تریخ دی. د خپلو نارینه خپلوانو د بدو دروند پیټی پراوړو وړي. د قومونو او کورنیو ترمنځ د لانجو او ناندریو د له منځه وړلو لپاره د یوې متاع په څېر په بدو کې ورکول کېږي. په ځینو حالتونو کې له خپلې خوښې پرته واده ته اړایستل کېږي، د مېړه له مړینې وروسته د مېړه د کورنۍ له یو نارینه غړي سره، که زوړ وي یا کوچنی، بیا واده ته اړ ایستل کېږي. "کونډه د لېوره ده." له داسې ډېرو ناخوالو سره مخامخ دي چې هوارېدو ته یې زیات کار او زیار ته اړتیا شته. دا کار او زیار یوازې د ښځو او مېرمنو دنده نه ده، باید نارینه تر ښځو زیات په دې لاره کې مخکښ رول ولوبوي، چې په دې توګه په پای کې یوه هوسا، نېکمرغه، خوشاله او له هره اړخه یوه انساني ټولنه جوړه شي.

د متن لنډیز:

ښځې په ټولنې کې له نارینه سره یو شان انساني حقونه لري. ښځې د ټولنې نیمه برخه جوړوي. که انسان له الوتونکي سره پرتله کړو، نو ښځې به یې وزرونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي. هیڅ الوتونکی له وزرونو پرته الوتلای نشي او نه په لاره تلای شي، په دې توګه له ښځو پرته ټولنه به یو ګوزڼ وهلې بدن ته پاتې وي چې نه په لاره تلای شي او نه په خوښۍ او خوشحالۍ پوهېږي. په ټولنې کې د ښځو د دریځ لوړولو لپاره ډېر کار او زیار ته اړتیا ده. داکار یوازې د ښځو دنده نه ده، نارینه باید تر ښځو زیات په دې لاره کې ګام واخلي او په دې توګه یوې نېکمرغه، سوکالې، پرمختللې او رغنده ټولنې ته لار پرانیزي.

فعالیتونه

۱ـ لس تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او په افغانستان کې دې د ښځو په وړاندې پرتې ستونزې په ګوته کړي. هڅه دې وکړي چې یو د بل خبرې تکرار نه کړي. پاتې زده کوونکي دې هغه ولیکي او توحید دې یې کړي.

۲ـ زده کوونکي دې په خپل ټولګي کې یوه غونډه تمثیل کړي. پورته موندل شوې ستونزې دې وګوري او د هغې د حل د لارو چارو په اړه دې خبرې وکړي. په پای کې دې خپلې موندنې د یو وړاندیز په توګه ولیکي او له ځانونو سره دې یادداشت کړي.

۳ـ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې په ټولنه کې د ښځو په دریځ او د هغوی په ارزښت خبرې وکړي. نور زده کوونکي دې په خبرو اترو کې برخه واخلي.

۴ـ زده کوونکي دې د پنځو دقیقو لپاره فکر وکړي چې ځوانان او نجونې څنګه د هېواد د راتلونکي لپاره کار کولای شي، پر کومو لارو چارو د یووالي او وحدت احساس رامنځته او پیاوړی کولای شي او څنګه ملي ډاډ پیاوړی کولای شي. وروسته دې څو تنه په خپله خوښه خپلې نظرېې د نورو په وړاندې وړاندې، خبرې اترې دې پرې وکړي او غوره وړاندیزونه دې راټول او ولیکل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

په خپل ښار، کلي او چاپېريال کې د ښځو او نجونو په وړاندې د ناروا چلندونو د عملي بېلګو په اړه يو مخ ليکنه وکړئ.

د "ښځو تعليم" او "د وطن مينه" له ځان سره ولولئ، پر مفهوم يې له نورو سره پرې خبرې وکړئ.

د ښځو تعليم

ويلی شي چې که يو نارينه تعليم وکړي، نو يو کس تعليم يافته شي او که يوه زنانه تعليم وکړي، نو يوه کورنۍ تعليم يافته شي. نبي عليه السلام فرمايي، علم پر هر نارينه او زنانه فرض دی. زموږ پښتانه وايي موږ په ښځو نوکري نه کوو، چې سبق پرې وو ايو. خو دوی په دې نه دي پوهه چې سبق د سترګو بينايي ده. ناخوانده د خوانده په مخکې شمکور دی. لکه څنګه چې اوسپنه نکل شي او د هغې رنګ په پرق بدل شي، دغه شان په تعليم د ښځې ټولې کمزورۍ په طاقت بدلې شي. تعليم هغه ډال دی چې د انسانيت تحفظ کوي.

پوهان وايي د مور غېږ وړومبۍ مدرسه ده، خو زه وايم چې دا مدرسه نه، بلکې يونيورسيټي (پوهنتون) ده. څنګه چې يونيورسيټي کې ټول علمونه سرته رسي، دغه شان د مور غېږ نه د تمامو علمونو ابتدا کيږي. دغه غېږ چې د علم په رڼا روښانه وي، نو د ماشوم ذهن به څومره ځلند وي او چې د جهالت په تيارو کې پټه وي، نو د ماشوم ذهن به څومره تت وي؟ "رفعت پروين"

رفعت پروين

رفعت پروين د ۱۹۴۹م. کال د سپتمبر په مياشت کې په لره پښتونخوا کې زېږېدلې ده. لومړنۍ زده کړې يې په ښوونځي او لوړې زده کړې يې په خصوصي توګه له خپل پلار، حافظ محمد ادريس څخه کړي. رفعت پروين د پښتو او اردو ژبې ليکواله ده. ليک يې ډېر ساده دی، ښه معنا او مفهوم يې پکې ځای کړی دی. زباتې پښتو افسانې يې ليکلې دي.

د وطن مينه

زموږ په وينودې تازه شي وچ بوستان د وطن
يوځل دې ځار په معشوقې شي عاشقان د وطن

چې ترقي د قام وطن د ځان زينت وګڼو
خوب د غفلت نه دې بيدارې شي زنان د وطن

نسلونه واړه آينده به محبان وي د قام
که په بيدارو پيو لوی شي فرزندان د وطن

خوېندو د خدای لپاره پاځئ دادی وخت د همت
وګورئ څومره دې قومونه محبان د وطن

ځای د تعليم دی ستا جولی ای عزتمندې خورې!
لوی هغه زوی کړه چې سبا شي سخندان د وطن

که په زړور د قومي عشق موږه سينګار جوړ که خپل
دا مې يقين دی نور به ونشي نقصان د وطن

د قوم وطن عزت زموږه د عزت معيار دی
د سر په بيه عزت اخلي شاه زلميان د وطن

د غافل قوم نوم و نښان په دنيا نه دی پاتې
تاريخ به هير نه کړي هيچيرې بهادران د وطن

ددې دنيا په مخ هغه خلک ژوندي دې پاتې
چې په کوښښ د چا ژوندون شي جاودان د وطن

اخر ترڅو به بې خبر د قام له حال يو داسې
راځئ چې وکړو لږ د نورو نه پرسان د وطن

په کومه لار دې رسيدلې قافلې د وطن
چې موږ هم بوځو په هغه لار کاروان د وطن

که د قران پاک په تعليم مو کړې سينې روښانه
وريځې د جهل به شي لرې له اسمان د وطن

سيده بشرى بيگم

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

ژمنه

ښه خويونه زيات دي. هر يو يې پر خپل ځای په ټولنه کې د انسان پر دريځ او شخصيت اغېز لري. ښه خويونه سړی درنوي او سپک خويونه سړی سپکوي. اسلام موږ ته د ښو اخلاقو لارښوونه کړې ده. له بدو هغو څخه يې ژغورلي يو. درواغ ويل، د ژمنې سرته نه رسول او ښکنځلې کول د منافقت نښې دي. درواغ سړی خواروي، ښکنځلې د سړي شخصيت ته زيان رسوي او د ژمنې سرته نه رسول په ټولنې کې د انسان حيثيت، وقار او باور راټيټوي. انسان د ټولنيز مخلوق په توګه اړ دی په خپل ځان کې داسې نيک خويونه پيدا او وروزي چې د نورو په وړاندې د يو بشپړ انسان په توګه د احترام او درناوی وړ شي. اسلام د اخلاقو بشپړ دين دی او حضرت محمدﷺ د نيکو اخلاقو د تعميم او بشپړتيا لپاره مبعوث او ګومارل شوی و.

ـ په ټولنې کې د يو رښتيني شخص دريځ څنګه وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي چې يوه ورځ عمر بن خطاب د عدالت لپاره د خلکو په منځ کې ناست و. ناڅاپه يو ښکلی او ښايسته ځوان، چې دوو نورو ظاهراً ښايسته ځوانانو له لاسونو نيولی و، خليفه ته راوست. عمر بن خطاب هغو ځوانانو ته وويل: "ځوان خوشې کړئ او ووايئ چې څه کيسه ده؟"

ځوانانو وويل: "موږ دوه ورونه يو. يو بوډا پلار مو درلود. په خپلو خلکو کې په نيکو اخلاقو او د مشرتابه په ټولو صفتونو مشهور و. يوه ورځ د تفريح لپاره خپل يو باغ ته تللی و. هلته دې ځوان وواژه. اوس له تا څخه غواړو چې زموږ په منځ کې د خدای ﷻ حکم جاري کړې."

عمر رضي الله عنه هغه ځوان ته په ترهو تندي وکتل او پوښتنه يې ترې وکړه: "ته څه ځواب لرې؟"

ځوان ډېر زړور او فصيح و. وموسکېد، په ډېره خوږه ژبه وغږېد. د عمر رضي الله عنه ستاينه او درناوی يې وکړ. ويې ويل: "په خدای قسم چې رښتيا يې وويل. خو زه هم خپله کيسه درته کوم. بيا ستاسې خوښه چې څه حکم کوئ! زه يو کليوالي عرب يم. وچکالي راغله. زه له خپلې کورنۍ او مال سره دلته راغلم. لاره مې په دې باغونو کې وه. ما اوښان درلودل. ماته ډېر ګران وو. په هغوی کې د ښه نسل يوه ډېره ښايسته جونګۍ وه. د نورو اوښانو په ډلې کې به داسې بريښېده لکه پاچا چې د رعيت په منځ کې روان وي. جونګۍ ددې ځوانانو د پلار باغ ته مخه کړه. د هغه باغ پر دېوال باندې د يوې ونې څانګه پرته وه. جونګۍ هغې څانګې ته خوله واچوله او پرې يې کړه. ناڅاپه هغه بوډا سړی له باغه راووت. له ډېرې غوسې يې سترګې سرې اوښتې وې. په لاس کې يې يوه ډېره نيولې وه. د زمري په څېر غړومبېده. بيا يې جونګۍ پر ډبرې کلکه وويشته او مړه يې کړه. کله چې مې وليدل جونګۍ ولويده، په سر کې مې اور بل شو. په هماغه ډبره مې شيخ پر سر وويشته چې جونګۍ يې پرې ويشتلې وه. د ډبرې په لګېدو بوډا سړي چيغې کړې او مړ شو. دا دوه ځوانان راورسېدل، زه يې ونيولم او تاته يې راوستم."

عمر رضي الله عنه وويل: "اوس چې دې په خپلې ګناه خوله وخوځوله، نو نشې خلاصېدای او بايد قصاص شې."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوان وویل: "زه پر هغه شي خوښ یم چې اسلامي شریعت ټاکلی وي. خو زه یو کوچنی ورور لرم. پلار مې له مړینې دمخه هغه ته ډېر مال ورکړی او د هغې د ساتنې دنده یې زما پر اوږو اېښې ده. ماته یې ویلي وو چې دا مال ستا د ورور دی. د هغې ساتنه پر تا فرض ده. ما هغه مال اخیستی او ښخ کړی مې دی. له ما پرته نور هیچا ته د هغې پته نه ده څرګنده. که تاسې اوس زما د وژلو حکم وکړئ، هغه مال به ضایع شي او د هغې د زیان پړه به ستا پرغاړه وي. د اخرت پر ورځ، چې پاک خدای د بنده ګانو ترمنځ عدالت کوي، هغه کوچنی به ستا غاړې ته لاس واچوي. که ماته درې ورځې مهلت راکړې، نو زه به د هغه کوچني ورور د مال سرپرستي بل چا ته ورکړم او بېرته به تاته راشم."

عمر رضي الله عنه په فکر کې ډوب شو او خپل سر یې څو شېبې ځوړند ونیو. بیا یې ځوان ته مخ واړاوه او ویې ویل: "ځوانه څوک دې ضامن کېږي؟" ځوان ناستو خلکو ته وکتل او د هغوی په ډلې کې یې ابوذر ته ګوته ونیوه او ویې ویل: "دا سړی زما ضامن دی." عمر رضي الله عنه له ابوذر رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه: "یا ابوذره! ددې ځوان د راستنېدو ضمانت پر غاړې اخلې، که نه؟" ابوذر رضي الله عنه له لږ ځنډ وروسته وویل: "هو، تر درېو ورځو پورې یې ضمانت کوم." عمر رضي الله عنه ، ځوان رخصت کړ.

کله چې د مهلت وخت نژدې شو، د ځوان پته ونه لګېده. عمر رضي الله عنه له اصحابو سره ناست و. ابوذر رضي الله عنه هم و. هغه دوه ځوانان په غوسه شول او ویې ویل: "ای ابوذره، زموږ قاتل چېرته دی؟ هغه سړی چې تښتېدلی وي، څنګه به بېرته راشي؟" ابوذر رضي الله عنه وویل: "په خدای قسم، که د مهلت وخت پای ته ورسیږي او هغه ځوان رانشي، زه به خپل ضمانت وفا کوم او ځان درته سپارم." عمر رضي الله عنه وویل: "په خدای قسم، که هغه ځوان وځنډیږي، د شریعت له غوښتنو سره سم به د ابوذر رضي الله عنه په اړه حکم وکړم."

ددې خبرې په اورېدو د ابوذر رضي الله عنه په خاطر د حاضرینو په سترګو کې اوښکې راغلې. د غونډې حاضرینو یو تر بله په خبرو پیل وکړ او له ځوانانو څخه یې د دیت (خونبها) غوښتنه وکړه.

ځوانانو د چا خبره نه منله او له قصاص پرته په بل شي نه راضي کېدل. په دې وخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې خلکو د ابوذر رضي الله عنه ارمان کاوه او ژړل یې. ناڅاپه هغه ځوان راښکاره شو او د عمر رضي الله عنه په مخکې ودرېد. په داسې حال کې چې سا و تيګا او په تندي يې خولې روانې وې، په فصيحه ژبه يې پر عمر رضي الله عنه سلام واچاوه.

وروسته یې عمر رضي الله عنه ته وویل: "هغه کوچنی مې پر ترور وسپاره او د مال ځای ځايګی مې ورته وښوده. د ژمنې د سرته رسولو لپاره د اوړي په ګرمۍ کې په منډه راغلم."

خلک د ځوان له ربښتینولی، پر وعدې د هغه د وفا او مرګ ته د راتګ له امله هیښ پاتې شول. ځینو حاضرینو وویل: "خومره ښه کار او څومره ښه ژمنه!" ځوان وویل: "آیا نه پوهیږئ چې له اجل خلاصی نشته. ما پر خپله ژمنه وفا وکړه چې څوک ونه وايي په خلکو کې وفا له منځه تللې ده."

ابوذر رضي الله عنه وویل: "په خدای قسم ای عمره، دا هلک مې نه پېژانده، چې څوک او د کوم ځای دی. تردې دمخه مې لیدلی هم نه و، خو کله چې یې په حاضرینو کې یوازې ماته مخ راواړاوه، نو ښه راته ونه بریښېده، رد یې کړم. مهرباني مې اجازه رانه کړه نهیلی یې کړم، چې څوک ونه وايي، مهربانه له نړۍ ورکه شوې ده."

هغه مهال هغو دوو ځوانانو وویل: "موږ د الله د رضا لپاره د خپل پلار وینه دې ځوان ته وبښله، چې څوک ونه وايي احسان په چا کې نشته." بیا عمر رضي الله عنه هغو ځوانانو ته مخ واړاوه او ويې ويل: "د پلار خونبها له بيت المال څخه واخلئ."

ځوانانو وویل: "موږ د الله د رضا لپاره هغه ته د خپل پلار وينه وبښله او له هغه تېر شو. د دنيا د مال تمه نه لرو!"

د متن لنډیز:

ښه اونېک اخلاق د انسان ګانه ده. په انسان کې داسې یو لړ صفتونه شته چې انساني جوهر یې بولې. صداقت، رښتینولي، پر وعده وفا، دروغ نه ویل، مهربانه، پت ساتل، له خیانت ځان لیرې ساتل، نېکه اوخوږه وینا او په سلګونه داسې نور

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه صفتونه دي چې له انسانه انسان جوړوي. دروغ ويل په ټولنې کې د انسان وقار راټيټوي. که يو ځل څوک په دروغو مشهور شو، نو بيا يې پر رښتياوو هم څوک باور نه کوي. يو شمېر اخلاق فردي دي، زيان او ګټه يې يوازې يو فرد ته رسيږي؛ خو يو شمېر نور بيا ټولنيز اړخ لري؛ د ټولنې بنسټ جوړوي او له ټولنيزو ارزښتونو څخه ګڼل کيږي. وګورئ، په پورته کيسه کې پر ژمنې د يو ځوان وفا څومره ښيګڼې رامنځته کړې، هم يې ځوان له هرو مرو مرګ څخه وژغوره او هم يې انساني جوهر په ګوته کړ. که چېرته له لومړۍ هغې يې اوړې خالي شوى واى او پرې عمل نه واى شوى، نو د مېرانې او احسان په څېر ټولنيزو ارزښتونو ته يې زيان رساوه.

فعاليتونه

۱ـ د پورته کيسې پيغام څه شی دی؟ درې تنه زده کوونکي دې هغه د ټولګي په وړاندې روښانه کړي.

۲ـ درې تنه زده کوونکي دې يوځای د ټولګي مخې ته راشي. هر يو دې په وار له هغو درېو دليلونو وفا، مېرانې او احسان څخه د يو په اړه خپل معلومات وړاندې کړي چې له مرګ څخه د هغه ځوان د بچېدو لامل شول.

۳ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او په خپله ژبه دې پورته کيسه دې ووايي. بيا دې د هغې روزنيز اړخ ته وګوري او نورو ته دې روښانه کړي.

۴ـ په يوې ټولنه کې دې د ښو اخلاقو په اړه خو تنه زده کوونکي خپل نظر روښانه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

پر وعدې وفا څه ګټه لري؟ په ټولنې کې د انسان اعتبار او شخصیت ته څومره ارزښت لري؟ د کومو کارونو په اړه ژمنه کولای شو؟ په دې اړه یوه مقاله ولیکئ او په بله ورځ یې نورو ته واوروئ.

زده کوونکي دې داکیسه ولولي اوپند دې ترې واخلي:

"وايي په يوې لويې، بې سره او سامانه دښتې کې يو سړی د اس پر سپرلی تېرېده. څه ګوري چې له ودانۍ او کلو باندې لېرې د يې اوبو او سوځوونکې دښتې په منځ کې يو روند ځوان په لاره روان دی. د اس والا پرې زړه سوځي او اس ورته دروي. له ځان سره يې پر اس سپروي او درومي. په يو ځای کې روند ځوان له اس والا څخه غواړي چې يوازې دی پر اس پاتې شي، ځکه د هغه پر وينا کله پر اس سپور شوی نه و او ستړی شوی و. زړه سواند سړی يې هم ورسره مني او له اس څخه کوزېږي. د زړه سواند سړي له کښته کېدو سره سم روند ځوان اس پر متروکه وهي او په چټکۍ ځغلي. اس والا پرې غږ کوي او ورته وايي: ((ځوانه، پام کوه داکيسه په ودانۍ او ښار کې چاته ونه کړې، که نه نو بيا به څوک له چا سره ښېګڼه او زړه سوی نه کوي!))

په دښتې کې ولې د اس څښتن هغه ځوان ته وويل چې د اس د تښتولو کيسه چاته ونه کړي؟ زده کوونکي دې په خپل وار پرې خبرې وکړي.

ابن سینا وايي:

د خپل نفس معلم او د خپل وجدان شاګرد واوسه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ليکنښو سمه کارونه

په هره ژبه کې د خبرو په مهال انسان کله دمه کوي او درېږي؛ کله تعجب ښکاره کوي؛ کله پوښتنه کوي او يا هم کله کومه خبره په ډېر ټينګار سره کوي. دا مسايل د ليکنښو سمې کارونې ته ګوته نيسي. د ليکدود د سموالي لپاره دغو نښو ته پام لازمي او ضروري دی. ليکنښې له موږ سره د جملو په لوستلو او دکلمو د سمې معنا په پوهېدو کې مرسته کوي. همدارنګه له موږ سره مرسته کوي، جملې هغسې رواني ولولو، لکه: خبرې چې کوو. هڅه کوو له دې لوست وروسته د ليکنښو په ارزښت او کارونې وپوهېږئ.

د ليکنښو په اړه څه پوهېږئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا لاندې دوه ليکنې وګورئ:

غوا ړم ستاسو په شرکت کې کار وکړم. د دوو کلونو لپاره مې په سپين زر شرکت کې کار کړی دی. داسې کوم شی مې نه دی پلورلی چې افتخار مې نه دی په برخه شوی. که له تاسو سره کار وکړم، نو ډاډه يم چې همداسې به وي.

غوا ړم ستاسو په شرکت کې کار وکړم د دوو کلونو لپاره. په سپين زر شرکت کې مې کار کړی دی. داسې کوم شی مې نه دی پلورلی. افتخار مې نه دی په برخه شوی. که له تاسو سره کار وکړم، نوډاډه يم چې همداسې به وي.

ليکنښې په لاندې ډول دي:

۱ـ ټکی: Period (.): ټکی د يوې بشپړې بياني جملې په پای کې راوړل کيږي. د ټکي او د هغه د مخکينی کلمې تر منځ واټن نشته او بايد ورسره جوخت کښېنودل شي. له ټکي وروسته د يو توري ځای سپين پرېښودل کيږي او بيا بله جمله پيليږي.

لکه: د کلتور اصطلاح پخوانی لرغوني ريښه لري. ددې کلمې ريښه د لاتيني ژبې د کلتورا کلمې ته رسيږي.

په انټرنيټ کې ورته "ټکی" يا "Dot" وايي.

همدارنګه ټکی په مخففو تورو پسې هم ليکل کيږي. لکه م. م. (ملګري ملتونه)، يا هـ. ش. (هجري شمسي)

تر سرليک، بغلي (څنګيزو) سرليکونو، په ستونونو کې د فقرو ترمنځ او داسې ورته نورو ځايونو کې ټکی مه کاروئ.

د پوښتنې له نښې او ندايې وروسته ټکی مه ږدئ.

که جمله په لينده کيو کې راتله، نو ټکی په لينده کيو کې دننه کښېږدئ. لکه (د هغه وخت دود داسې و.)

د نېټې په ليکلو کې هم کارول کيږي، لکه: ۲۹. ۱۲. ۱۳۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲_ چپه پېښ ، ترونی یا کامه، Comma (،): دا نښه په یوې بشپړې جملې کی د یو لنډ ځنډ لپاره کارول کېږي.
همدارنګه، د نیمګړو خبرو او د کوچنیو ترکیبونو تر منځ د عطف لپاره راځي.
لکه: رحمان بابا لوی شاعر، ستر ادیب او پوخ متفکر و.
د یوې موضوع د بېلو بېلو ډولونو تر منځ د توپیر لپاره راځي.
لکه: نوم، ضمیر، فعل، قید او ... د کلمې ډولونه دي.
په یوې مرکبې جملې کې د معترضه جملو د بېلولو لپاره کارول کېږي.
لکه: زلمي د احمد موټر، چې په نهه سوه زره افغانۍ یې پېرودلی و، ټکر کړ.
په جمله کې د بېلو بېلو شیانو تر منځ کارول کېږي.
لکه: کاغذ، قلم، مشوانۍ او رنګ راواخله او راځه.
د پوښتنې په ځواب کې تر "هو" یا "نه" وروسته راځي.
یادونه: په پام کې دې وي چې د کامې نښه له مخکینۍ کلمې سره جوخته راځي او واټن ورسره نه لري. له کامې وروسته دې یو توری فاصله ورکړ شي. همدراز له خو، بلکې، مګر څخه دمخه کارول کېږي، خو هیڅکله دې له "او" څخه دمخه نه راوړل کېږي.
۳_ ټکی او کامه یا ځنډنی Simicolon(؛): دغې نښې ته مفرزه ، ممیزه او سیمي کولن هم وایي. دا نښه د زیاتې وقفې لپاره په کارېږي، مګر د کلمو تر منځ نه راځي، بلکې د هغو مرکبو جملو په منځ کې راوړل کېږي چې په معنا کې یو له بله سره تړلې وي.
لکه: له هغه علم څخه، چې اخلاق ور سره نه وي؛ ناپوهي غوره ده. همدارنګه د دلیل او علت د بیانولو له لومړنیو کلمو څخه دمخه هم دغه نښنه لیکل کېږي، لکه: موږ د خپلو ښوونکو درناوی کوو؛ ځکه هغوی موږ ته پوهنه رازده کوي.
پر دې نښې جمله په دوو یا زیاتو برخو وېشل کېږي.
کله چې د ځینو لفظونو تر منځ ویرګل وي، تر وروستي لفظ وروسته د اوږدې وقفې لپاره ځنډ نښه راځي، لکه: ننګرهار، لغمان، کونړ، نورستان؛ په ختیځ زون پورې اړه لري.

په علمي او څېړنيزو ليکنو کې چې کله د يو مطلب په هکله څو ماخذونه ذکر کيږي، د هر يو د بېلولو لپاره هم ځنډ نښه کارول کېږي، لکه: کابل مجله پرله پسې ۳۱مه ګڼه؛ هيله مجله ۸ مه ګڼه؛ الينګار مجله ۴مه ګڼه؛ زما د خوښې مطلبونه لري.

۴_ څرګندنې ، شارحه يا د بيان علامه Colen (:): دا نښه د يوې کلمې د سپړنې او د بيان نښه ده؛ يعنې د هغې کلمې يا جملې په پای کې ليکل کېږي چې وروسته ورپسې بيان او شرحه راځي، لکه: د ژوندانه او کاميابۍ ستنې دا دي: پوهه ، روغتيا او زيار.

د يو شي د اجزاو و د ښودلو لپاره راځي، لکه: ليک نښې دا دي: ټکی، ځنډ نښه، لينده کی او نور.

د يو شي د څرګندولو او تفصيل پر مهال: روژه يو شمېر ګټې لري: د الله ﷻ د رضا د حاصلولو ذريعه ده؛ د ګناهونو د بښلو لامل او د جسماني روغتيا لپاره ګټوره ده.

۵_ د پوښتنې نښه، د استفهام علامه يا سواليه، Question Mark (؟): دا نښه د پوښتنې په وخت کې راوړل کيږي او د هر ډول سواليه جملو په پای کې راځي، لکه: ستاسو د پښتو ښوونکی څه نوميږي؟

۶_ بلن نښه، غږ نښه يا ندايه، Exclamation Mark (!): دا نښه د غږ او ندا په وخت کې کاريږي، لکه: ای هلکه! دلته راشه. په اصل کې د خبرداری او تنبيه نښه ده او له دې امله د مخاطب امر په برخو کې راځي. لکه: ورونو! د وطن ناموس وساتئ.

دغه نښه د تعجب، شاباس او افسوس په ځای کې هم راوړل کېږي؛ خو د زيات تعجب، استهزاء او زياتې خبرداری په وخت کې دوه ځله، بلکې درې ځله هم ليکل کېږي. لکه،

غلبېل کوزې ته وايي چې سورې!!

آفرين ستا په دې غيرت او ميړانه!!!

په ليکونو، مکتوبونو او غوښتنليکونو کې دې له لقب څخه وروسته نه راځي، بلکې پر ځای يې "کامه" ليکل کيږي، لکه:

زما ګرانه وروره،

ښاغلی مدير صاحب،

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې مه ليکئ:

گرانه وروره!

ښاغلی مدير صاحب!

۷_ دش، بيان نښنه يا بېلنی (Dash) (_) : دا نښنه د يوې جملې د بېلونې لپاره ليکل کېږي، په تېره په سوال او ځواب کې د هرې جملې په سر کې راځي. سوال او ځواب سره بېلوي، لکه

_ څنګه راغلې؟

_ ستا د ليدو لپاره.

_ ما نه غوښتل چې په دې وخت کې تا وګورم.

دا نښنه د دوو کلمو د بېلونې لپاره هم په داسې وخت کې راځي چې د هرې کلمې خپلواکي او ځانله والی مقصد وي، لکه: صرف _ نحو _ بديع _ بيان _ معاني _ عروض _ وزن _ قافيه ټول ژبني علمونه دي.

۸_ وړه کرښه، يا هايفن (_): وړه کرښه (Hyphen) د دش د اوږدوالي په نيمايي ده. دا نښنه هغه وخت کارول کېږي چې يوه لويه يا مرکبه کلمه د پاڼې د يوې ليکې (کرښې) په وروستۍ برخه کې راشي، نيمه کلمه ځای شي او د پاڼې نورې لپاره ځای نه وي، نو له نيمې کلمې وروسته د کرښې په پای کې دغه نښنه راځي او د کلمې پاتې برخه د بلې کرښې په سر کې ليکل کېږي. تر شمېرو وروسته هم ليکل کېږي، لکه: ۱- ۲- ۳

۹_ ولاړه کرښه، سلش يا بار (/): دغې نښې ته بېلوونکې يا مميزه هم وايي. په انګرېزۍ کې (Slash) ورته وايي. دا نښنه پر دفتري ليکنو سربېره د هجري لمريز، سپوږميز او ميلادي کلونو د بېلولو لپاره کارول کېږي.

_ د (يا) پر ځای اېښودل کېږي، لکه: استنباط / استخراج ؛ هلک / نجلۍ.

_ د ورځې مياشتې او کال د نېټو د آسانه ښودلو لپاره هم استعمالېږي، لکه: دا ګرامر په ۲۸/۸/۱۳۸۸ ليکل شوی.

۱۰_ لينديی ( ) (Parentheses) : لينديی يا قوسين د هغو اضافي کلمو لپاره کارول

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي چې په عبارت او کلام کې مقصد نه وي، لکه: شاه شجاع (د تیمورشاه زوی) د پلار په څېرعلم پالونکی نه و.

د ځانګړو نومونو، د پاملرنې وړ شیانو او په منځ کې د رالوېدلو جملو د ښودلو لپاره لیکل کېږي، لکه: (سمسور) په اتم ټولګي کې دی، خو (میرویس) او (روښان) په لومړي ټولګي کې دي او (نسیم) لا تر اوسه کوچنی دی.

همدا راز په ژباړه کې د څرګندتیا لپاره په متن پورې نا اړونده برخه په قوسینو کې لیکل کېږي.

۱۱_ غبرګې لېندۍ، نقل قول (" ") (Quotation Mark): په دې نښه کې د بل چا وینا په مستقیم ډول اېښودل کېږي، لکه، حدیث شریف دی: "عمل په نیت اړه لري."

د بل چا نظریه یا د یوه کتاب عبارت او د زیاتې توجه وړ اشنا کلمه راوړل کېږي، لکه: په دې ورځو کې د "آزاد بازار" خبرې ډېرې کېږي. کله نا کله ځینې اصطلاحګانې هم د غبرګو لېندیو په منځ کې لیکي چې له عام عبارت څخه بېلې شي.

۱۲_ قوسین [ ] (Brackets): دغه نښه د اقتباسونو په دننه کې د هغو وضاحتي جملو او تعلیقاتو د اضافه کولو پر مهال کارول کېږي او لیږدوونکی یې له خپل لوري لیکي چې د اقتباس شوي کلام او د لیږدوونکي د وضاحتي الفاظو ترمنځ توپیر وشي، لکه: "په دې یادښت کې د جنرال جیکسن له زحمته [د جګړې په لومړۍ ورځ د چانسلرس ویل په جبهه کې] یادونه ونه شوه؛ خو له جنرال لي څخه د سترې فتحې په مناسبت ستاینه شوې ده." دغه نښه د کمپیوټر په کمپوز کې د قرآن کریم د آیتونو د حوالې ورکولو لپاره هم استعمالېږي.

۱۳_ درې ټکي یا د حذف نښه (...) (Ellipsis): کله چې یو لیکوال د یو نامه یا یوې خبرې څرګندول نه غواړي، نو پر ځای یې درې ټکي ږدي او ورځنې تېرېږي، لکه: "د ... رئیس ډېر ظالم سړی دی، له هر چانه رشوت اخلي." که دا لیکنه د جملې په پای کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، نو درې ټکي خوا په خوا او څلورم ټکی (د جملې د پای ټکی) د یو توري په واټن وړاندې لیکل کیږي، لکه: په افغانستان کې د ډرامې دا لیکوال د یادولو وړ دي: ف. فضلي، عبدالمنان ملگری او... .

۱۴ـ درې ستوري (***): دا نښې د یوې رسالې یا یوې مقالې د یوې برخې د سرته رسېدو او د بلې برخې د پیل کېدو په منځ کې راوړل کېږي. همدارنگه د یوې کیسې له یوې برخې یا صحنې نه بلې ته د تلو په منځ کې د بېلوالي لپاره هم کارول کېږي.

۱۵ـ تر جملې لاندې کرښه: (Underline): که چیرې یو نوم یا جمله په ځانگړې ډول د پاملرنې وړ وي، نو لاندې ترې یوه اوږده کرښه راکښل کېږي، لکه: ښاغلو ! دلته دریدل منع دي.

۲۰ـ "اټ" نښه (@): دا نښه په انگلیسي لیکنو کې کارېدله، خو د انټرنېټ له عامېدو وروسته یې د انټرنېټي ویب پاڼو، مؤسسو او اشخاصو د پتو د ښودلو او لیکلو لپاره په پښتوکې ځای نیولی او په پښتو لیکنه کې راغې. لکه: curriculum.dept@moe.gov.af او نور.

یادونه: باید په یاد مو وي چې ټولې لیک نښې له (نښو) سره جوخټې اونښلولې راځي او هیڅ راز فاصله یې باید تر منځ نه وي. که نه، لیکل نیمگړې بلل کېږي.

د متن لنډیز:

لیکنښې د یو څا ښو او لاسونو ته پاتې کیږي. د لاس یا ښو نه لرل او یا د هغوی نیمگړتیا د انسان پر فزیکي حالت مستقیم اغېز لري. لیکنښې هم همداسې دروا خلئ. که یوه لیکنه لیکنښې ونه لري یا یو لیکوال د نښو په کارولو پوه نشي، لیکنه یې څرگند پیغام نشي لېږدولای. پورته مو ولیدل چې د لیک نښو کارونه څومره ارزښت لري او د هغوی ناسمه کارونه یوه موضوع څومره اړولای شي.

له دې امله په یوې لیکنې کې لیکنښې ډېر ارزښت لري او سمه کارونه یې د لیک لوستل او پر مفهوم یې پوهېدل اسانوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ ټول زده کوونکي دې پورته متن په غور وګوري، د لیک نښو بېلا بېلو ډولونو ته دې پام وکړي او د هغوی د کارونې ځایونه دې زده کړي.

۲_ هر یو زده کوونکی دې په ټولګي کې داسې یوه موضوع ولیکي چې پورته ټولې لیکنښې پکې کارول شوې وي. بیا دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او خپله لیکنه او د لیکنښو کارونه دې نورو ته روښانه کړي.

۳_ له لیک نښو پرته نور کوم نحوي بدلونونه د یوې جملې مطلب بدلولای شي؟ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د یو بل په مرسته هغه پیدا او په توره تخته دې ولیکي او له نورو زده کوونکو سره دې پرې خبرې وکړي.

۴_ معترضه جمله څه ته وایي او څنګه په جمله کې پېژندل کیږي؟ یو تن زده کوونکی دې یې له بېلګو سره یوځای د ټولګي په وړاندې ولولي.

۵_ په کومو وختونو کې له ندایي سره د پوښتنې نښه کارول کیږي؟ یو تن زده کوونکی دې هغه له بېلګې سره یوځای د ټولګي په وړاندې بیان کړي. نور زده کوونکي دې ښه ورته ځیر شي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کورونو کې د ښوونې او روزنې د ارزښت په اړه یوه مقاله ولیکي او لیکنښې دې پکې په سم ډول په پام کې ونیسي. یاده دې وي چې هره لیکنښه په وروستي توري پسې له واټن پرته لیکل کیږي. وروسته لیکنه د یو توري له سپینې فاصلې وروسته پیلیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قیام الدین خادم

د افغانستان د ادبي تاریخ په غېږه کې زیات شمېر لیکوال او شاعران روزل شوي او پالل شوي دي. هغوی هریو په خپلو لیکنو او شېرنو کې د خپل مهال حالات او شرایط غبرگ کړي او تر موږ یې رارسولي دي. نوي نسل ته د هغوی د لیکنو لوستل او د هغه مهال له شرایطو څخه د ځان خبرول له گټې خالي نه دي.موږ په تېرو لوستونو کې یو شمېر پښتنانه پوهان، لیکوال او شاعران پېژندلي او د هغوی د لیکنو او د فکر له لارو سره اشنا شوي یو. دلته د پښتو یو وتلی او نومیالی متفکر، لیکوال او شاعر درپېژنو. هغه قیام الدین خادم دی.
ایا تاسو تر اوسه د خادم صاحب کوم شعر یا لیکنه لوستې ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

قیام الدین خادم په ۱۳۲۵ هجري قمري کال (۱۹۰۷ میلادي) کې د ننګرهار ولایت د کامې ولسوالی د زرشوی په کلي کې زېږېدلی دی. پلار يې ملاحسام الدین او نیکه يې ملا علي ګل هم د خپل وخت دیني عالمان وو. اروانباد خادم د مورني نسب لړۍ په فقیرصاحب مشهورعبدالرحمن سیلاني ته رسیږي. عبدالرحمن سیلاني د خپل وخت ستر دیني عالم تېر شوی دی او د مراد علي (رح) پلار و. اروانباد خادم لومړنۍ زده کړې په خپل کور کې له خپلو والدینو څخه ترسره کړې دي. خادم صاحب د اسلامي علومو ګڼ شمیر کتابونه لوستي دي. هغه صرف، نحوه، منطق، حکمت، فقه، حدیث، تفسیر او د نورو دوديزو علومو زده کړې ترلاسه کړې وې. هغه د دیني پوهې د ترلاسه کولو لپاره ۱۵ کاله په هېواد کې دننه او له هېواد نه دباندې سفرونه کړي وو.

قیام الدین خادم په بېلابېلو دولتي دندو ګومارل شوی او د هېواد په بېلابېلو ولایتونو کې يې دندې ترسره کړې دي. نوموړي خپله لومړنۍ دنده د ښوونکي په توګه پیل کړه، بیا د کندهار د پښتو ادبي انجمن او د زېري، اتحاد مشرقي، د کندهار د طلوع افغان، هېواد او اصلاح د ورځپاڼو د مسؤول مدیر په توګه خپلې چارې پرمخ بېولې دي. استاد خادم د منظومو او منثورو آثارو ډیر په زړه پورې کتابونه لیکلي او زیات شمېر ځانګړي اثار يې چاپ شوي دي چې یو شمیر يې دا دي:

د کوچنیانو اخلاقي پالنه، روهي ګلونه، د مرغلرو امیل، نوی ژوندون، مکارم اخلاق، پښتونولي، بایزید روښان، خیالي دنیا، د شریف سرګذشت، نبوغ او عبقریت (فلسفي اثر)، نوې رڼا، د پښتو ننني لیکوال، د پښتنو د تاریخ یوه سرپاڼه، د خوشحال او د رحمان موازنه، ځاروان، د څلورم ټولګي لپاره د پښتو قرائت، پښتو کلي (په ۶ ټوکونو کې)، معلم پښتو، پښتانه شعراء (لومړی ټوک)، پارتیان خوک وو، په تذکرة الاولیا تبصره، کوشانیان خوک وو، د بابا نصیحت، د پښتو پټۍ، د پښتو نثر، تاریخي تصورات، لوی سهاک، ادبي قصې، لوی اصحابان (اصحاب کرام)، نشنلیزم او انټرنشنلیزم، افغاني حکومت، معیاري پښتو، بلکا، د پښتنو سته او ځانګې، نصوص الحکم، د مور مینه، لرغوني پښتانه قومونه، ټولنپال افغان مانوفیسټ (د مولانا قیام الدین خادم سیاسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

افکار) لیکلي او چاپ شوي دي.

د نوموړي ګڼ شمېر نور اثار لا تر اوسه نه دي خپاره شوي. مرحوم خادم په اردو او عربي ژبو هم بلد و. د همدغو ژبو په مرسته هغه د یوه کنجکاو او پلټونکي انسان په توګه هڅه کوله او د ډېرو شیانو په راز یې ځان پوه کړی و. کیدای شي د هغه د بریالیتوبونو له رازونو څخه یو هم همدا وبولو.

د هېواد په سیاسي ډګر کې قیام الدین خادم یوه فعاله ونډه درلوده. اروا ښاد خادم د حقیقت له څرګندولو سره مینه لرله. تل یې هر څه برېنډ ویل. خادم په زیات شمیر ادبي او علمي غونډو کې برخه اخیستې ده او کله کله د دولت اړونده ارګانونو له خوا په ستاینلیکونو او ډالیو سره نازول شوی او ستاینه یې شوې ده. مرحوم خادم د فلسفي اند او علمي شخصیت څښتن و. هغه په رښتیا له خپل ولس سره مینه درلوده او د هغه خدمت یې په ډېره خوښۍ سره کاوه. هغه د هر ډول مشکلاتو او سختیو په مقابل کې د مقاومت، صبر او حوصلې لارښوونه کوله. استاد خادم د معاصرو ادبیاتو له هغو پنځو ستورو څخه و چې پښتو ادب او کلتور یې ځلولی او د یوه داسې ویښ زلمي په احساس یې د پښتو ادب چوپړ کړی چې د نن زلمیان یې درناوی کوي.

د اروا ښاد خادم د "شه بیدار پښتونه" په نامه لومړنی شعر په اتحاد مشرقي کې خپور شوی دی. په نثر کې د استاد خادم تر ټولو خواږه او خوندور اثرونه د "نوي ژوند" او "خیالي دنیا" په نامه دي. دا دواړه ادبي شهکارونه ګڼل کیږي. د استاد خادم په لیکنو کې د پښتو او پښتونولۍ مینه ډېره پیاوړې ده. په دې برخه کې د یوې پخې عقېدې خاوند دی. سربېره پر دې استاد خادم لیکنې ادبي، انتقادي، ټولنیز، سیاسي او روزنیز رنګ لري. خادم په خپلو لیکنو او شعرونو کې د ظالم له مخ څخه پرده پورته کړې او رسوا کړی یې دی. هغه ولس یو والي او اتفاق ته رابللی دی، نامنلي زاړه دودونه یې غندلي دي، په خپلو لوستونکو کې یې د زړورتیا او ازادۍ احساس پیاوړی کړی. استاد خادم د خپلو لیکنو له لارې د ټولنې هره تیاره رڼا کړې او ولس ته یې څرګند پیغام ورکړی دی.

د افغانستان دا لوی مفکر، ژورنالست، ادیب، لیکوال، د فلسفي افکارو خاوند، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې طبيب، سياستپوه او ټولنيز شخصيت د ۱۳۵۸ هـ. ش. کال د وري د مياشتې په ۵مه نېټه د ۷۴ کلونو په عمر له نړۍ څخه سترګې پټې او دکامې ولسوالۍ د زرشوی په کلي کې په خپله پلرنۍ هديره کې په ډېر درنښت خاورو ته وسپارل شو.

خادم چې په اخلاص شي څوک د ملک او د ملت
وطـن يـې پس لـه مرګـه پـه مدفن فخـر کوي

قيام الدين خادم په "اوسني ليکوال" کې خپل ژوندليک خپور کړی دی، هغه په يوه برخه کې د "زما پر حيات انتقادات" تر سرليک لاندې يو لړ مطالب ليکلي چې موږ يې د هغه د نثر د بېلګې په توګه رااخلو:

"...دا د خلکو قصور دی اوکه زما عيب؟ استادان به هم زما پوښتنو ته اريان وو. زه پخپله هم په دې قانع يم چې بحث مې خوښ دی، مګر په اساسي او اصولي خبرو، نه مطلق بحث... . وايي سرشوخه دی، مګر دوستان مې وايي ادبي شجاعت لري. په ورکوټوالي کې راته خلکو ويل چې کلانکار دی، ولې په آزادۍ خو زه په خپله هم قايل يم او دا ځکه چې دا طبيعي بار زما په ورمېږ نشته. هو، په دې يوه ګناه زه پخپله هم قانع يم چې هغه د حقيقت مينه بايد وبولم. په ژوندانه کې هيڅوک له انتقاده نه دی خلاص. هغه انتقادونه چې په ما يې خلک کوي دادي:

وايي نه منونکی سړی دی. دا انتقاد په ما باندې زما والدې هم هر وخت کاوه. مګر زما جواب داو چې که زه منونکی وای خوزه به هم د نورو خلکو غوندې وای.

په ورکوټوالي به مې د مور سره تل په دې جنګ و. دې به ويل: خلک داسې کوي اوته داسې. مابه ويل چې: خلک راته مه يادوه خلک خو هر څه کوي. وايي ډېر بحث کوي اونه قانع کېږي ... دا خبره نشم فيصله کولای. خلک په امورو کې د نورو نورو ملاحظاتو مراعات کوي، مګر زه په حقيقت او واقعيت پښې نشم ايښودای. ما خپل دغه عادت په هغه نظم کې چې د شاعر مسلک يې نوم دی، ښه تصوير کړی دی. زه دا ټولې خبرې اورم مګر د ځان سره وايم: ډېرې خولې ډېرې خبرې."

لکه پورته چې ورته اشاره وشوه، اروابناد قيام الدين خادم د "شاعر مسلک" تر نامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې یو شعر لیکلی دی. په دې شعر کې شاعر خپل مسلک ته څرګندې اشارې کړې او له هېواد، ژبې او ولس سره مینه یې پکې غبرګه کړې ده. نوموړی شعر په دې ډول دی:

د شاعر مسلک

صحیح لاره به ښایم که وم وم که نه وم نه وم
رښتیا رښتیا به وایم که وم وم که نه وم نه وم
د حق د پیروۍ نه مې بل څه په زړه کې نشته
چې څه یمه همدا یم که وم وم که نه وم نه وم
آزاد یم زړېدلی بنده ګي کولی نشم
بنده د خپل مولا یم که وم وم که نه وم نه وم
په بدو خوشامندو مې ځان خوښ نه دی چې غټ شم
که غټ یمه خو دا یم که وم وم که نه وم نه وم
چې څوک غواړي څه سپکه مې د قام له څه جهته
دښمن د هغه چا یم که وم وم که نه وم نه وم
خدمت د خپلې ژبې، قام، وطن زما مسلک دی
په دې مینه به پایم که وم وم که نه وم نه وم
کرم ښکلي تخمونه چې ګلزار شي پښتنو ته
په دغه تمنا یم که وم وم که نه وم نه وم
په ماته کښتی ناست یم توپانونه دي په مخ کې
په دې لاره یې بیایم که وم وم که نه وم نه وم
د ناز په خوب ویدې غونچې به ورو ورو ویښومه
خادم باد سبا یم که وم وم که نه وم نه وم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

قيام الدين خادم د ننګرهار په کامه کې نړۍ ته سترګې پرانيستي دي. لومړنۍ زده کړې يې په خپل کاله کې له خپل پلار او نورې زده کړې يې د هېواد دننه او بهر سرته رسولي دي. خادم په بېلابېلو لوړو دولتي څوکيو کې کار کړی او د ډېرو ادبي، ټولنيزو او سياسي ليکنو ليکوال و. هغه يو افغان سياستپوه، د مشرانو د جرګې سناتور، د کابل پوهنتون د ادبياتو د پوهنځي استاد، ژورناليست، پياوړی ليکوال، ويښ شاعر، اديب او د فلسفي اندونو يو پوه عالم و. نوموړی په پښتو ادب کې يو ځانګړی ځای لري او په همدې سبب هغه د پښتو ژبې او ادب له پنځو ځلاندو ستورو څخه يو ستوری ګڼل کېږي. هغه د پښتو ژبې او ادب په باب په زړه پورې منظوم او منثور آثار ليکلي. د ادبي هلو ځلو تر څنګ نوموړي په سياست کې هم ښکاره ونډه درلوده.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې داسې يوه غونډه تمثيل کړي چې د قيام الدين خادم د ژوند، زده کړې، ليکنو، دندو او د هغه د ليکنو نثري او شعري بېلګې وړاندې کړي. يو تن دې د غونډې وياند (انانسر) وي. يو زده کوونکی دې د غونډې منشي وي. پنځه تنه دې د پورته يادو شوو موضوعګانو په اړه لنډې خبرې وکړي او معلومات دې وړاندې کړي. په پای کې دې يو تن زده کوونکی د غونډې بهير وارزوي. د هغې ښه ټکي او نيمګړتياوې دې په ګوته کړي. ددې غونډې د تنظيم لپاره دې دمخه لس دقيقې چمتووالی ونيول شي.

۲ـ دوه تنه زده کوونکي دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او د قيام الدين خادم د شعر او نثر بېلګې دې په خواږه اومنلي غږ واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ زده‌کوونکي دې سوچ وکړي د یو لیکوال او شاعر له شعرونو او لیکنو څخه څنګه د یوې ټولنې د هغه مهال وضع او حالت څېړلای شو چې لیکوال په کې ژوند کاوه. بیا دې څو تنه په وار د ټولګي په وړاندې د هغې په اړه خبرې وکړي.

۴ـ زده‌کوونکي دې په مناسبو ډلو کې تنظیم شي او د ژبې په ودې او پایښت کې دې د لیکوالو ارزښت وڅېړي. همدا راز دې په ټولنیز پرمختګ او له ظلم او ناخوالو څخه د ټولنې د افرادو د ژغورلو په لاره کې د شاعر او لیکوال اهمیت څرګند کړي. په پای کې دې د ډلې استازي راغونډ شوي موضوعات نورو ته واوروي او ازادې خبرې اترې دې پرې وکړي.

۵ـ زده‌کوونکي دې په خپلو سیمو کې د یو یا دوو شاعرانو یا لیکوالو او د هغوی د شعر او لیک په اړه معلومات وړاندې کړي. کېدای شي ټول زده‌کوونکي په خپله خوښه په دې فعالیت کې برخه واخلي.

کورنۍ دنده

زده‌کوونکي دې د "شاعر مسلک" تحلیل او وڅېړي. خپله لیکنه دې په بله ورځ نورو ته واوروي.

> د هر لیکوال د فکر ډول د هغه له لیکنو او د هر هنرمند د هغه له هنر څخه پېژندلای شو.
>
> ((مایکل انژ))

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې نثري بېلګه ولولئ او خوند ترې واخلئ:

خوندور خوب

مازیګر لمر په غرغره دی. د انګړ په منځ کې، د ګلانو د کیاریو په غاړه، وړوکی ماشوم په لوبو بوخت دی، په لمن کې خاورې اخلي له یوه ځایه یې بل ته وړي او هلته یې غونډوي.

مور د کاله په کار اخته ده. په ډېره بېړه لګیا ده، کالي کونډې سنبالوي؛ ځکه چې ماښام دی او وخت ناوخته دی. د کار په منځ کې یې چې پام شي نو غږ کړي چې: "زړګیه! څه کوې راځه ناوخته دی، هله ځار دې شم!" ماشوم په خپله نیمګړې او خوږه ژبه وایي: "ډوډو پکه کم." مور: "څه کوې؟!"

ماشوم: "ډوډو پکه کم" یعنې "ډوډۍ پخوم." مور د کاله په کارو بوخته او ماشوم په خپلو لوبو. وړې وړې مرغۍ چې په کیاریو کې یې ټوپونه وهل خوشحاله خوشحاله او جلتې جلتې ګرځېدې. یوه یوه والوته او ټولې خپلو بچیو او ځالو ته لاړې. وخت تېرېږي، نمر ولوېد، له ښکې تیاره راپورته او د ځمکې په مخ راخوره شوه. د آسمان په شنه او نامحدوده فضا کې ځای پر ځای ستوري راښکاره شول.

مور چې د کار له بېړې نه خلاصه شوه له ځانه سره یې وویل: "آه! ماښام دی، تېر غونې شوه، بچی مې هلته لوبې کوي، آه زما هېر شوی دی!"

ورغله څه ګوري، ماشوم د خاورو نه وړې وړې او پلنې پلنې ډوپکنۍ جوړې کړې دي. خړ پړ پروت دی چې ستړی شوی دی، په خاورو کې یې سر ایښی دی او د خوب د قاصدانو لاس ته یې ځان سپارلی دی. د ماښام په خړه تیاره کې مور د خپل ماشوم سرته ولاړه ده. زړه یې د یو عالم ترحم او رقت نه ډک دی او چرت وړې ده.

"هو! د ژوندانه مثال همدا دی. موږ په خپل ژوند کې همدغسې په خاورو لوبې کوو. په دغه لوبو اخته او سوچه د مرګ دروند خوب په موږ خپل چپاو راوړي او بل عالم ته مو بوزي. مګر آه! څومره خوږې دي دا لوبې او څومره خوندور دی دا خوب چې په خپله خوښه او آزادۍ سره وي." (قیام الدین خادم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ادبي سبکونه

پښتو خورا بډایه ژبه ده. اوږد ادبي تاریخ لري. په لاس کې د شتو لاسوندو له مخې یې د شعر مخینه دویمې هجري پېړۍ ته رسېږي. لومړی موندل شوی شعر یې په ۱۳۹ هجري کې د امیرکروړ دی. په مخکنیو ټولګیو کې مو د پښتو د نظم، نثر، ولسي ادبیاتو او لیکلي ادبیاتو په اړه لازم معلومات ترلاسه کړل. دلته د نورو معلوماتو تر څنګ ادبي سبک درپېژنو.

تاسو هرومرو د سبک نوم اورېدلی دی. ستاسو په اند به څه معنا ولري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبک د نظم او نثر یو خاص ډول بلل شوی دی. هر شاعر او لیکوال د لیکلو او شعر ویلو ځانګړې لاره لري. هغه ځانګړتیاوې، چې په ادبي او هنري اثارو کې د بیان او تخلیق د ډول، بنې او محتوا له مخې یو اثر له بل څخه بېلوي، سبک نومېږي. سبک خپلې ښکېنې، لارې او طریقې لري. سبک ډېره لرغونې کلمه ده او په ادبیاتو کې په بېلا بېلو معناو و څرګنده شوې ده. د ادبي سبک کلمه هنري ادبیاتو، انځورګرۍ، معمارۍ، موسیقۍ، مجسمې جوړونې، خطاطۍ او نورو ته هم کارول کېږي. په منځنیو پېړیو کې د سبک له مفهوم څخه داسې انګېرل کېدل چې تراژیدي او کمیډي ژانرونه په کومو الفاظو ولیکي. ځکه کمیډي ژانرونه به په عامیانه ژبه؛ یعنې د خلکو په ژبه او تراژیدي به د هغې برعکس د هغه وخت په ادبي ژبې لیکل کېدل. په معاصره دوره کې د سبک معنا روښانه شوه. په دې دورې کې پر سبک باندې د لیکوال د لیکوالۍ طرز، د فکر لارې او د لغاتو د کارونې معنا پیدا کړه. تر هغه ځایه چې د سبک کلمه د یو ټاکلي لیکوال او هنرمند په اثارو پورې اړه لري او د هغه اثار د خصوصیاتو له مخې یو له بله بېلېږي، دا د سبک لومړۍ معنا بلل کېږي. کله چې له یوې ټاکلې موضوع او مفکورې څخه د لیکوالو یا هنرمندانو یوه ډله دفاع کوي، نو دلته سبک د مکتب معنا پیدا کوي. په دې معنا چې په یوې ټاکلي تاریخي دورې کې د څو لیکوالو د لیکوالۍ ډول، د فکر لارې او نورې ورته ځانګړتیاوې د هغوی له لیکنو څخه رااېستل کېږي. ادبي سبک په یوې محدودې معناکې د یوه لیکوال او هنرمند په ټولو اثارو کې هغه نښې نښانې دي چې له لارې یې د لیکوال او هنرمند د فکر ډول څرګندېږي. د یوه لیکوال سبکي یو والی له هرڅه دمخه د څو اثارو په هنري او ادبي ژبه کې ترټولو ښه احساس کېدای شي. د یوه لیکوال او هنرمند د لیکوالۍ او هنري اثارو ځانګړتیاوو ته سبک ویل کېږي. که څوک د یوه لیکوال له سبک سره اشنا وي، نو کولای شي د هغه د سبک له مخې د هغه نور اثار وپېژني. ادبي سبک د یوه لیکوال او هنرمند ټول اثار او د هغوی پراختیا څېړي.

ادبي مکتب یا ادبي جریان په یوې ټاکلې تاریخي دورې کې د یوې ادبي ډلې لیکوالو له خوا د یوې ځانګړې لارې او د یو ځانګړي سبک خپلول او پر مخ وړل دي. دا حرکت د ادبي جریان په نامه یادېږي. د یادونې وړ ده چې په دغه ټاکلې دوره کې د لیکوالو او شاعرانو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا ليکل شوي او ويل شوي اثار يو ځانګړي ادبي مکتب ته منسوبيږي.

په پښتو ادبياتو کې دا لاندې ادبي مکتبونه مشهور دي:

- د روښاني دورې تصوفي او ادبي مکتب،
- د خوشحال خان خټک ملي، حماسي او ادبي مکتب،
- د عبدالرحمن بابا تصوفي او ادبي مکتب،
- د حميد مومند هندي ادبي مکتب،

۱ـ د روښان په تصوفي مکتب کې اخلاقي، ټولنيز، ديني او نور مطلبونه ځای شوي دي. دې موضوعګانو د روښان د تعليم او ښوونې په اثر په پښتو ژبه کې ځان ښکاره کړی دی. تر ده وروسته دده مريدانو او اولادونو پر دې لار ګامونه ايښي دي. اخون درويزه د خپلو ليکنو لامل د ميا روښان ليکنې بللې دي. د روښان لارويانو دده مسلک چلولی دی. د روښان په ادبي مکتب کې ډېر خلک د پښتو ادب له کاروان سره ملګري شول. ډېرو خلکو قلم په لاس کې واخيست او ددغه پېر غوښتنې يې په ډېره ښېزه توګه په ښه شان انځور کړې. د بايزيد روښان او دده د مخالف، اخون درويزه د مخزن الاسلام له ليکنو څخه څرګنديږي چې دغه ليکنې په مسجع نثر ليکل شوې دي. مسجع نثر د عربي او فارسي له لارې پښتو ته رانوتی او په پښتو کې د نوي نثر موسس بايزيد روښان دی. دغه سبک د ديني او مذهبي کتابونو د ليکلو دوديز او ځانګړی سبک و.

دکلاسيکي دورې د لومړۍ برخې له ادبي مکتب څخه وروسته بل ډېر مشهور او غوره ادبي مکتب د پښتو په ټولو مکتبونو کې وتلی، د خوشحال خټک مکتب دی. دا مکتب د ادبي فنونو په ګاڼه سمبال شوی مکتب دی. اشعار يې ډېر خواږه دي. دې مکتب ډېر ليکوال او شاعران وپالل او وروزل. له پخوا څخه زيات پښتو ته حماسي اشعار رانوتل. د پښتو لمن له اخلاقي، ټولنيزو، تصوفي، ديني او ملي مسايلو څخه ډکه شوه. نثر هم پراختيا وموندله او مخ په ساده ګۍ روان شو.

په دې دوره کې د پخواني نظم او نثر نيمګړی سبک پياوړی شو. نثر خوږوالی ومومند، له نيم منظوم مسجع نثر څخه خلاص شو او د خبرو اترو بڼه يې وموندله. پښتو شعر د بڼې له مخې هم پراختيا وموندله او نوښتونه رامنځته شول. د موضوع له پلوه هم په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکتب کې د ژوندانه ټول اړخونه رابرسېره شول. په دې وخت کې ډېر آثار لیکل شوي دي او د پښتو ادب نرۍ يې رنګينه کړې ده. په دې مکتب کې د پښتو او پښتونوالي روزنه هم شته. اوږدې، اوږدې قصيدې په کې ويل شوي چې هره يوه يې ځانته بېل بېل ټولنيز، تبليغي او تاريخي مضمونونه لري. د حماسي احساساتو بنسټ خوشحال خان کېښود او لارويانو يې پيروي وکړه. د مغولو زور زياتي پکې په جوته څرګند شوی دی. د ادبي ارزښت له پلوه دا مکتب تر ټولو جامع دی. په دې معنا چې د معنا له خوا غښتلی او ادبي او شعري اړخ يې پوخ دی. په تخيل کې دا مکتب ډېر پياوړی دی. ډېر لوړ او شاعرانه تخيلات پکې شته. دا مکتب د پښتو تر درېيم ادبي مکتب پورې په ډېر قوت او زور چلېدلی دی. په دې مکتب کې په نظم او نثر ډېر اثار ليکل شوي او ډېر پياوړي کسان پکې روزل شوي دي. په شعر کې اشرف خان هجري، عبدالقادر خټک، صدر خان خټک، سکندر خان، ګوهر خان او نور، په ساده نثر کې خوشحال خټک، افضل خان، قادر خان، او نور پيدا شول او د يوه مکتب پيروي يې وکړه.

د رحمن بابا ادبي او تصوفي مکتب د خوشحال خټک له ادبي مکتب څخه وروسته پيل شوی او ډېر ادبي او تصوفي شاعران يې روزلي دي، لکه: پيرمحمد کاکړ، محمد يونس خيبرى، احمدشاه بابا، شمس الدين کاکړ، نجيب، عبدالعظيم رانې زی، بېدل اشنغرى، مطيع الله، رحمت داوى، حسين او نور. ددوى په اثارو کې د ژوندانه زياتره مسايل راغلي دي. د رحمان بابا په اشعارو کې اخلاقي، ټولنيز، عشقي او انتقادي درسونه نغښتي دي. ددې مکتب د پيروانو سبک روان دی. د شعرونو مضمونونه يې عموما عشقي، اخلاقي، ديني، ټولنيز او تصوفي اړخونه لري.

له رحمن بابا او خوشحال خان څخه وروسته په پښتو ادب کې يو بل لوی شاعر پيدا شو او د نازک خيالۍ يو نوی ادبي مکتب يې جوړ او نور شاعران يې خپلې پيروۍ ته راوبلل. دا شاعر حميد مومند و چې د پښتو ادب ګلبڼ يې رنګين او بډای کړی دی. حميد ډېر په زړه پورې ادبي اثار پرېښي دي او پښتو ادب يې له يوې بلې لارې بشپړ کړی دی. هندي سبک چې د ده په وخت کې پراختيا موندلې وه او لوړو پوړيو ته رسيدلی و، ښه يې و سپړه او بيا په خپله پکې شامل شو. د پښتو شعر يې په هندي سبک واړاوه. د هندي سبک ځانګړتياوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې پکې راوستې چې له همدې امله د حميد مومند سبک ته د پښتو هندي سبک ويلای شو. د نازک خيالۍ په دې مکتب کې د سوز، گداز، مينې او محبت کلمې ډېرې دي. د فورم له پلوه په دې مکتب کې د شعرونو زياتره ډولونه، لکه: غزل، قصيده، مثنوي، ترکيب بند، قطعه، مخمس، رباعي او نور شته. د غزل برخه پکې درنه وه.

لکه دمخه چې مو وويل حميد پخپله د هندي سبک پيرو و، خو ددې سبک د نورو شاعرانو پر خلاف د ده کلام لږ څه ساده او هر څوک پرې پوهېدای شو. د حميد د وينا بله ځانگړتيا د پښتو ژبې د خوږو محاورو په کارولو کې نغښتې ده. له يوې خوا يې د وينا نازک خيالي او لطافت ساتلی او له بلې خوا د عامو پښتنو د پوهې کچې ته نژدې و. ددې سبک بله ځانگړتيا داده چې حميد د نورو شاعرانو پر خلاف مبتذلې تشبيه گانې نه کاروې او ډېرې نوې او ابتکاري تشبيه گانې يې پيدا کړې دي. علي خان، کامگار ختک، کاظم خان شيدا، محمدي صاحبزاده، عبدالله، ملا محمد، اکرم، قلندراپريدی، نجيب، بېدل، ميرزا حنان کندهاری او نور ددې سبک پيروان دي.

د متن لنډيز:

پښتو بډايه ژبه ده. شعر او ادب يې ډېر لرغونی دی. تر ډېرې کچې يې خپل اصل ساتلی دی. هېواد ته د اسلام دين له راتگ وروسته د عربي او فارسي ادب تر اغېز لاندې راغله. عربي ژبه ديني ژبه وه او فارسي ژبې له هغې څخه زياتې موضوعگانې ژباړلې يا ليکلې وې. پښتانه اړ وو د اسلام دين او مذهب ته د درناوی له امله د هغوی تر اغېز لاندې راشي. له بلې خوا په سيمه کې يو لړ ټولنيزو ناخوالو او سياسي خوځښتونو يو شمېر پښتانه شخصيتونه دې ته هڅولي وو چې د دين له لارې خپل ټولنيز او سياسي اهداف مخکې يوسي. بېلا بېل نامتو ليکوالان، شاعران او مشران رامنځته شول. هغوی هر يو خپل، خپل پيروان درلودل چې پيروانو به يې د يو واحد شعري قالب په ساتلو خپل مطالب بيانول. په دې توگه په پښتو کې ادبي مکتبونه او ځانگړې سبکونه رامنځته شول او تر ډېره وچليدل. د روښانيانو، خوشال ختک، رحمن بابا او عبدالحميد مومند سبکونه يادولای شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ ټولګی دې پر څلورو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د سبک په اړه خپل معلومات راټول کړي او په ترتیب سره دې د روښان، خوشحال خان خټک، رحمن بابا او حمید مومند پر ادبي سبکونو باندې رڼا واچوي. د ډلو استازي دې د خپلو ډلو لیکنې ولیکي او ټولو زده کوونکو ته دې یې واوروي. د یادونې وړ ده چې هر زده کوونکی باید په وار سره د ډلې استازیتوب وکړي. داکار ډېر اړین او د پام وړ دی.

۲_ ادبي سبک څنګه ځانګړی کېږي؟ دوه تنه زده کوونکي دې پرې خبرې وکړي.

۳_ په پښتو ادبیاتو کې د سبک او مکتب مفکوره څه وخت منځ ته راغله؟ یو زده کوونکی دې پرې رڼا واچوي.

۴_ مسجع نثر لیکنه دکومو لیکوالو له خوا پیل شوه؟ له ساده نثر سره د مسجع نثر توپیر څه شی دی؟ یو تن زده کوونکی دې د نورو په وړاندې دې پرې خبرې وکړي.

۵_ د حمید سبک څه ځانګړتیاوې لري؟ دوه تنه زده کوونکي دې د شعرونو او بېلګو په وړاندې کولو هغه بیان کړي.

کورنی دنده

د خوشحال خان د ادبي سبک په اړه معلومات راټول کړئ او په یوې لیکنې کې یې ځای کړئ. په بله ورځ یې په ټولګي کې نورو ته بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لور ته د چارلي چاپلين لیک

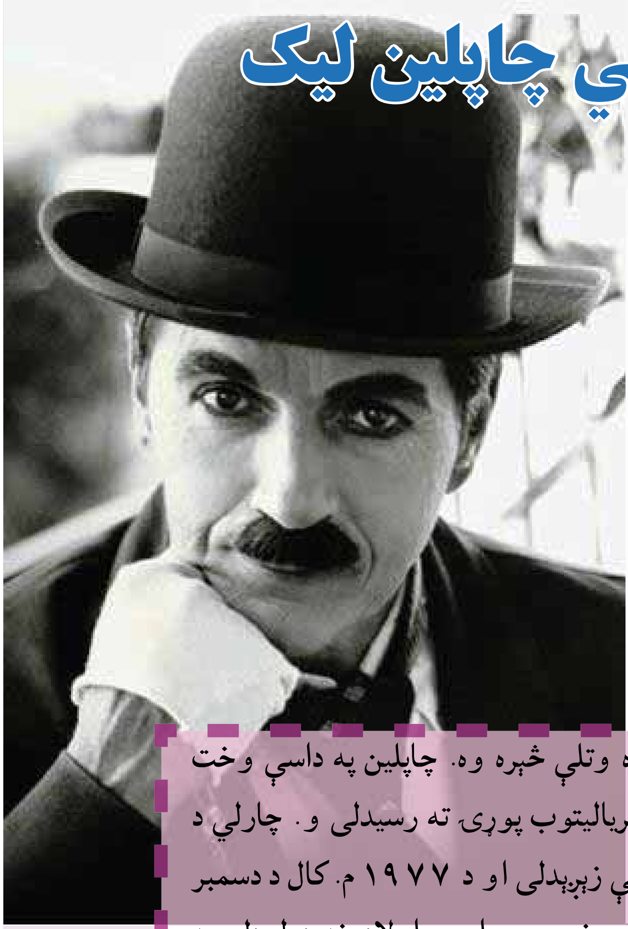

چارلي سپنسر چاپلين د سينما د ډګر يوه وتلې څېره وه. چاپلين په داسې وخت کې له اونا اونيل سره واده وکړ چې د برياليتوب پوړۍ ته رسيدلی و. چارلي د ۱۸۸۹ م کال د اپريل په ۱۶ په لندن کې زېږېدلی او د ۱۹۷۷ م. کال د دسمبر په ۲۷ په سويسزرلنډ کې مړ شوی دی. نوموړي اووه اولادونه درلودل. په دوی کې يوازې جرالډينه وه چې د سينمايي لوبغاړيتوب دنده ورته له پلار څخه په ميراث پاتې وه. خو کاله د سينما په ډګر کې په کار بوخته وه. د پلار په څېر د شهرت پوړيو ته رسيدلې او په هنري غونډو کې يې نوم يادېده. کله چې جرالډينې غوښتل نوې د هنر ډګر ته ننوزي، پلار يې، چارلي ورته يو ليک ولېږه. دا ليک د نړۍ د ښکلو او زړه راکښونکو ليکونو په ډلې کې راځي. دا ليک هر لوستونکی او اورېدونکی فکر کولو ته هڅوي.

دلته نوموړی لیک په یو څه لنډون راوړو:

"ګراني لورې، جرالدينې،

دلته شپه ده، د نويل يوه شپه. زموږ په کوچني کور کې ټول خلک ويده شوي دي. ورور دې، خور دې، آن مور دې ويده دي. پرته له دې چې دا ويدې مرغۍ راويښې کړم، ځان مې دې نيمې تيارې کوټې ته، چې د مرګ د انتظار کوټې ته ورته ده، راورساوه. زه له تا څخه ډېر لرې يم... خو سترګې مې دې ړندې شي، که به مې يوه شېبه ستا انځور له سترګو اوړي. ستا انځور هلته د مېز پر سر پروت دی، خو ته پخپله په ښکلي پاريس کې د هغه پرتمين تياتر پر ستېژ. په دې پوهېږم او همداسې ده چې ګوندې د شپې په دې چوپه چوپتيا کې ستا د پښو اوازونه اورم او د ژمي په دې تروږمۍ کې ستا د سترګو برېښنا ګورم.

اورېدلي مې دي د هغه شهزۍ (شهزادګۍ) په رول کې کار کوې چې د تاتار د خان اسيره شوې ده. شهزۍ اوسه او ناځه! ستورى شه او ځلېږه! خو که د ننداراچيانو له خندا ډک شاباسي او د سوغات شو ګلونو په زړه پورې بوى درته د هوښيارۍ کومه شېبه درکړه، په يو ګوښه ځاى کې کښېنه، زما ليک ولوله او د پلار خبرو ته غوږ شه.

زما جرالدينې، زه ستا پلار يم، چارلي چاپلين. کله چې ته کوچنۍ وې، شپې شپې ستا سرته ناست وم او کيسې مې درته کولې؛ په ځنګل کې د يو خوب وړې خوندوره کيسه، په دښته کې د ويښ ښامار کيسه،... کله چې به مې زړو سترګو ته خوب راغی، نو په پېغور به مې ورته ويل: ځه! زه مې د لور په خوبونو کې ډوب يم.

خوب مې ليده جرالدينې، خوب... . ستا د سبا خوبونه، ستا د نن ورځې خوبونه، د صحنې پر سر مې يوه نجلۍ ليدله، په اسمان کې مې يوه پرښته ليدله چې نڅل يې او ننداراچيانو ويل: هغه نجلۍ ګورئ! دا د هماغه زاړه سړي لور ده... .

نوم يې پېژنې؟ چارلي! هو، زه چارلي يم. زه يو زوړ سړی يم. نن ستا وار دی. وناځه! زه په هغه توتې، توتې او شکېدلي پتلون کې نڅېدم او ته د شهزيو په وريښمينو جامو کې ناځې. دا نڅاوې او تر هغو زيات د ننداراچيانو د لاسونو پړکا به تا کله اسمانونو ته يوسي. ځه! هلته لاړه شه! خو کله ځمکې ته هم راځه او د خلکو د ژوند ننداره کوه!

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تیارو کوڅو د هغو ډمو ژوند وګوره چې په وچ نس او وچو لینګیو ناځي.

زه د هغوی په ډلې کې وم. په هغو شپو کې، ستا د ماشومتوب په افسانوي شپو کې، چې ته زما په آللو ویده کېدې او زه بیا هم ویښ پاتې کېدم، ستا مخ او څېرې ته مې کتل او د زړه درزهار مې دې شمېره. له ځانه مې پوښتل: چارلي، ایا دا کوچنی نجلۍ به تا وپېژني؟

ته ما نه پېژنې، جرالډینې. هغه پخوانۍ شپې، هو... تاته مې کیسې کولې، خو هیڅکله مې تاته خپله کیسه ونه کړه. دا کیسه په اورېدو ارزي... د هغه وږي انسان کیسه چې د لندن په ډېرو تیټو او سپکو کوڅو کې به یې سندرې ویلې، نڅېده به او خیرات به یې ټولاوه. دا زما کیسه ده.

ما د لوږې مزه څکلې ده. ما د بې کورۍ دردګاللی او ترهغې زیات ما د هغه انسان رنځ احساس کړی چې له غروره یې سمندر په زړه کې څپې وهلې، خو د لاروي د خیرات یوې سکې د هغه غرور په اوبو لاهو کاوه.

له دې ټولو سره سره زه بیاهم ژوندی یم او له مرګه مخکې په ژوندیو پسې باید څه ونه ویل شي. زما کیسه ستا نه پکاربږي. ستا خبرې به وکړو. ستا په نوم پسې زما نوم راځي، چاپلین. په همدې نامه مې د ځمکې پر مخ له څلوېښتو کلونو څخه زیات خلک وخندول او هرڅومره چې هغوی وخندل ترهغوی ما پخپله ډېر وژړل!

جرالډینې، په کومې نړۍ کې چې ته اوسېږې، هلته یوازې نڅا او موسیقي نه ده.

د نیمې شپې پر مهال چې د تیاتر له پرتمین سالون څخه راوځې، هغه شتمن له یوې مخې هېرکړه چې لاسونه درته پړکوي او ستایي دې. د هغه ټکسي چلوونکي د حال پوښتنه وکړه چې تاکور ته رسوي. د هغه د مېرمنې پوښتنه وکړه. که مېرمنه یې امیدواره وي او د راتلونکي ماشوم د جامو پیسې نه لري، د پیسو چیک راوباسه او په پټه یې د هغې د مېړه په جیب کې کېږده. ما په پاریس کې خپل د بانک استازي ته سپارښتنه کړې چې ستا دا راز لګښتونه په پټو سترګو ومني، خو د نورو لګښتونو اړتیا باید بیان کړي.

کله کله په سرویس یا میترو کې په ښار کې وګرځه. خلکو ته وګوره او لږ ترلږه د ورځې یو ځلې ځانته ووایه چې: "زه هم د هغوی له ډلې څخه یوه یم." ګرانې لورې، ته د هغوی له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډلې شخه يوه يې، نه له هغو شخه زياته. مخکې تر دې چې هنر چاته د الوتلو وزرې ورکړي، زياتره ترې غبرګې پښې هم اخلي.

که کله هغه ځاى ته ورسېدې چې يوه شېبه د خپلې نخا له نندارچيانو شخه ځان پورته وګڼې، هماغه مهال صحنه پرېږده او ځان ژر پاريس ته ورسوه. ماته هغه ځاى ښه معلوم دى. هغه ځاى د پېرېو پېرېو دمخه د کوليانو پسرلنى ځانګو وه. هلته به د ځان په څېر نڅاګرې وګورې، چې له تا شخه ښکلې دي، چالاکه دي او له تانه ډېرې مغرورې دي. هلته د "شانزليزه" ړندو ونکې شغلې نشته.

د کولي نڅاګرو شغلې يوازې د سپوږمۍ رڼا ده. ښه ورته وګوره ايا هغه تر تا ښې نه ناڅي؟

ګرانې لورې، اعتراف وکړه. تل داسې يو څوک شته چې تر تا غوره ناڅي. تل داسې څوک شته چې تر تا ښکلې وي.

پر دې پوهه شه د چارلي په کورنۍ کې هيڅکله څوک داسې بې ادبه نه و چې کوم بهوزلي ته ناوړه خبره وکړي.

ښايي زه ومرم او ته ژوندۍ واوسې. زما هيله داده چې هيڅکله بهوزله ژوند ونه کړې.

له دې ليک سره مل يو سپين چک درلېږم. هرڅومره پيسې چې غواړې پکې ويې ليکه او وايې اخله. خو هرکله چې دوه فرانکه لګوې، ځانته و وايه چې دويم فرانک زما برخه نه ده. هغه د يو نومورکي برخه ده چې نن شپه ورته اړتيا لري.

د پيسو او شتو په اړه له دې امله درسره خبرې کوم چې زه د هغې بدوالى ښه پېژنم. ما ډېره موده په سرکس کې تېره کړې. تل د هغه چا په اړه انديښمن وم چې په يو نري پړي تلل، خو، لورې، دا حقيقت تاته وايم چې د نري پړي په پرتله خلک د ځمکې پر مخ زيات لوېږي.

ښايي چې کله د نرۍ ډېر ښکلى الماس تا وغولوي. هغه شپه به دا الماس تا ته د سرکس د پړي په څېر وي او تا به هرو مرو وغورځوي.

په زړو او ګاڼو زړه مه تړه. ځکه ددې نړۍ تر ټولو ستر الماس لمر دى. له نېکه مرغه دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

الماس د هرچا پر غاړه ځلېږي. . . .

خو، که کومه ورځ دې د يو چا د ښېرې په لمر زړه بايلود، پاکه او له هغه سره يو زړه او سه. مور ته مې دې ويلي چې په دې اړه در ته ليک وليکي. هغه مينه ترما ښه پېژني. هغه ديو زړه توب د پېژندنې لپاره ترما غوره ده. پوهېږم چې ستا کار ډېر ستونزمن دی.

پر ستيژ باندې له نربو وربښمينو جامو څخه پرته بل څه ستا بدن نه پټوي. د هنر لپاره انسان د ستيژ سرته لوڅ لغړ راتلای شي، خو بهتر ته بايد له مخکې څخه هم پاک او سوچه راکښته شي. په دې نړۍ کې داسې هيڅ غوره شی نشته چې يوه نجلۍ دې د هغه لپاره خپل يو نوک هم چاته ښکاره کړي.

لوڅوالی زموږ د زمانې ناروغتيا ده. زه زوړ سړی يم، ښايي خبرې مې خندنۍ اوسي. خو زما په گومان ستا لوڅ بدن بايد د هغه چا برخه وي چې تاته يې لوڅ روح گران دی. بده نه ده، که په دې اړه ستا فکر لس کاله دمخه وي، د ستر (حجاب) له مهاله مه ډارېږه! دا لس کاله تا نشي زړو لای!!!". . . .

د متن لنديز:

چارلي چاپلين د نړۍ د سينما تکړه لوبغاړی و. هغه په خپل تمثيل بې شمېره خلک خندولي او ژړولي دي. نوموړي په ټولنې کې شته ناخوالې ډېرې ښې انځور کړې او په ډېره ورتيا يې ننداري ته وړاندې کړې دي.

لور ته د چارلي چاپلين په ليک کې د هغه مفکوره ډېره ښه غبرگه شوې. انساني جوهر يې درک کړی او هغه يې خپلې لور ته پوره څرگند کړی دی. چارلي انساني دريځ ته په ارزښت د هغه په ساتنې ډېر ټينگار کړی دی. لور ته د چارلي چاپلين په ليک کې په حقيقت کې ټولې نړۍ ته د چارلي پيغام نغښتی دی. هغه په ډېر جرات له هغو کړنو پرده پورته کړې چې سرته رسول يې بشر ته په ټوليز ډول د شرم او رسوايي خبره ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي. هره ډله دې پورته لیک له ځانه سره ولولي. د لیک له متن څخه دې اصلي پیغامونه راوباسي، ودې یې لیکي او د هرې ډلې استازی دې هغه نورو ته وړاندې کړي. ټول زده کوونکي کولای شي په موضوع ازادې خبرې اترې وکړي او خپل نظرونه بیان کړي.

۲ـ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې راشي او هر یو دې په خپل وار پورته لیک په خپله ژبه ووایي. نور زده کوونکي دې غوږ ورته ونیسي.

۳ـ ټول زده کوونکي دې د پورته لیک د متن له مخې د چارلي چاپلین د شخصیت په اړه فکر وکړي او بیا دې څو تنه هغه د نورو په استازیتوب په وار سره بیان کړي.

۴ـ چارلي چاپلین په سینما کې کمیډي او تراژیډي صحنې لوبولې. زده کوونکي دې فکر وکړي چې کمیډي او تراژیډي څه ته وایي او آیا موخه یې یوازې د خلکو خندول او ژړول دي او که بل څه؟ په دې اړه دې څو تنه زده کوونکي خپل نظرونه له بېلګو سره نورو ته وړاندې کړي.

۵ـ د زده کوونکو له ډلې څخه دې څلور تنه (کېدای شي تر څلورو زیات وي) د ټولګي په وړاندې په عملي توګه یوه، یوه کمیډي او تراژیډي ننداره نورو ته وړاندې کړي. نور زده کوونکي دې د هغو اصلي پیغام په ګوته او له خپل نظر سره دې وړاندې کړي.

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې د نورو له مرستې پرته یوه لنډه کمیډي یا تراژیډي ټوټه ولیکي. د خپلې ټولنې یا ولس موجود حالت دې پکې تمثیل کړي او په بله ورځ دې یې نورو همټولګیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشه يي توكي (هيروين)

د زلميتوب دوره په رواني لحاظ ډېره حساسه دوره ده. كه يو ځوك په دې دوره كې بې لارې شو، نو پايله به يې د ډاډ وړ نه وي. په دې دوره كې ځوانان ډېر زيات تر تقليد او د بل د پېښو تر اغېز لاندې راځي. كه په دې پېر كې هغوی ته پوره پام ونشي، بنايي په غير شعوري توگه په ډېرو بدو لارو روان او تر څو چې ورته د لويانو پام كيږي، كېداى شي خپل ځان او ټولنه له يو لړ ستونزو سره مخامخ كړي. د نشه يي توكو كارونه او پر هغې باندې روږدي كېدل هم زياتره له همدې مهاله پيل كيږي.

- تاسو به په خپل چم گاونډ كې په نشې كوم روږدى سړى ليدلى وي، د هغه ژوند درته څنگه معلوميږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نشه يي توکو د کاروني پر بنسټ په ټولنې کې رنګارنګ اخلاقي او جنايي جرمونه رامنځته کيږي. په نشه يي توکو روږدي کېدل نه يوازې د سړي شتمني له منځه وړي، بلکې ټوله کورنۍ او آن ټولنه له خطر سره مخامخ کوي. دا توکي زياتره په کورنيو کې د ښځې او مېړه د جلا کېدو او د کورنۍ د ټوټه کېدو لامل کيږي. پر نشه يي توکو او الکولو روږدي کېدل د سړي جسمي، ذهني او اخلاقي روغتيا له منځه وړي او سړی په يو بيکاره او لټ موجود بدلوي. هغه نه يوازې دا چې د مسؤوليت احساس نه کوي، بلکې د خپلې کورنۍ حيثيت هم له ګواښ سره مخامخ کوي. په ټولنه کې د يو شمېر شرايطو د چمتو کېدو له امله انسان د يو شمېر نشه يي توکو په کارولو اخته کيږي چې ځرګند جرم ګڼل کيږي. ددې توکو د کاروني مخه بايد ونيول شي. پر نشه يي توکو او الکولو باندې د يو غږي روږدي کېدل کولای شي په مستقيم ډول د ځوانانو او کوچنيانو په چال چلند اغېز وکړي او له نشه يي توکو سره د هغوی د مينې لامل شي. که د روږدي کيدا لامل يې نشي، خو بيا هم د کورنۍ پر اخلاقي وضعې باندې ناوړه اغېز کوي. روږدې مور يا پلار يوازې د خپلې نشې په سوچ کې وي او د خپلو اولادونو په نسبت د مسؤوليت احساس نه کوي.

هيرويين يو ډېر قوي او مرګونی نشه يي توکی دی. د مورفينو پنځه برابره مسمومونکی زور لري او ډېر ژر پرې سړی روږدی کيږي. له اپينو څخه لاس ته راځي. په ۱۸۷۴ م کال کې يو انګليسي پوه کشف کړ. په ۱۸۹۰م. کال کې يو شمېر الماني پوهانو پرې نوې څېړنې وکړې او دا توکی يې پر نري رنځ او تنفسي ناروغيو اخته کسانو او همدارنګه پر مورفينو روږدو کسانو ته تجويز کړ. په ۱۹۹۰م. کال کې عملاً پر مورفينو باندې د روږدو کسانو لپاره وکارول شو. دا يو ډېر قوي نشه يي توکی دی.

لکه دمخه چې مو وويل د مورفينو پنځه برابره مسمومونکی دی، نو د يو روغتيايي توکي په توګه وپېژندل شو؛ ځکه کله چې به پر مورفينو باندې روږدو کسانوته ورکول کېده، د مورفينو اغېز به يې ډېر ژر ليرې کاوه، خو وروسته د ډاکترانو پام دې ټکي ته واوښت چې دا توکی تر نورو توکو څو څو وارې خطرناک او مرګونی دی. له مورفينو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځه يې د روږدي کېدو ځواک زيات دی؛ ځکه ۶۰ ميلي ګرامه ورځنی لګښت يې سړی په دوو اوونيو کې په بشپړ ډول روږدی کوي. په روږدي سړي کې له ۸ څخه تر ۱۲ ساعتونو وروسته بېرته د هغې کارونې ته زياته لېوالتيا پيدا کېږي. له هيروينو څخه د لومړي ځل لپاره په ۱۸۹۸ م کال کې د سپين رنګه پوډرو په توګه کار واخيستل شو او ورو ورو ورسره د اخيستونکو جسمي او رواني تړاو پيدا شو. ددې توکي په نه تر لاسه کېدو روږدي شخص ته کانګې، د ځان خوږ، سربدالي، د بدن د دفاعي سيستم کمزورتيا، خپګان، مړاويتوب او غلې والی، دکمزورۍ احساس، سخته لړزه، د اوښکو او پوزې بهېدل، جنسي کمزوري او د حافظې کمزوري، د سترېا او ستومانۍ احساس او نس ناستی پيدا کيږي. که پر هيروينو باندې روږدي شخص ته تر ۳۶ ساعتونو پورې هيروين ورنه کړای شي، لاس او پښې يې سختې ربيږي، خوب نه ورځي او له ارادې پرته کوکارې وهي. سترېا او بېحالي پرې غلبه مومي او آن تر دې چې له ځايه سر نشي پورته کولای. که دا کار لږ دوام ومومي، نو د مرګ خطر يې شته دی.

د شمېرنو له مخې د نړۍ د اپينو زياته برخه په افغانستان کې توليديږي. له همدې امله د روږدو کسانو شمېر هم په افغانستان کې زيات او له يوې ورځې نه بلې ته لاپسې ډېريږي. د شمېرنو له مخې پر هيروينو باندې زياتره روږدي اشخاص ځوانان دي چې له ۱۸ – ۳۰ کلونو پورې عمر لري. پر نشه يي توکو باندې د اخته کسانو د مړينې شمېر په هغو ځايونو کې ډېر زيات دی چې هلته دکوکنارو کرکيله کېږي او اپين توليدېږي.

نن دې مرګونو توکو ښوونځيو او د ځوانانو مرکزونو ته لاره پيدا کړې او زموږ د زړه ټوټې ماشومان او تنکي ځوانان پرې اخته کيږي. دلته د ميندو، پلرونو او ښوونکو دنده ډېره درنده ده. هغوی بايد پرې نږدي چې د زړونو ټوټې او د سترګو کسې يې ددې چټلو توکو په کارونې اخته شي. بايد د هغوی له مرګوني او خطرناکو پايلو څخه يې خبر کړي. د اسلام د سپېڅلي دين احکام، ټولنيز او اقتصادي او د طبابت له مخې د هغوی بدني او روحي زيانونه ورته بيان کړي. د هغو خلکو حالت دې ورته په خپلو سترګو وروښيي چې عملا يې ټولنيز، اقتصادي او روغتيايي زيانونه ليدلي دي او د کورنۍ او ټولنې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرم لامل او د اوړو بار يې ګرځېدلي دي. په همدې توګه ګران زده کوونکي دې د خپلې ټولنې او کورنۍ غړي، خپلوان، ملګري او انډيوالان ددې توکو له روغتيايي، اقتصادي او ټولنيزو زيانونو او په تېره بيا د اسلام د سپېڅلي دين له مخې د نشه يي توکو د راکړې ورکړې، کارونې او پېر او پلور له ناروا والي څخه خبر کړي. د احساس لرونکو ځوانانو په توګه دې هغه پيغامونه د تبليغ، خبرو اترو، ليکنو او نورو له لارې د خپلو هېوادوالو غوږونو ته ورورسوي چې د سګرټو، نسوارو، چلم، اپين، هيرويين، مورفين او نورو نشه يي توکو په اړه يې په ښوونځي کې زده کړي دي.

د متن لنډيز:
هغه څوک چې نشه يي توکي کاروي او له هغې پرته ژوند نشي کولای، د روږدي يا معتاد په نامه يادېږي. له بده مرغه په افغانستان کې د معتادينو شمېر ورځ په ورځ زياتيږي. زياتره دا هغه ځوانان دي چې عمرونه يې له ۱۸ څخه تر ۳۵ کلونو پورې دي. خلک هغوی د هيروييني يا پوډري په نامه يادوي. پوډريان له ټولنې څخه وتلي خلک دي. خلک ورڅخه کرکه کوي او د يو مجرم سړي په سترګه ورته ګوري. هغوی د خپل ځان دښمنان او د ټولنې د اوږو بار دي. په حقيقت کې روږدي کسان هغه څوک دي چې رواني ستونزې لري؛ د نشه يي توکو له زيانونو څخه خبر نه دي؛ له ناسمو خلکو سره ناسته ولاړه لري؛ ټولنيز او اقتصادي محروميت لري؛ د کورنيو ستونزو له کړاو سره لاس او ګرېوان وي؛ ميندې او پلرونه يې په هميشني تاوتريخوالي کې ژوند کوي او په غير ارادي توګه د نشه يي توکو په دام کې نښتي وي. د ټولنې د ټولو افرادو، دولتي او نادولتي موسسو ګډ مسؤوليت دی، يو له بل سره په ګډه له روږدو کسانو سره مرسته وکړي چې له دې مرګوني رنځ څخه ځانونه راوباسي. همدا شان هڅه وکړي په هېواد کې د کوکنارو د کرکېلې مخه ونيسي چې ددې مرګونو توکو زېږوونکې ده. ځوانانو او وزګارو خلکو ته د کار لازم فرصتونه چمتو کړي؛ په ټولنې کې پر نشه يي توکو د روږدو کسانو لپاره د درملنې لارې چارې برابرې کړي چې د تل لپاره له دغه رنځ څخه خپله ټولنه وژغوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ د زده کوونکو له ډلې څخه دې څو تنه په وار پر بېلا بېلو نشو باندې د اخته کسانو ژوند او حرکتونه تمثیل کړي.

۲_ په ټولنې کې پر نشو باندې د اخته کسانو شخصیت او د هغوی ټولنيز دريځ څنګه وي؟ څو تنه دې په خپله خوښه د نورو په وړاندې د هغې په اړه خبرې وکړي.

۳_ زده کوونکي دې په ټولګي کې یوه غونډه جوړه کړي. د غونډې مشر، د مشر مرستیال، منشي او ویاند دې د رايو له مخې وټاکي. پنځه تنه ويناوال دې د بېلابېلو نشه يي توکو په اړه خبرې وکړي. د غونډې په پای کې د نشه يي توکو د کر کيلې، تجارت، لېږد او پر هغې باندې د روږدي کېدا په اړه دې یو پرېکړه ليک غونډې ته وړاندې کړي. کېدای شي د زده کوونکو له ډلې څخه يو تن د غونډې بهير وارزوي او رغنده وړانديزونه وکړي.

۴_ که ستاسو په چم او ګاونډ کې پر نشې کوم اخته سړی اوسيږي، تاسو له هغه سره څنګه چلند کوئ او خپلو ملګرو او کليوالو ته له هغه سره د چلن په اړه څه لارښوونه کوئ؟ درې تنه زده کوونکي دې د نورو ټولګيوالو نظرونه واوري او هغه دې توحيد او نورو ته وړاندې کړي.

۵_ پر نشې روږدی یا معتاد چاته ویل کیږي؟ پر نشې باندې د روږدي کېدا لاملونه کوم دي؟ زموږ هېواد څومره له دې ستونزې سره لاس او ګرېوان دی؟ د زده کوونکو درې ډلې دې پر دې موضوعاتو بحث وکړي او خپل نظرونه دې ټول ټولګي ته وړاندې کړي.

> د بریالیتوب شرط د پیاوړې ارادې لرل دي. تصمیم د بري لومړی شرط دی.
>
> ((د ورځې یوه خبره))

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کوکنارو د کرکیلې د مخنیوي او بزګرانو ته د قناعت د ورکولو په اړه خپل نظر په یوې مقالې کې ولیکي او په بله ورځ دې نورو ټولګیوالو ته واوروي.

لاندې شعر ولولئ او خوند ترې واخلئ:

سیم و زر په ملک کې نه لرم نادار یم / پـه دولـت د زړه تر حده دنیـا دار یم
وظیفـه د حـق لـه دره رارسـیږي / کله سـپي غونډې طامـع د بل دیار یم
د مخ آب مې په سـوال سره توی نشو / پوښیده په صدف در غونډې آبدار یم
قناعت لـه نـا اهلانو بې پـروا کړم / په دې ګنج سره سرخروی لکه انار یم
دار مـدار د هیـڅ ظالم کولای نشـم / ځکه تل د هر خودبین د سترګو خار یم
تـر همای بلنـد نظر یم کـه باورکړې / کرګس نه یم چې جیفـې ته هوادار یم
نه مګس یم چې پر غوړه کاسه مبتلم / نـه دعـوت وته د چـا په انتظـار یم
نه پرځان بانـدې منت د هر نامرد ږدم / نـه یم خر چې د ګازر پـه جامو بار یم
مملکت د نومیدۍ مې رب نصیب کړ / په معنا کـې په راحت تر شـهریار یم
د اغیار په صورت اور یم چې لګیږم / لکـه ګل تـر و تازه پـه لاس د یار یم
بنده ګـي د بل صاحب راڅخه نشـي / خاص بنده زه پیـر محمد د کردګار یم

پیر محمد کاکړ

د نورو په عیبونو سترګې پټې کړئ، پر ځای یې خپلو عیبونو ته پام وکړئ. هغه فرصت چې د نورو د عیبونو په سپړلو کې تېروئ، په هغې کې خپل عیبونه اصلاح کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درواغجنه ونه

هره انساني ټولنه د اخلاقو يوه ټولګه لري. دا اخلاق د هغې ټولنې بنسټيز ارزښتونه جوړوي؛ د ټولنې د غړو په ورځنيو فعاليتونو کې راڅرګنديږي او بشري بنسټ پياوړی کوي. اخلاق دوه اړخه لري: نيک او بد. نيک اخلاق په هر ځای او هره ټولنه کې منلي وي. بد اخلاق د هيچا نه خوښيږي او کرکه ترې کوي. د ټولنيزو فرهنګونو له مخې کېدای شي په يوه ټولنه کې يو کار د منفي اخلاقو په ليکه کې وشمېرل شي، خو بيا همدا کار په نورو فرهنګونو کې د هغې ټولنې د معيارونو له مخې ناوړه نه برېښي. له دې سره سره داسې اخلاق شته چې په ټولو ټولنو او فرهنګونو کې ورته په يوه سترګه کتل کيږي. رښتينولي، صداقت، ښېنه، ميړانه او دې ته ورته نور د غوره اخلاقو داسې بېلګې دي چې هر شخص، هرې ټولنې او هر فرهنګ ته منلي دي. له بلې خوا دروغ، منافقت، په وعده نه وفا، غلا، غيبت او نور داسې کړني دي چې د نړۍ په ټولو ولسونو کې ناوړه بلل کيږي. دلته د خيانت او دروغو د زيان په اړه د "کليله او دمنه" له کتاب څخه يوه کيسه راوړل کيږي. وايي ترهغه چې بدې شته، نيکۍ پاتې کيږي او تر هغه چې تورتم وي، رڼا خپل رنګ له لاسه نه ورکوي.

تاسو پوهيږئ چې د دروغو يا منافقت پايله څه شی دی؟

داوړي ګرمي وه. کريم او جمال په يوې دښتې کې روان وو. چېرته کلي، کور او وداني نه ليدل کېده. کريم تر جمال لږ څه ډنګر او ساده و. هغه مخکې او جمال ورپسې روان و. کريم شاته وکتل، ډېره لار يې وهلې وه. د دښتې په شګو کې يې د خپلو پښو پلونه وليدل چې د ميرېانو د لارې په څېر يې يوه نرۍ لاره جوړه کړې وه. کلو او باندو ته لږه لار پاتې وه. څو دقيقې وروسته هلته رسېدل. ښار کلو ته نژدې پروت و. کريم ودرېد او جمال ته يې وويل: "لږه لار پاتې ده. کلو ته چې ورسېدو، لږه دمه به وکړو، بيا به خپلو کورونو ته لاړ شو. د سخت باد او توپان له امله مو اوښان ورک شول. نه پوهېږو اوس به چېرته وي. ژوندي به وي که کوم ځناور به خوړلي وي؟" جمال، چې له ستړيا يې سا تنګه، تنګه کېده، وويل: "زموږ ټوله شتمني هماغه اوښان وو، نور څه نه لرو. نه پوهېږم څه وکړو. کاشکې پيدا کړی مو وای."

کريم وويل: "چېرته دې لټول؟ ته څه پوهېږې چې هغه چېرته تللي دي؟" جمال په نهيلۍ وويل: "نه پوهېږم، خو زړه مې په اوښانو پسې سوځي."

لږ وروسته کلي ته ورسېدل. هلته يې يوه چينه وليده. د چينې د پاسه يوه لويه ونه ولاړه وه. څانګې او ښاخونه يې هرې خواته غځېدلي وو. يخ سوری و. تر ونې لاندې يخه چينه وه. چينې ته لاړل، د دښتې تودوخې ډېر تږي کړي وو. لومړی يې مخ او لاسونه پرېمنځل بيا يې اوبه وڅښلې. کريم وويل: "خدايه، د اوبو په څېر ستر نعمت نشته!" جمال په ټوکو ورته وويل: "يو ورک شوی اوښ هم نه؟"

کريم په تريو تندي ورته وويل: "آه، د زړه پر ټپ مې مالګه مه دوروه!"

کريم او جمال دواړه ډېر ستړي شوي وو. خوب ورته ورغی. ويده شول. څو ساعته تېر شول. کريم سترګې وغړولې. ميده ميده باران ورېده. زړه يې نه کېده چې پاڅېږي، خو بايد خپلو کورونو ته يې ځانونه رسولي وای. ودرېد، ملا يې تاوه راتاوه کړه، ستړيا يې وايسته. مخامخ يې سترګې په يوې کڅوړې ولګېدې. ورغی او پورته يې کړه. کڅوړه درنه وه. ويې خنډله، د سکو ترنګار يې واورېد. کڅوړه يې ببرته کړه. "او خدايه، سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړا!" باور يې نه کېده. کڅوړه له سرو زرو ډکه وه. د اوښانو غم يې له ياده ووت. په دې سرو زرو سلګونه اوښان کېدل. جمال ته ورغی او غږ يې ورته وکړ: "جماله، جماله، پاڅېږه!" جمال په ډډه واوښت، سترګې يې پرانيستې. کريم ته يې وکتل. بېرته يې سترګې پټې کړې. کريم بيا وخوځولو او ورته يې وويل: "پاڅېږه! وګوره چې څه شی مې موندلی، پاڅېږه!"

جمال سترګې وغړولې. د کريم په لاس کې يې کڅوړه وليده. کريم کڅوړه وخوځوله. د سکو ترنګار بيا پورته شو. جمال ټوپ کړ او کڅوړې ته يې لاس کړ. خوب يې نه ليده، په رښتيا د سرو زرو کڅوړه وه. وېې پوښتل: "دا کڅوړه دې له کومه کړه؟ هغه چېرته وه؟"

د کريم خوله له خندا ډکه وه. ويې ويل: "تر هغې ډبرې لاندې. لومړی مې وانګېرل چې چا به ايښې وي، هاخوا دې خوا مې وکتل، هيڅوک مې ونه ليده. فکر مې وکړ چې خدای ﷻ د اوښانو بدله راکړې ده."

جمال ته څمکې ځای نه ورکاوه. ناکرار و. ويې ويل: "ته رښتيا وايې؟ اوس نو دا زموږ کڅوړه ده؟ ښه به دا وي چې په اړه يې سوچ وکړو!"

کريم ډېر ساده سړی او په ملګرتوب کې وفادار و. ځواب يې ورکړ: "سوچ ته اړتيا نشته. اوس يې په خپل منځ کې ويشو. نيمې يې ستا او نيمې يې زما."

جمال خپل ملګری ښه پېژانده او د هغه ساده ګي ورته ښه معلومه وه. فکر يې وکړ او ويې ويل: "ما ته يو چل راغی. که ټوله کڅوړه کور ته يوسو، ښايي خلک رابانديې پوه شي او د غلا ګومان رابانديې وکړي. اوس به لږې ترې واخلو او نورې به ترديې ونې لاندې ښخې کړو. هر کله چې مو ورته اړتيا پيدا کوله، راځو به او لږې، لږې په ترې اخلو."

کريم ورسره ومنله. لږې سکې يې واخيستې او نوره کڅوړه يې تر هماغې غټې ونې لاندې په يو ځای کې ښخه کړه. ډېرې يې ورباندې کېښودې. د اوښانو د ورکېدو غم يې له ياده ووت. خوشحال، خوشحال کورونو ته رهي شول.

څو اوونۍ تېرې شوې. جمال خپلې پيسې خلاصې کړې. نورو پيسو ته يې اړتيا پيدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه. د خپلې نقشې د پلې کېدو سوچ يې وکړ.

يوه ورځ د لمر لوېدو پر مهال له کوره ووت. هوا تياره شوې وه. چا نه ليده. يو ساعت وروسته هاغه ځای ته ورسېد. شاوخوا يې په ځير وکتل. څوک يې ونه ليد. ژر يې کېده په بيړه کڅوړه راواخلې او ولاړ شي. په منډه ونې ته لاړ، ډېرې يې پورته کړې او کڅوړه يې راواخيسته. د کڅوړې پر ځای يې خاورې واچولې او ډېرې يې پرې بېرته هماغسې کېښودې. کڅوړه يې تر ملا وتړله او روان شو.

څو ورځې وروسته جمال د کريم کره لاړ. کريم ته يې وويل: "پيسې مې خلاصې شوې دي. راځه چې لاړ شو او لږې سکې راوړو."

کريم هم پيسو ته اړتيا درلوده. ورسره يې ومنله. دواړه پورته شول او د چينې پر لور رهي شول. جمال ورته په لاره وويل: "غوره داده چې د مخکې په څېر د اړتيا په اندازه سکې راواخلو او نورې بېرته ښخې کړو."

کريم ومنله. چينې ته ورسېدل. د ونې خواته لاړل، ډېرې يې پورته کړې. ځمکه يې وکنله، ډېرې خاورې يې ليرې کړې، خو کڅوړه نه وه. ځمکه يې بيا وکنله او خاورې يې هاخوا دې خوا ليرې کړې، خو کڅوړه يې ونه موندله. کريم په خپګان جمال ته کتل. جمال ډېر چالاک و. ښه تمثيل يې کاوه. څو شېبې وروسته يې وويل: "له ما او تا پرته د کڅوړې ځای بل چاته معلوم نه و. تا زما له باور څخه ناوړه ګټه اخيستې او کڅوړه دې له دې ځايه پټه کړې ده."

کريم هيڅ نه پوهېده. نهيلی و. په ډېر صداقت يې وويل: "ما دا کار نه دی کړی. باور وکړه، ما له تا سره هيڅکله خيانت نه دی کړی. کېدای شي هغه ورځ چا ليدلي واوسو، چې دا کڅوړه مودلته ښخوله."

جمال حق په جانبه څېره نيولې وه، ويې ويل: "باور مې نه راځي. هغه ورځ تا هرې خواته ښه وکتل. هيڅوک هم نه و. اوس چې دې پيسې پټې کړې، غواړې ګناه د بل چا پر غاړه واچوې! زه ستا له لاسه قاضي ته ځم او شکايت کوم."

(c) ketabton.com: The Digital Library

کریم او جمال دواړه تش لاسونه کورونو ته راغلل. کریم ډېر ناکراره و، خو د پیسو لپاره نه، بلکې ددې لپاره چې جمال یې په خبره باور نه کاوه. کریم ډېره هڅه وکړه چې جمال راضي کړي، خو نتیجه یې ورنه کړه. جمال د ښار قاضي ته لاړ او ټوله کیسه یې ورته وکړه.

قاضي پوه سړی و. ډېره تجربه یې لرله. د جمال خبرې یې اورېدې، خو کریم ته یې هم کتل. جمال ته یې مخ واړاوه او ویې پوښتل: "ډېر ښه! کڅوړه په خپل ځای نه وه. ته فکر کوې چې ملګري دې پټه کړې ده؟ ایا کوم شاهد هم لرې او که نه؟ "

جمال وویل: "هو، قاضي صاحبه، هغه ونه زموږ شاهده ده، چې کڅوړه مو ورلاندې ښخه کړې وه."

جمال پخپله هم نه پوهېد چې ولې یې داسې وویل. قاضي وموسکېد او ویې ویل: "ونه خو خبرې نشي کولای؟ تر اوسه مې د خبرې کوونکې ونې په اړه څه نه دي اورېدلي. سبا ټول هلته ځو او له ونې څخه به پوښتنه وکړم. اوس کورونو ته لاړ شئ."

هغه شپه جمال هیڅ خوب یو نه وړ. عجبه خبره یې کړې وه. آیا ونه هم خبرې کولای شي؟ سترګې یې د کوټې په چت کې ښخې کړې وې او په سوچ کې ډوب شوی و. له ځانه سره یې وویل: "سهار ته څو ساعته پاتې دي. باید یوه چاره وسنجوم. څه وکړم، ونه خو دروغ نشي ویلای. ولې مې دا دروغ وویل؟"

همداسې یې له ځان سره خبرې کولې. ناڅاپه یې یوې خبرې ته پام واوښت. له ځایه پورته شو او په منډه د خپل تره کور ته ورغی. تره یې ویده و، له خوبه یې ویښ کړ او ویې ویل: "کاکا، کاکا، ویده یې؟ ویښ شه!"

تره یې په وارخطایۍ وپوښتل: "څه چل دی؟ ولې په دې نیمه شپه کې راغلی یې؟"

جمال ورته وویل: "کاکاجانه، غواړم یو راز درته ووایم."

تره یې د راز د خبرې په اورېدو پورته شو او کېنیناست. فکر یې وکړ کومه مهمه خبره ده. اندېښمن شوی و، ویې پوښتل: "څه چل دی؟ څه پېښ شوي؟"

(c) ketabton.com: The Digital Library

وراره يې ټوله کيسه ورته وکړه. تره يې د جمال د خبرو له اورېدو وروسته وويل: "ښه نو اوس به ستا ددې ناوړه کار په وړاندې څه وکړم؟ لومړی دې غلا وکړه او بيا دې دروغ وويل!"

جمال د خپل تره خواته نژدې شو او په زارۍ يې پيل وکړ، ورته ويې ويل: "ما داسې فکر کړی چې ته راسره هغې ونې ته لاړ شې. ونه ډېره غټه ده. لوېې څانګې او ښاخونه لري. په ډډ کې يې لوی غار دی. ته راسره لاړ شه او د ونې په هغه غار کې پټ شه. سبا چې قاضي راغی او له ونې څخه د غل په اړه پوښتنه وکړي، نو ته به ورته د کريم نوم واخلې."

تره يې لومړی نه منله، خو د جمال له عذر او زارۍ وروسته د شپې په تياره کې هغه چينې ته لاړل. تره يې د ونې په ډډ کې پټ شو.

سهار کريم او قاضي هم چينې ته ورسېدل. جمال ډېر ترهېدلی و، خو ډېر ژر يې خپله ترهه او ډار پټ کړ. جمال قاضي ته هرکلی ووايه. قاضي ترې وپوښتل: "هغه ونه کومه ده چې شاهدي ووايي؟"

جمال وويل: "قاضي صاحب، هغه ونه دغه ده."

قاضي ونې ته نژدې شو او ويې ويل: "ای غټې ونې، آيا ويلای شې ووايي چې د سرو زرو کڅوړه چا پټه کړې؟"

يوه شېبه وروسته له ونې څخه يو عجيب غږ راووت: "هوکې، قاضي صاحب، غل همدلته دی او هغه کريم دی!" کريم ډېر ډارېدلی و. قاضي ته په منډه ورغی او ويې ويل: "په خدای سوګند خورم، دا ونه دروغ وايي. ما داکار نه دی کړی!" قاضي په موسکا ورته وويل: "پوهېږم. زارې مه کوه. لاړ شه او لږ خس راټول کړه."

کريم نه پوهېد چې قاضي څه غواړي. لاړ، لرګي يې راټول کړل او راغی. قاضي لرګي د ونې شاوخواته کېښودل او اور يې ورته کړ. له لرګو څخه لوګي پورته شول او د ونې شاوخوا يې ونيوله. د جمال بدن په رپېدا شو. د خپل تره په فکر کې شو. څو شېبې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته د جمال د تره کومی لوګو تریخ کړ. سترګې یې له اوښکو ډکې وې. په ټوخ، ټوخ د ونې له ډډ راووت او ولوېد. جمال له شرمه خړ اوښتی و. تره ته یې ورمنډه کړه.

قاضي وویل: "د خیانت او دروغو سزا بې آبي ده. تا په خپل کار هم خپله آبرو واخیسته او هم د خپل تره! اوس دې تره په شاکړه او په موړ پسې راځه!"

جمال ښه پوهېده، چې ځای یې زندان دی. ډېر پښېمانه و، خو کومه چاره یې نه لرله.

د متن لنډیز:

په دې کیسه کې ټول پیغام په خیانت او دروغو څرخي. خیانت او دروغ د انسان حیثیت او وقار له منځه وړي. د خپلې کورنۍ او ولس په منځ کې یې سپکوي. انساني ارزښت له لاسه ورکوي. سبا په ټولنه کې ځای نه لري. څوک ورسره راشه درشه نه کوي او د شرم شپې ورځې تېروي. انسان ته نه ښایي د بدو او ناوړو اخلاقو په لرلو ځان له انساني لیکې وباسي او خپل قدر اوعزت له لاسه ورکړي.

څرګندونې

د "کلیله او دمنه" دکتاب نوم ښایي هرچا اورېدلی وي. نوموړی کتاب په اصل کې د سانسکریت (پخواني هند) په ژبه لیکل شوی او وروسته د پښتو ژبې په ګډون د نړۍ په بېلابېلو ژبو ژباړل شوی دی. هندي نوم یې "کرتکا ودمنه کا" دی. کلیله و دمنه د ژوند یو کتاب دی او کیسې یې د ژوند موجود حقیقتونه څرګندوي. ټولې کیسې یې روزنیزې او ډېرې خوندورې دي. پورته کیسه په لږ څه بدلون او لنډیز نوي وژباړل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ درې تنه زده کوونکي دې په ټولنه کې د انساني شخصیت په پیاوړتیا کې د نیکو اخلاقو د اغېز په اړه خبرې وکړي.

۲ـ د ناوړه اخلاقو زیانونه کوم دي؟ په ټولنې کې د یو دروغجن شخص دریځ څنګه وي؟ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او د پورته پوښتنو ځوابونه دې نورو ته بیان کړي. په ترڅ کې که د زده کوونکو د دروغو په اړه کومه کیسه زده وي، نورو ته دې یې بیان کړي.

۳ـ دروغ له کومه ځایه پیلیږي، څنګه پراختیا کوي او څنګه یو انسان د هغې په اړه بې پروا کیږي؟ څو تنه زده کوونکي دې د څرګندو بېلګو په وړاندې کولو په دې اړه خبرې وکړي او خپلې سپارښتنې دې واوروي.

۴ـ دوه مخي او دوه رنګي څه زیانونه لري؟ دوه تنه زده کوونکي دې د هغې په اړه څرګندونې وکړي.

۵ـ څه کول په کار دي چې له ځانه نیولې بیا د ټولنې تر هر غړي پورې نیک او ښه اخلاق تعمیم اوپراخه شي؟ زده کوونکي دې په دې اړه فکر وکړي او په پای کې دې هر یو خپل، خپل نظر نورو ته وړاندې کړي.

کورنۍ دنده

نیک اخلاق او د انسان د شخصیت په بشپړتیا کې د هغې پر ارزښت یوه مقاله ولیکئ.

> کله چې هوس پر عقل بریالی شي، انسان کندې ته لوېږي.
>
> (حضرت علي کرم الله وجههُ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزاني خویشکی

په تېرو ټولګیو کې مو د هېواد د یو شمېر پوهانو، لیکوالو، شاعرانو او ملي مشرانو د ژوند په اړه معلومات لوستي دي. دلته غواړو د پښتو د یو بل شاعر او د روښانې غورځنګ د لیکوال د ژوند په اړه معلومات چمتو کړو. لکه څنګه چې دمخه ویل شوي، د پوهانو، لیکوالو او شاعرانو د ژوند او د هغوی د لیکنو لوستل موږ ته د هغه مهال د اوسیدونکو د نظر څرنګوالی او حال احوال بیانوي. ښه ده چې هغه په خیر ولولو او د خپل ژوند مشال یې کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزاني په قوم خويشكي او د برهان زوی دی. دده د نوم او تخلص په اړه زياتې څېړنې شوې دي، خو تر اوسه دده اصلي نوم او د زوکړې کره نېټه چا نه ده په ګوته کړې. څېړونکو يې د زېږېدو نېټه د ۹۲۹ هـ. ق (۱۵۲۳ م) شاوخوا بللې ده. ارزاني د پنجاب د قصور اوسيدونکی و. هغه د قصور له اولياوو څخه شمېرل شوی دی.

ارزاني يو عالم او فاضل سړی و. پر پښتو سربېره د عربي، فارسي او هندي ژبو عالم و. د هغه له کلياتو او د نثر له نمونو داسې بربښي چې نوموړی د اسلامي علومو، په تېره بيا د قرآن او حديثو علم تر لاسه کړی و. ارزاني د تصوف په علمي او باطني دواړو اړخونو ښه عالم او عارف سړی و. د ارزاني له کلياتو او د (بيان ګردش فلک) تر نامه لاندې له يو نظم څخه ښکارېږي چې هغه د نجوم او فلکياتو له پوهنې هم يو څه برخمن و. ارزاني وايي:

دا فلک دايم په رقص
کله سعد کله نحس
سعد نحس په خپل بخت شي
څوک دې نه کا سره بحث
د فلک ګرځېد په پېچ دی
څوک يې هست شي څوک يې هيچ دی
دا برج ستوري اندازه وي
د هرچا قدر په خپل مېچ دی
د فلک چې ګردان نوم دی
د ستارو باندې هجوم دی
د فلک په کار پوهېږي
چې يې لوستی خپل نجوم دی

د روښاني پېر يو بل ليکوال او د روښاني غورځنګ مخالف، اخون درويزه، هم ارزاني د علم او فضل خاوند بللی دی. نوموړی د تصوف او معرفت له علومو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشنا و.

ارزاني خويشکی د پير روښان د خليفه ګانو په ډلې کې شامل و. پير روښان هغه د پادشاهانو او اميرانو پر ځای عام ولس ته د معرفت او د توحيد د علم د ورښوولو لپاره هند ته لېږلی و. ارزاني خپل ټول عمر په هندکې تېر کړی دی. د وروستيو لاس ته راغلو معلوماتو له مخې د "پټنه" په ښارکې د هغه قبر او مشهور زيارت دی. د قبر پر ډبرې د هغه د مړينې نېټه ۱۰۲۸ هجري ليکل شوې ده.

ارزاني خويشکی پښتون او په قصور کې اوسېد. د پير روښان د پيرۍ او ازه دومره خوره شوې وه چې د قصور له پښتنو پرته د هندوستان مېشت پښتانه هم ترې خبر شوي وو. کله چې ارزاني خبر شو، نو پښتونخوا ته راغی او د پير روښان مريد شو. له مريدۍ او يوې مودې تېرېدو نه وروسته ارزاني د پير روښان تر ټولو لومړنی صوفي او پوه ملګری او د روښاني تصوف تر ټولو لوی او ستر مبلغ شو.

د ارزاني ټوله شاعري د روښاني عرفان تشريح او توضيح ده او يو تبليغي او دعوتي رنګ لري.

ارزاني وايي:

نن کامل لره وردرومه	دخپله چارکړه سرانجامه
دی به درکړي خفي ذکر	پرې‌مشغول اوسه‌مدامه

بل ځای وايي:

نن کـــامل لره وردرومه	تابه زر کاندي له مســـه
که د پير په امر چار کړې	ته به بندکړې پنځه حسه

همدا راز وايي:

دغه لوی نفس به زېر کړې	دکامـــل پيـــر لـــه اثـــره
دکامـــل په صحبت اوسه	تا به خلاص کا له اژدره
د حـــــيات اوبه بـــه درکا	د زنـــده زړه لـــه کوثـــره
کـــه دغه اوبه دې وڅښې	ته بـــه والـــوزې بې پره

(c) ketabton.com: The Digital Library

(نو بیا) حال به دې روزي شي — د کاملو له بصره
د توحید میوه به وخورې — د دغ ونې له ثمره
تر مقصوده به ور نشې — بې کامل پیر او رهبره
چې کامل پیر دې روزي شي — د تا چار به شینه بره ...
دې فقیر غاړه ادا کړه — و هرچا یې ورکړه غوره
ارزاني پښتو صفت کا — کل له الله اکبره

د روښانیانو په تصوفي او ادبي مکتب کې ارزاني د ستر احترام او درناوي خاوند و. د پیر روښان په عالمانو او پوهو ملګرو کې ارزاني د روښان تر ټولو ډېر ډاډمن شخصیت و. له دې امله ارزاني د پیر روښان د فکر او فلسفې تر ټولو زیات معتبر مفسر ګڼل کیږي.

ارزاني یو عالم او فاضل سړی او تیز فهمه او فصیح شاعر و. د روښاني ادبي مکتب یوه درنه علمي او ادبي ستنه وه.

د نورو لیکنو ترڅنګ نوموړی لاندې لیکنې لري:

۱_ پښتودیوان: څه ناخه ۶۰۰۰ بیتونه لري. د تصوف او سلوک موضوعات پکې راغلي دي.

۲_ مرات المحققین: دا کتاب په فارسي ژبه لیکل شوی او د پندونو په بڼه د تصوف اسرار او رموز بیانوي. دا کتاب څه ناخه ۲۱۳ مخونه لري.

۳_ د نثر رساله: دا یوه کوچنۍ رساله ده چې ۲۲ مخونه لري. په دې رسالې کې په لنډه توګه د معرفت ذکر شوی دی.

۴_ ارزاني پر پښتو سربېره پر فارسي، عربي او هندي ژبو هم شعرونه ویلي دي او په دې ژبو کې د شعرونو دیوانونه لري... .

ارزاني یو صوفي او مذهبي سړی و. هغه د نورو عالمانو او د خپل وخت د دودیزو علومو له کبله دې ته اړ و چې په عربي او فارسي ژبو لیکنه وکړي. په هندي هم د هغه لاس ښه بر و، خو بیا یې هم په شعوري توګه په پښتو ویل او لیکل خپله دنده بلله، لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې وايي:

ارزاني په پښتو ووې   نن يې غاړه کړه ادا

د دې تر څنګ له نورو پښتنو څخه هم غوښتنه کوي چې پښتو سپکه ونه ګڼي او له پښتو ليکنو کرکه ونه کړي. وايي:

ارزاني پښتو خبره   ته يې مه ګڼه هلکه
دا خبره که پښتو ده   څوک دې نه کا ځنې کرکه

له خپلې ژبې سره ارزاني خپل د مينې يو بل دليل راوړي او وايي:

دې مولا له ډېره حبه   رسولان کړه له کتبه
هر رسول له کتاب راغی   په خپل قام د قام په ژبه

په بل ځای کې وايي:

که توفيق مې حق نصيب که   زه به کښم د حق ثنا
يو ديوان په پښتو ژبه   پر ديرش حرف به کړم بنا
بل يادګار به مې شي پاتو   دا پښتو رښتيا وينا

ارزاني خپل مذهبي او تصوفي دعوت په پښتو ژبه خپرولو. وګورئ:

کل صفت د خپل مولا کا   په پښتو په څو څو طرحه
موافقه له قرآنه   پښتو شوې ده عجبه
دا خبره که پښتو ده   دا په نص حديث ده صحه

ارزاني په خپل ديوان کې د پښتو او پښتون کلمې زياتې کارولې دي. له دې امله مورږ ويلای شو چې ارزاني له پښتو او پښتونوالي سره زياته مينه درلوده. ارزاني وايي:

دا پښتو خبره واوره   له دې ارزاني افغانه
ارزاني افغان وکښلې   د خپل زړه له تصوره
يو وينا به کړم اغازه   په پښتو به يې کړم سازه
پر کاغذ به يې زه وکښم   له دې پښتنيه رازه

ارزاني د عمر په وروستيو شپېو کې د خپل ژوند موخه داسې بيانوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزاني ضعيف دی جسم　　خدای دې دا ویناکړه قسم
په پــښتو ژبه یې وکیښ　　کل صـــفت د حــق د اسم

د ارزاني له لاس ته راغلي پښتو نثر څخه جوتیږي چې نثر يې ډېر ساده او روان دی. د خيرالبيان په خلاف مسجع نه دی. د پام وړ خبره خو داده چې په ۶۱۲ هـ. ق. کال کې د سليمان ماکو نثر روان او بيا وروسته د پير روښان د "خيرالبيان" نثر مسجع بڼه لري، خو دده په نثر کې د سجعې برخه هغومره درنه، نه ده.

دا لاندې بېلګه وګورئ:

"د سرې اندامونه خدای کړي دي. د هر اندام بخره شته. سترګې خدای کتو لره کړې دي او خوله خدای خبرو له کړې ده. او پوزه خدای دم لره کړې ده او غوږ خدای اورېدلو لره کړی دی. او پښې خدای يانه [يون، حرکت] لره کړې دي او زړه خدای ياد لره کړی دی."

د متن لنډيز:

ارزاني د پنجاب د قصور اوسيدونکی و. هغه د قصور له اولياو و څخه شمېرل شوی دی.

ارزاني يو عالم او فاضل سړی و. پر پښتو سربېره د عربي، فارسي او هندي ژبو عالم و. د هغه له کلياتو او د نثر له نمونو داسې بريښي چې نوموړی د اسلامي علومو، په تېره بيا د قران او حديثو علم تر لاسه کړی و. ارزاني د تصوف په علمي او باطني دوارو اړخونو ښه عالم او عارف سړی و. د روښاني د پېر يو بل ليکوال او د روښاني غورځنګ مخالف، اخون درويزه هم ارزاني د علم او فضل خاوند بللی دی. نوموړی د تصوف او معرفت له علومو سره اشنا و. ارزاني خويشکی د پير روښان د خليفه ګانو په ډلې کې شامل و. پير روښان هغه د پادشاهانو او اميرانو په ځای عام ولس ته د معرفت او د توحيد د علم د ورښودلو لپاره هند ته لېږلی و. ارزاني خپل ټول عمر په هند کې تېر کړی دی. د وروستيو لاس ته راغلو معلوماتو له مخې د "پټنه" په ښار کې د هغه قبر او مشهور زيارت دی. د قبر پر ډبرې د هغه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مړينې نېټه ۱۰۲۸ هجري ليکل شوې ده. د ارزاني ټوله شاعري د روښاني عرفان تشريح او توضيح ده او يو تبليغي او دعوتي رنګ لري. د روښانيانو په تصوفي او ادبي مکتب کې ارزاني د ستر احترام او درناوي خاوند و. د پير روښان په عالمانو او پوهو ملګرو کې ارزاني د روښان تر ټولو ډېر ډاډمن شخصيت و. له دې امله ارزاني د پير روښان د فکر او فلسفې تر ټولو زيات معتبر مفسر ګڼل کېږي او د روښاني ادبي مکتب يوه درنه علمي او ادبي ستنه وه.

فعاليتونه

۱ـ يو تن زده کوونکی دې د روښان د ادبي سبک او بل تن دې د روښاني دورې د ليکوالو او شاعرانو پر محتوا او موضوع باندې خبرې وکړي.

۲ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ارزاني پر شعري ځانګړتياوو وغږېږي. بېلګې دې وړاندې کړي.

۳ـ له پښتو سره د ارزاني مينه د هغه له کومو شعرونو څخه ښکارېږي؟ زده کوونکي دې د متن له مخې د هغې ځواب ومومي او دوه تنه دې پرې رڼا واچوي.

۴ـ په عمومي توګه د پښتو ژبې لپاره د روښاني غورځنګ ارزښت څه دی؟ درې تنه زده کوونکي دې څرګند کړي.

۵ـ پير روښان ارزاني ته کومه دنده، ولې سپارلې وه؟ يو زده کوونکی دې پرې رڼا واچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

په یوې لنډې مقالې کې د ارزانې، زېږېدنه، مړینه، ځای، شعري ځانګړتیاوې او د ژوند څرنګوالی ولیکئ. په لیکنه کې د لیک پیل، منځ او پای په پام کې ونیسئ. د مقالې په پای کې د کارول شوي ماخذ یا ماخذونو نومونه ولیکئ.

لاندې نثر ولولئ او پر مفهوم یې ځانونه پوه کړئ:

ناکامي

د ژوندانه د ناکامیو څخه مه مایوس کېږه!

هغه ژوند کامیاب ژوند نه دی چې تل کامراني لري. هغه خوشحالي سړی نه خوشحالوي چې د درد او خوږ په بیه نه وي اخیستل شوې! د ورځې رڼایي د شپې له تیارې څخه ده!

د لیدو خوند د بېلتانه په غم کې او د ژوندانه فتحه د ژوند په ماتې کې ده.

هغه چې له خدایه ابدي راحت غواړي، هغه د یو داسې جنت آرزو لري چې هلته د لیدو لپاره سترګو پرانیتو او د خوړلو لپاره خولې ببرته کولو، او د اورېدو لپاره غوږ ایښودو ته اړه نه وي!.

تر څو چې ژوند ژوند دی، نو په دې کې برکت له حرکت څخه دی! ځکه: کامل سکون کټ مټ مرګ دی!

هغه چې وایي په دې دنیا کې بدي ولې شته، کمی ولې، او بندیزونه ولې؟ نو دی په حقیقت کې د نیکی د پرېمانی او آزادی قدر نه پېژني او ددې مرغلرو پوره قیمت ادا کول نه غواړي!

هر څومره چې یوه خوشحالي شانداره وي هغومره هغه لیارې هم سختې وي چې د هغې د حصول لپاره لنډېږي.

د ژوند ناکامي په حقیقت کې هغه کسان غواړي چې د کامیابی ور وي.

اروانښاد خادم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د معلولیت عوامل

زموږ ټولنه د پرله پسې جګړو له امله له ډول ډول زیانونو سره مخامخ شوې ده. بې کوري، مرګ ژوبله، شل او شوټ کېدل او ددې ترڅنګ نورو معلولیتونو یو شمېر وطنوال ځپلي او له تلپاتې کړاو سره یې لاس او ګرېوان کړي دي. معلولیت، چې په هر ډول رامنځته شوی وي، پوره زړه سوي او مواظبت ته اړتیا لري. ښایي یو معلول انسان داسې ونه انګیري چې خدای مه کړه د ټولنې د اوږو بار دی، بلکې خپل دریغ د خلکو په زړونو او سترګو کې وګوري او باور ترلاسه کړي چې له هغوی سره د یو بشپړ انساني موجود په توګه چال چلند کیږي.

فکر وکړئ چې له یو معلول سره څه مرسته کولای شئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلولیت څه ته وايي؟

معلولیت په بدني یا ارواېي ځواک کې د نیمګړتیا موجودیت دی چې له امله يې د يو چا د عادي ژوند د ټولو یا ځینو فعالیتونو سرته رسول ستونزمن کېږي. کېدای شي معلولیت تر زېږېدو دمخه او یا له زېږېدو وروسته رامنځته شي. د معلولانو د حقونو لوظنامه، معلول د هغو کسانو په لیکه کې شمېري چې اوږد مهاله فزیکي او یا ذهني کمزوري ولري. په دې معنا چې د بېلا بېلو ستونزو درلودلو له امله د ټولنې د نورو وګړو په پرتله وروسته پاتې وي.

معلولیت دا لاندې بېلابېلې بڼې لري:

بدني، ارواېي، ذهني (په زده کړې کې خنډ او رواني ناروغي)، حسي (د لیدلو او اورېدلو ستونزه) او مرکب (په یوه وخت کې له یو څخه د زيات معلولیت درلودل.)

د معلولیت عوامل:

کېدای شي د زیاتو لاملونو له مخې معلولیت رامنځته شي، خو عمده لاملونه يې په لاندې ډول دي:

۱_ اکتسابي معلولیت: ټکر، پېښې یا طبیعي ناورینونه، جګړې، اور، مسمومیتونه او اوږدې ناروغۍ.

۲_ مور ذاتي معلولیت: د مور ذاتي معلولیت لامل په دووبرخو ویشي:

الف: دامیندوارۍ د مهال معلولیت، لکه جینیتیکي عوامل، د مورخوارځواکي، د مور د عمر لوړوالی، د امیندوارۍ پرمهال د ځان پاک نه ساتل (د حفظ الصحې نه مراعتول)، د ایکس وړانګو ته ځان نیول، د درملوکارونه، د سګرټ څکول.

ب: د زېږېدنې د مهال لاملونه: ستونزمنه او په ځنډ زېږېدنه، په غیر صحي ډول زېږېدنه، د زېږېدو پرمهال پر ماشوم د فشار راتګ.

د مور ذاتي معلولیت د مخنیوي لارې چارې: د نژدې خپلوانو تر منځ د ودونو مخنیوی، د امیندوارۍ پرمهال د مور روغتیاپالنه، سم خوراک، له ۱۸ کلنۍ کښته

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له ۳۵ کلنۍ پورته نه امیندواره کېدل، د امیندوارۍ پرمهال د درملو په خپل سر نه کارول، د امیندوارۍ پر مهال ایکس وړانګو ته نه مخامخ کېدل، په بشپړ روغتیایي چاپېریال کې د روزل شوي فرد (دایې) تر څارنې لاندې د اولاد زېږول.

همدارنګه د بدني معلولیت د مخنیوي لپاره باید لاندې ټکي په پام کې ونیول شي:

- تر پنځه کلنۍ پورې د مرګونو ناروغیو په وړاندې د نوو زېږېدلو ماشومانو واکسینول،
- پر خپل مهال د ناروغیو په وړاندې وقایه او درملنه،
- له ځمکنیو ماینونو، ناچاودلو توکو او له جګړې څخه له راپاتې شوو شیانو څخه ځانونه لیرې ساتل،
- ناپېژندل شوو توکو ته لاس نه وروړل،
- د نشه یي توکو نه کارول.

له معلول سره د کورنۍ او ټولنې چلند: ښایي معلول شخص له نورو افرادو سره توپیر ولري، خو د یو چا له ناتوانۍ ډډه کول، نه یوازې له هغوی سره مرسته نه کوي، بلکې د هغوی ستونزې زیاتوي. کېدای شي معلول اشخاص داسې ستونزې ولري چې د هغوی د ځینو فعالیتونو مخه ونیسي یا ښایي هغوی یو شمېر کارونه په بل ډول سرته ورسوي. زیاتره معلول افراد کولای شي له زده کړې او روزنې وروسته د ژوند ډېر فعالیتونه له ډېر لږ توپیر یا تر نورو ورو سرته ورسوي. معلول دې ته اړتیا لري چې د هغوی ورټیا ومنل شي او له دې لارې پرځان باور پیدا کړي، نه دا چې له ژوند نهیلی شي.

د بدني او خوځښتي معلولیت لاملونه:

یو شمېر وګړي د ملا د تیر د کړیو یا مغزو د ګوزڼ له امله پر معلولیت اخته دي. ناروغۍ، ټکرونه، له لوړه ځایه لوېدل په یو چا کې د خوځښتي معلولیت لامل کېږي.

له معلول شخص سره د چلند پرمهال باید د هغه نورو وړتیاوو ته پام وشي او زیار دې وایستل شي چې د هغوی نیمګړتیاوې جبران شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ړندو وګړو سره د چلند پرمهال باید زیار وایستل شي چې د هغوی فردي وړتیاوې پیاوړې شي. د داسې وګړو د نورو حواسو پیاوړي کول هغوی د چاپېریال له عواملو سره د مخامخ کېدو په صورت کې غبنتلي کوي. د ژوند څرنګوالی او د کور دننه د کارونې وړ توکي باید په داسې ځایونو کې کېښودل شي چې یو نابینا وګړای شي له مرستې پرته یې ومومي.

له کڼو وګړو سره د مخامخ کېدو په صورت کې باید له هغوی سره په داسې ډول خبرې وشي چې هغوی پرې پوه شي. د خبرو پرمهال باید ورته مخ واړول شي چې زموږ د شونډو له خوځښت څخه زموږ مطلب درک کړي. پر لوړ غږ باندې د خبرو له امله زموږ پر مطلب ښه نشي پوهېدای، ځکه زموږ د شونډو خوځښت نشي تعقیبولای.

ذهني وروسته پاتې اشخاص هغه خلک دي چې د ذهني فعالیتونو له مخې تر نورو همزولو وروسته پاتې وي. له دې امله د زده کړې وړتیاوو، له چاپېریال سره سمون، له تجربو څخه په ګټه اخیستنې، د مفهومونو په درک او په سم استدلال او قضاوت کې کمزوري وي.

د متن لنډیز:

معلول اشخاص د بشري ټولنې یوه برخه ده. له هغوی سره په ټولو حالاتو کې باید انساني چلند وشي. د هغوی معلولیت ورته په ګوته نشي. د ړانده، شل، شوټ او کاڼه او پر نورو ورته نومونو یاد نشي. له هغوی څخه د هغوی د وړتیا له مخې کار واخیستل شي. باید په دې پوه شي چې هغوی د ټولنې او نورو د اوږو بار نه دي، بلکې د بدني بیارغاونې او ښه چلند له لارې په ټولنې او کورنۍ کې خپل دریځ تر لاسه کولای شي. په ځان ویسا او ډاډ یې پیاوړی شي. هیڅکله دې ته پرې نه ښودل شي چې د نهیلۍ او بوازیتوب احساس وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زموږ په هېواد کې کوم راز معلولیتونه زیات او لاملونه یې څه دي؟ ټول زده کوونکي دې په دې اړه فکر وکړي او بیا دې د هغوی له ډلې څخه څلور تنه هغه په ګوته کړي.

۲ـ له یو معلول سره څنګه چال چلند وشي؟ څه وشي چې هغه ځان د نورو د اوږو بار ونه ګڼي؟ په دې اړه دې زده کوونکي فکر وکړي او بیا دې یو څو تنه د نورو په استازیتوب پرې رڼا واچوي.

۳ـ ایا معلولیت، په عمومي ډول، یوه تلپاتې ستونزه ده او که د لنډې مودې؟ څنګه کولای شو، د بېلابېلو معلولیتونو د رامنځته کېدو مخه ونیسو؟ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې دې پوښتنو ته ځوابونه ووایي. د نیمګړتیا په صورت کې دې نور زده کوونکي په وار خپل نظر ورزیات کړي.

۴ـ زموږ په هېواد کې د جګړو په کلونو کې زیات خلک معلول شوي. تاسو د هغوی عمده لامل څه شی ګڼئ او د مخنیوي لپاره یې څه سپارښتنې لرئ. څلور تنه زده کوونکي دې د نورو په استازیتوب په وار سره خبرې پرې وکړي.

۵ـ یوه امیندواره مور باید د امیندوارۍ پر مهال څه وکړي چې ماشوم یې معلول ونه زېږي؟ درې تنه دې پرې رڼا واچوي.

کورنۍ دنده

په جګړو کې د ځمکنیو ماینونو د اغېز او پرهغوی د بندیز په اړه یوه مقاله ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې شعر ولولئ او خوند ترې واخلئ:

ستا د عشق له وينو ډک شول ځيگرونه
ستا په لاره کې بايلي زلمي سرونه
تاته راشمه زړگى زما فارغ شي
بې له تامې اندېښنې د زړه مارونه
که هرڅو مې د دنيا ملکونه ډېر شي
زمابه هېر نشي دا ستا ښکلي باغونه
د ډهلي تخت هېرومه چې راياد کړم
زما د ښکلي پښتونخوا د غرو سرونه
د رقيب د ژوند متاع به تار په تار کړم
چې په توره پښتانه کاګوزارونه
د فريد او د حميد دور به بيا شي
چې زه وکاندم په هر لوري تاختونه
که تمامه دنيا يوخوا ته بل خوا يې
زما خوښ دي ستا خالي تش ډگرونه
احمدشاه به دغه ستا قدر هېر نه کا
که ونيسي د تمام جهان ملکونه

لوى احمدشاه بابا

ښايي د غلا او درغلۍ ځاله يوه ورځ ويجاړه شي، خو د رښتيا او امانت مانۍ ټينگه او پر خپل ځاى ولاړه وي.

((حديث شريف))

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراد علي صاحبزاده (رح)

د نړۍ ټول ولسونه د خپل تاریخ په پاڼو کې داسې ځېرې او شخصيتونه لري چې یادیې د هغو هېوادونو د ویاړ او افتخار لامل دی. زموږ ګران هېواد افغانستان هم په دې برخه کې د یاد وړ ځای او د درنښت او افتخار تلپاتې ځېرې لري.

دا هېواد د پېړیو په اوږدو کې د سترو نوابغو، پوهانو، لیکوالو، مفسرینو او سیاستوالو د روزلو ځانګو ده. بوعلي سینا، ابوریحان البیروني، مولانا جلال الدین بلخي، بایزید روښان، خوشحال ختک، میا فقیرالله جلال آبادي، سید جمال الدین افغان او په سلګونو نور هغه شخصیتونه دي چې نه یوازې افغانستان، بلکې د خپلو علمي بریاوو او فرهنګي خدمتونو له کبله د ټولې نړۍ د پوهو او ويښو خلکو په زړونو کې ځانګړی ځای لري.

موږ په تېرو ټولګیو کې د دې راز نومیالیو له ځېرو ځخه یو شو تنه وپېژندل. دلته د مرادعلي صاحبزاده (رح) په اړه لنډ معلومات وړاندې کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان د خپل خاص طبیعي او جغرافیایي جوړښت له مخې، لکه څنګه چې د اسیا زړه بلل شوی، همداسې د سیمې د پوهنتون حیثیت هم لري. ددې هېواد هره سیمه د پوهې او علم په روزلو کې ځانته برخه او بېلې ځانګړتیاوې لري او هرې یوې یې د یاد او افتخار وړ شخصیتونه په خپله غېږکې روزلي دي.

لوی ننګرهار له دغو سیمو څخه یوه ده. ننګرهار، د علم او ادب دې ځانګو، په خپلې غېږکې داسې اشخاص روزلي چې نن یې په یاد د افغانستان ټول ولسونه ویاړي. سید جمال الدین افغان، چې دده له ترقی غوښتونکو عالمانه نظریاتو څخه ټول اسلامي او اروپایي هېوادونه برخمن شوي او د هغه په ویاړ کې ځان شریک بولي، له دغه سیمې څخه سر راپورته کړی دی. میافقرالله جلال آبادي په همدې ټاټوبي کې خاپوړې کړې او بایزید روښان ددې ځای د خلکو په مرسته د غلیمانو په وړاندې درېدلی دی. ددې ترخنګ چې یو شمېر خلکو توره چلولې او غلیمان یې له خاورې شړلي، نورو قلم راخیستی او د پرګنو ذهنونه یې روښانه کړي. ځینو بیا د تورې ترخنګ قلم هم راخیستی او په خپل پلرني ټاټوبي کې یې د پوهې او ثقافت ډیوه روښانه ساتلې ده.

مراد علي صاحبزاده رحمة الله علیه له دغو اشخاصو څخه یو دی. دی د افغاني ټولنې د پوهانو، عالمانو، لیکوالو، مفسرینو او تلپاتې څېرو څخه یوه روښانه څېره ګڼل کېږي. هغه څه چې دی تر نورو زیات د خلکو زړونو ته نږدې کوي او قدر او ارزښت یې زیاتوي، هغه پر پښتو ژبه د آسماني کتاب، پاک قرآن، ژباړل او تفسیرول دي. له دې امله یې په خاصو او عامو پښتنو کې مقبولیت موندلی دی. سره له دې چې په دولسمې او دیارلسمې هجري پېړیو کې د پښتو تفسیرونو د لیکلو ډېرې هڅې شوې او لیکل شوي دي، خو یو یې هم هغومره مقبولیت نه دی موندلی، لکه د مرادعلي صاحب تفسیر چې موندلی دی.

مرادعلي صاحبزاده د ۱۲۲۳ هجري قمري کال په شاوخوا کې د ننګرهار ولایت د کامې ولسوالی په یوې علمي او روحاني پښتني کورنی کې زېږېدلی دی. د پلار نوم یې حضرت عبدالرحمن سیلاني دی چې په فقیر صاحب شهرت لري. د مرادعلي صاحب کورنی په صاحبزادګانو یادیږي. هغه کلی چې دوی استوګنه پکې لري، د فقیر صاحب د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورثې په نامه مشهور دی. فقیر صاحب پر علم او پوهې سربېره د روحانیت او طریقت د درجې څښتن هم و. په خپله سیمه کې ورته خلک ډېر ارادت لري.

فقیر صاحب د امیر شېرعلي خان د پاچهی په زمانه کې ژوند کاوه او ویل کیږي چې په لومړي سر کې یې اړیکې له امیر سره ښې نه وې، خو کله چې امیر ته دده د روحانیت درجه څرګنده شوه، ده ته یې رجوع وکړه او د مرستې او د سلا مشورو غوښتنه یې ترې وکړه. ویل کیږي چې سیدجمال الدین افغان په کامه کې څو څو ځلې له فقیر صاحب او دده له زامنو سره لیدلي کتلي او پښتو ژبې ته د توجه او د هغې په ترویج او پیاوړتیا کې د هلو ځلو په اړه سید جمال الدین افغان د دوی پیغام امیر ته رسولی دی.

مراد علي صاحب په یوه روښانه، په علم او پوهه مینه، روحاني او مذهبي کورنۍ کې زیږېدلی دی. دی د یو خاص نبوغ او استعداد خاوند و. له دې امله د پلار تر ځانګړې پاملرنې لاندې و. فقیر صاحب خپل زوی ته سپارښتنه وکړه چې د عربي ژبې په زده کړه کې ډېر زیار وباسي. په دې توګه په لږه موده کې مرادعلي صاحب د پلار له سپارښتنې سره سم عربي ژبه زده کړه او له عربي کتابونو څخه د زده کړې زمینه ورته برابره شوه.

مرادعلي صاحب له خپل پلار څخه پر زده کړې سربېره د سیمې له نورو متبحرو پوهانو، دیني عالمانو او متفکرینو څخه هم زده کړه ترلاسه کړه. ده په لږه موده کې د خپل وخت دودیز علوم، لکه: صرف، نحو، منطق، حکمت، فقهه، تفسیر، میراث، عروض، قافیه او بدیع زده کړل. مرادعلي صاحب پر خپلې مورنۍ ژبې، پښتو سربېره په دري او عربي پوهیده. د قرآن حافظ هم و. په پښتو، دري او عربي ژبو یې زیات کتابونه لیکلي او په زړه پورې خواږه اشعار یې ویلي دي.

مراد علي صاحب خپل ټول ژوند د علم زده کړې، تدریس او د اثارو لیکلو ته ځانګړې کړی او ډېر ارزښتناک کتابونه یې لیکلي دي. د مرادعلي صاحب له کورنۍ څخه تر لاسه شوو اسنادو له مخې د هغه د اثارو شمېر تر شپږو، اوو زیات دی او په پښتو، عربۍ او دري ژبو لیکل شوي دي. یو شمېر یې دادي:

۱_ ارثیه او تراثیه: په اصل کې دوه کتابونه دي. یو یې اصل او بل یې شرح ده او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

میراث د علم په اړه لیکل شوي، چاپ نه دي.

۲_ رساله علم العروض: دا رساله په منظومه توګه ترتیب شوې ده.

۳_ صلواتیه: په دې رساله کې لیکوال د لمونځ د عربي عبارتونو جوړښت او صیغې ښوولي او په پای کې یې د لمونځ ژباړه په پښتو او دري ژبو راوړې ده. دا کتاب په ۱۲۶۸ هجري کال په پېښور کې چاپ شوی دی.

۴_ د عربي صرف او ابجد خوانی په نامه یوه رساله ده چې په نوې لار یې په پښتو ژبه تر صرف میره په خورا اسانه او روانه ژبه لیکلې ده.

۵_ خطبې: مختلفې خطبې او موعظې دي چې په پښتو نظم لیکل شوې دي. دا خطبې تر اوسه نه دي چاپ شوې.

۶_ رساله اسماني متبرکه اصحاب بدر: په دري ژبه یوه منظومه رساله ده.

۷_ تفسیر یسیر: د مرادعلي صاحبزاده تر ټولو ارزښتمن او مشهور کتاب تفسیر یسیر دی. مرادعلي صاحب د تفسیر یسیر په اړه په عربي، دري او پښتو یو نظم لیکلی دی چې پښتو برخه یې په لاندې ډول ده:

پاخېږه ای مراده چې شپېتم دې شو دا کال
پنځې دې کړه مضبوطې په تفسیر او په قرآن
بنایي چې دې دا سعي که مقبوله کردګار
خلعت دې مغفرت که در په غاړه په رضوان
کوتاه وایه الفاظ چې اسان شي په هر چا
تقریر کوه واضح چې بهره مند شي طالبان

دغه راز هغه یو شمېر نور آثار هم لیکلي دي.

د مرادعلي صاحب له اشعارو څخه څرګندیږي چې د تفسیر یسیر د لومړي ټوک د لیکلو کار په اتو کلونو او یوولسو میاشتو کې بشپړ شوی؛ یعنې د ۱۲۸۲ هجري کال د کوچني اختر په پنځم پیل او د ۱۲۹۱ هجري کال د روژې په پنځم پای ته رسېدلی دی. د تفسیر یسیر د دویم ټوک د لیکلو کار د ۱۲۹۶ هجري کال د محرم په پنځمه یعنې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه تر وفات یو کال او دوه میاشتې دمخه شوی او د لومړي ټوک په پرتله یې لږ وخت نیولی دی.

د تفسیر یسیر ژبه خورا خوږه، ساده او روانه ده. اروانباد عبدالحی حبیبي د تفسیر یسیر په اړه وایي: "تفسیر یسیر په روانه او خوږه ژبه لیکل شوی. په ټولو پښتنو کې مقبول دی، د کندهار نارینه او ښځې له دې تفسیر سره زیاته مینه لري."

عبدالله بختانی خدمتګار وایي: "تفسیر یسیر په پښتني سیمو کې له حده زیات شهرت موندلی دی. دغه وجه ده چې ډېرو خلکو په پښتو کې د تفسیر یسیر په رقم د تفیسرونو د جوړولو کوښښ کړی دی، چاپ هم دي، مګر هغه شهرت او مقبولیت چې د تفسیر یسیر په نصیب شوی، د بل په نصیب نشو. مرادعلي صاحبزاده ړومبنی پښتون دی چې په پښتو ژبه یې د ټول قران تفسیر لیکلی دی."

دا هم د تفسیر یسیر د نثر یوه بېلګه:

"چې هرکله به کفارو په رسول علیه السلام پورې سپکې مسخرې کولې چې دی که واقعي رسول وي، نو دا لوړې اوتندې به یې نه تېرولې او دولت او خزانه به وله راغلې وه، چې هم یې پخپله ترې خوړی او هم یې خلقو له ورکولی. د بادشاهانو په شان او یا به ملک ورسره راغلي وو چې دده تصدیق به یې کاوه. نو دی په دې حرف ډېر تنګ دل شو، ځکه چې ده به کلام د رب ورته لوسته او دوی به نه قبلاوه. بلکې خندل به یې ورپورې... ."

لکه دمخه چې مو یادونه وکړه د مرادعلي صاحب د تفسیر یسیر ژبه خورا خوږه، ساده او روانه ده او له ننني کره لیکنې پښتو سره زیات توپیر نه لري. ده دا سپارښتنه هم کړې وه چې د تفسیر یسیر په لیک او ژبه کې دې څوک ګوتې نه وهي او هغه دې لکه څنګه چې ده لیکلی هغسې پرېږدي. ښکاري چې داسې هم شوي وي او لیک او ژبه یې هماغسې سوچه پاتې شوي وي.

مرادعلي صاحبزاده د ۷۴ کلونو په عمر د ۱۲۹۷ هجري کال د لومړۍ خور په دولسمه وفات شو او په کامه کې د فقیر صاحب د ورثې په مړستون کې د پلار تر څنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاورو ته سپارل شوی دی.

د مراد علي صاحب د غوره خدمتونو له امله د کامې په ولسوالی کې په ۱۳۴۳ هـ. ش. کال کې یو ښوونځی د هغه په نامه ونومول شو چې بیا وروسته لیسې ته لوړ شو او د مراد علي رح د لیسې په نامه یادیږي.

د متن لنډیز:

افغانان له وياړه ډک تاريخ لري. په دوی کې د تاريخ په بېلا بېلو پړيو کې لوړ علمي، ادبي او ټولنيز شخصيتونه تېر شوي دي. ننګرهار د افغانستان په ختيځ کې پروت يو ولايت دی. د علم او ادب د ځانګو حيثيت لري. په خپلې غېږ کې يې زيات شمېر غيرتمن او نوميالي افراد روزلي دي. نن يې ياد د افغانستان د ټولو ولسونو د وياړ يوه برخه ده. سيد جمال الدين افغان له دغه ځايه سر راپورته کړی چې نن يې په نامه ټول اسلامي او آن اروپايي هېوادونه وياړي او د هغه په وياړ کې ځان شريک بولي.

ميا فقيرالله جلال آبادي په همدې خاورې کې خاپوړې کړې دي.

که چېرته خپل تېر تاريخ ته نظر واچوو، نو دا به راته څرګنده شي چې زموږ ګران هېواد په دغه بهيرکې تل د نيواکګرو ځواکونو د زور او زياتي له امله په علمي، فرهنګي، اقتصادي، سياسي او ټولنيز ژوندکې له ډول ډول کړاوونو او ستونزو سره لاس او ګرېوان و، خو له نېکه مرغه په بريالیتوب سره له دغو کړاوونو راوتلی او خپل فرهنګ، ژبه او دود يې ساتلی دی. که يو شمېر خلکو توره رااېستلې او غليمان يې له هېواده شړلي، نورو قلم په لاس کې اخيستی او د پرګنو ذهن يې روښانه کړی دی. مرادعلي صاحبزاده ددغو علمي، فرهنګي او ديني شخصيتونو په منځ کې د بلې ډېوې حيثيت لري. پښتو او پښتون قام ته يې زيات خدمتونه کړي، د نورو ګڼو تاليفاتو ترڅنګ يې د پاک قران تفسير او ژباړه په پښتو ليکلې ده.

د مراد علي صاحب نوم د خپلو ادبي، فرهنګي او علمي خدمتونو له امله د افغانستان په ادبي او علمي تاريخ کې لوړ ځای لري او تل ځلیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې يوه غونډه جوړه کړي. د پخوا په څېر دې يو مشر، مرستيال، منشي او وياند وټاکي. نور پنځه تنه دې د مراد علي صاحب د ژوند، ليکنو، د نثر د ځانګړتياوو، پښتو شعرونو او همدارنګه د تفسير يسير د ليکنې د اړتيا په اړه خبرې وکړي. د غونډې منشي دې د ويناوو عمده برخې وليکي. د غونډې مشر دې غونډه ارزيابي او د مراد علي صاحب د شخصيت په اړه دې هراړخيزې خبرې وکړي. پاتې زده کوونکي دې فعال اورېدونکي واوسي او د اړتيا پر مهال دې پوښتنې وکړي.

۲ـ د تفسير يسير د ليکنې پر اړتيا دې يو زده کوونکی وغږېږي.

۳ـ پر دې خبره دې يو تن زده کوونکی وغږېږي چې ولې هغه مهال تر پښتو په دري او عربي ژبو زياتې ليکنې کېدې.

۴ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ننګرهار د ادبي او فرهنګي مخينې په اړه وغږېږي او د څو تنو نوميالیو سياسي شخصيتونو، پوهانو، ليکوالو، شاعرانو او ديني عالمانو نومونه دې واخلي.

۵ـ د مرادعلي صاحب تر ټولو مشهور تاليف څه نومېږي او د شهرت لامل يې څه دی؟ يو تن زده کوونکی دې په دې اړه معلومات ورکړي.

کورنۍ دنده

د مراد علي صاحب د علمي، ادبي او مذهبي شخصيت په اړه يوه مقاله وليکئ او په بله ورځ يې په ټولګي کې ولولئ.

د مراد علي (رح) د شعر دا لاندې بېلګه ولولئ او خوند ترې واخلئ:

لـه اولــه هيڅ څيـز نه و، خــاک اوبه نه بــاد او نار
نه دا ځمکې اســمانونه، نه لمر ســپوږمۍ ليل ونهار
نــه دا انس و جن حيوان نه نباتات ســيندونه غرونه
مګــر ذات بــې جهــات و، تــل ثابــت پــه يــو قرار
بيــا د رب اراده وشــوه چــې زه وپېژنــدای شــمه
نــو پيــدا د حضــرت نــور پــه محبــت کړ کــردګار
نــاګاه نور شــو په جنبــش تــرې مرغلره شــوه پيدا
بيــا د قهــر نظــر وشــو نــو دوه ځايــه کــړه قهــار
لــه يوې قطعې يې ســاز کــړ هغه لوی عــرش مجيد
بيــا يې بــاد پســې پيدا کــړ په قدرت پســې بســيار
پــه دويمــه قطــره بانــدې بيــا نظــر د قهــر وشــه
لــه هيبتــه يې اوبــه شــوه او له خوفــه تار پــه تار
بيــا يې عرش پــه اوبو کېښــود او اوبه په شــا د باد
بيــا د ځمکــې اســمانونو عــزم کــړ پــروردګار
بيا اوبه شــولې په موج ځګ پرې راغــی ډېر او تېز
رب ترې ســازه کړله ځمکه او هم غرونه او اشــجار
او پــه دغه مــوج وهلو ډېــر لوګــي ورځينې ولاړه
نو ترې جوړ شــو اســمانونه پکې ســتوري بېشمار
مراد علي رح (تفسير يسير)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو ادب کې د مېرمنو برخه

افغاني ټولنه هغسې چې د مېړنيو ځانګو ده، د ښځينه اتلو ځانګو هم ده. د تاريخ په شاهدۍ افغاني مېرمنې د هر ډګر اتلې دي. دوی په هېواد مينې دي او د خپلواکۍ په ساتلو کې يې له خپلو نارينه ورونو سره اوږه په اوږه ولاړې دي. دوی له علم او پوهې سره ډېره مينه لري. زيات شمېر پښتنې مېرمنې د خپل وخت په دوديزو پوهو او شرعي علومو سمبالې دي. افغاني مېرمنې د ادب د اسمان ستورې هم دي. دوی په خپلو ليکنو او شعرونو کې د خپل وخت اوضاع او احوال غبرګ کړې او تر موږ يې رارسولې دي. دا مېرمنې د پښتنې ټولنې د افتخار شملې دي او پر ځای ده چې افغانان پرې وياړي.

تاسو څو تنه پښتنې ليکوالې او شاعرانې پېژنئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغاني ټولنه کې د ښځو دندې ترنارینه وو درنې دي. هغوی د کور په کارونو سربېره له کوره بهر له نارینه وو سره اوږه پر اوږه د ژوند نور کارونه یوشان ترسره کوي. په کلو باندو او غرنیزو سیمو کې ښځې تر نارینه وو بیخې زیات کار کوي.

د ادب په پراخ ډګر کې د خپلو احساساتو او باطني جذباتو د څرګندولو لپاره پښتنې مېرمنو له خپلې وسې څخه زیات کار کړی دی. د هغوی افکارو او ادبي نوښتونو موږ ته هغه مرغلرې رابښلې دي چې پښتو ژبه پرې هم ژوندۍ او هم ویاړمنه ده. په ولسي ادب کې د مېرمنو برخه تر نارینه وو زیاته ده.

په لیکلي ادب کې پښتنې مېرمنې له لیک او قلم سره زیاتې نژدې پاتې شوې نه دي او یا هم د ټولنیزو محدودیتونو له مخې یې نه دي غوښتلي نوم یې واخیستل شي او ټولنې ته وروپېژندل شي. له دې امله د هغوی یو زیات شمېر، لکه غمې، په ایرو کې پټ پاتې دي. هغوی، چې نومونه یې د تاریخ پاڼو تر موږه رارسولي، ډېرې لږې دي. دلته د هغوی له ډلې څخه یو څو مېرمنې، چې په پښتو ادب کې یې نومونه ژوندي پاتې دي، لولو.

۱_ زرغونه کاکړه

زرغونه د ملا دین محمد کاکړ لور وه. د کندهار په پنجوایي کې اوسېده. د وخت دودیز علوم یې له خپل پلار څخه لوستي وو. زرغونه کاکړه په پښتو ادبیاتو کې هغه لومړنۍ شاعره ده چې موږ ته یې نوم او د شعر بېلګه راپاتې ده. نوموړې پښتنې شاعرې د شیخ مصلح الدین سعدي "بوستان" په پښتو نظم اړولی و او نوم یې ورباندې "بوستان د پښتو" ایښی و. مېرمن زرغونې بوستان د پښتو په ۹۰۳ هجري کې پای ته رسولی دی. پر دې سربېره یې نور اشعار او غزلونه هم ویل او د عالمانو په ډلې کې مشهوره وه. د زرغونې کاکړې په اړه ویل کېږي چې ډېره کمالداره مېرمن وه، ښکلی لیک یې درلود او نورو کتابونو به یې له حسن خط څخه د خط ډولونه زده کول. د پټې خزانې لیکوال وايي، پلار یې په ۱۱۰۲ هجري کې د زرغونې کاکړې په لیک "بوستان د پښتو" لیدلی و چې خپل اشعار یې په خپل لیک ډېر ښکلی لیکلي وو. د نوموړې نظم بېلګه په لاندې ډول ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوریدلي مې کیسه ده	چې له شاتو هم خوږه ده
د اختر په ورځ سهار	بایزید چې و رویدار
له حمامه راوتلی	په کوڅه کې تېرېدلی
ایرې خاورې چا له بامه	راچپه کړلې ناپامه
مخ او سر یې سو ککړ	په ایرو په خاور خړ
بایزید په شکر کښنو سو	د خپل مخ په پاکېدو سو
چې زه وړ یم د بل اور	چې په اور کې سم نسکور
له ایرو به څه بد وړمه	یا به لږ شکوه کومه
هو، پوهانو ځان ایرې کړ	له لویني یې ځان پرې کړ
څوک چې ځان ته ګوري تل	خدای ته نسي کړای کتل
لویي تل په ګفتار نه ده	لو خبره په کار نه ده

تواضع به دې سر لوړ کا
تکبر به دې تل ځوړ کا

۲ـ مېرمن رابعه

پټې خزانې د مېرمن رابعې نوم یادکړی دی. هغې د ۹۲۰ هجري په شاوخوا کې ژوند کاوه. رابعه د بابرشاه همعصرې وه او په کندهار کې اوسېده. وایي چې نوموړې زیات اشعار لرل او دېوان یې هم درلود. د هغې یوه رباعي زموږ ګوتو ته رارسېدلې ده:

آدم یې ځمکې وته راستون کا	په اور د غم یې سوی لړمون کا
دوزخ یې جوړ کا په مخ د ځمکې	نوم یې د هغې دلته بېلتون کا

۳ـ مېرمن نېکبخته

مېرمن نېکبخته د شیخ الله داد لور وه. نوموړې یوه عارفه او زاهده مېرمن وه. دیني علوم یې لوستي و. مېرمن نېکبختې د "ارشاد الفقراء" په نامه یو کتاب لیکلی دی چې د سرته رسولو نېټه یې ۹۶۹ هجري ښودل شوې ده. دکتاب موضوع پندونه او اخلاقیات دي. لاندې شعر یې له پټې خزانې څخه نقل شوی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په زړه ښاد شې ای مؤمنه
په ظاهر په باطن سپینه

ظاهر زهد په اخلاص کړه
په زړه ټینګ شه له یقینه

شکر صبر په هر حال کړه
خود نما مه شه خود بینه

شپه او ورځ به په زړا یې
که خبر شې له سجینه

سجین ځای د خودنمایه
د بې‌نمازو او بې دینه

له هغه ځای امان راکړې
یا الله العالمینه

۴ - مېرمن سایره

مېرمن سایره د لغمان د سید زیورشاه لور وه. د زېږېدو نېټه یې ۱۲۹۷ هجري ښودل شوې ده. د وخت دودیز علوم یې له خپل پلار څخه کړي. په پښتو ادبیاتو کې یې د رحمن بابا شعرونه ډېر خوښ وو. مېرمن سایره پر پښتو سربېره پر دري ژبې هم پوهېده. نوموړې پښتنه شاعره په خپلو شعرونو کې د پښتنو د پرمختګ لپاره ډېرې هیلې لري. د مېرمن سایرې شعرونه اخلاقي رنګ هم لري. په خپلو شعرونو کې یې انسان ته له چل او فریب نه د ځان د ژغورلو لارښوونه کړې ده. د مېرمن سایرې شعرونه د انساني زړه سوي او اسلامي ورورولۍ یوه په زړه پورې بېلګه ده. لاندې یې د شعر یوه بېلګه ولولئ:

توبه

د ریا د دینداری نه مې توبه ده
مسلمان زړه ازاری نه مې توبه ده

یو نیالګی د مینې ږدې بل یې بیخ کاږي
ددې پټې بیخ کنی نه مې توبه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې تسبيح يې وي په لاس بغض يې په زړه کې
خدايه دا رنګې شيخۍ نه مې توبه ده
چې د بل چا بدنامۍ باندې خوښيږي
د کچه مسلمانۍ نه مې توبه ده
په خوله وباسي توبې په خوله تمبې وي
الله، داسې رهزنۍ نه مې توبه ده
سايره د ننګياليو زلمو خور ده
د بې ننګو وررولۍ نه مې توبه ده

۵ - حاذقه هروي

د حاذقې نوم کشوره دی. نوموړې د محمد عثمان دراني لور او د هرات اوسيدونکې وه. پر ۱۳۴۰ هـ. ق. کال د محرم د مياشتې په ۲۵ په هرات کې زيږېدلې ده.د وخت زده کړې يې په خپل کور کې کړې دي. د عربي، فقهي، احاديثو او نور ديني کتابونه يې لوستي دي. مېرمن حاذقې په پښتو او دري دواړو کې شعر ويلی دی او نثر يې ليکلی دی. د اشعارو او نثر مجموعه يې د "اثار حاذقه هروي" په نامه ياديږي. حاذقه په پښتو ژبه او ولس مينه وه. د هغې دواړو پرمختګ يې د زړه له تله غوښت.

د حاذقې د نثر بېلګه:

"اما ښکاره خبره ده چې ژبه د يوه محيط په اجتماعي شئوناتو کې ژوره اغېزه لري. د هرې ژبې لهجه مخصوص اثرات لري چې د هغې د خبرو کوونکو ملي خصايص ځينې پوره څرګنديږي. نو ځکه د ځوانو ليکوالوله محترمې ډلې څخه هيله کيږي چې د خپلې ملي ژبې په ژوندۍ کولو کې تر خپل وس پورې زيار وکاږي او په دې خوږه ژبه خپل احساسات څرګند او نشر کړي. دپاره ددې چې خپل ملي شهامت په ځای او د ټولنې اخلاق د خپلو ملي عواطفو په قوت اصلاح کاندې، قومي او ولسي يووالی دې په صحيح ډول سره ژوندی کړي."

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا یې هم د شعر یوه بېلګه:

فکر وکړه ای ملته د پښتون
ترقي له هرې خوا ده روز افزون
هله پاځه نن زحمت واخله په ځان
زیار وکاږه په صنعت او په عرفان
که هرځای لري دعوا د ملیت
خپل ځان وګڼه خادم د مملکت
ولې نه به کړو بیا فخرمسرت
شو پیدا د ملي ژبې اهمیت
زده کول هم ددې ژبې لوی کمال دی
پرېښودل یې هر پښتون لره ډېر عار دی
په وطن کې د ملي ژبې نوبت دی
نن جاري په هره خوا کې علمیت دی
توریالی زمری پښتونه ځان بیدارکړه
په علومو او فنونو دې تلوار کړه
دا مونږ ټول ددې وطن خدمتګاران یو
نر او ښځې یو ټر بل فداکاران یو
راځئ ټول چې په ملي ژبه ویناکړو
په اصلي صورت ښکاره ځان په دنیا کړو
هر پښتون د ملي ژبې طرفدار دی
که ادیب دی که کاسب که زمیندار دی
حاذقه شعرونه وایي خواري کاندي
په لیکلو د پښتو کې به شي وړاندې

۶ - مېرمن حمیده

مېرمن حمیده د سیدحضرت شاه لور وه. پر ۱۲۹۷ هـ. ش. کال په ننګرهار کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیږېدلې ده. مېرمن حمیدې نه یوازې په شعر ویلو کې روانه طبعه درلوده، بلکې په نثر کې یې هم روان لیکل کول. مېرمن حمیدې له وړوکتوب څخه له شعر ویلو سره مینه درلوده. د مېرمن حمیدې اشعار ډېر اسان او خواږه دي. مېرمن حمیده پر ۱۳۳۹ هـ. ش. کال په حق رسېدلې ده.

دلته یې د نثر یوه بېلګه ولولئ:

د یوې پښتنې پېغلې ارمان

پېغله وایي: مورکۍ! زه چې ځان سره فکر وکړم، نو وایم ځار شم د وطن له تورو خاورو او تورو، تورو غرونو، تر هغو سپینو مانیو او لوړو، لوړو بنګلو نه چې واک یې د بل وي.

قربان شم ددې پاکې او ازادې هوا نه او سر مې لوګی شه د وطن د ازادۍ په لار کې.

مورې! ها بله ورځ تا راته چې د میوند د شهیدانو نکل کاوه، څومره ارمان مې کړی دی، چې کاشکې زه هم هلته وای چې دغو د ازادۍ شهیدانو ته مې په خپل سر د اوبو منګي وړي وای؛ ډوډۍ مې ورسولې وای؛ کارتوس او ټوپک مې وروړي وای او ورسره اوږه په اوږه جنګېدلې وای!"

دا هم د مېرمن حمېدې د شعر نمونه:

زما کم نصیبه

ماویل زړه به مې خالي شي لږ له غمه
دواړه سترګې به مې وچې شي له نمه
د ښادمنو په ټولګې کې به شم یاده
زمانه به راسره ځي په لار سمه
همیشه به مې خندا وي غم به نه وي
نه به ځان سره ژړېږم لکه شمعه
په مراد به مې د زړه هره ارزو وي
بېګانه به یم د دنیا له لویه غمه
نور د صبر په نغمه به زړه لللو کړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمانې نه مې د سود نشي څه تمه
شپه د هجر شوه اوږده د خدای لپاره
ښکلی مخ دې راښکاره کړه صبح دمه
په نسیم د اسوېلو به دې راویښ کړم
ای زما په خوب ویده نصیبه کمه

۷ – سیده حیات بیګم نسیم

سیده حیات بیګم نسیم د الحاج میا الطاف ګل کاکاخېل لور ده، په ۱۹۳۸ م کال کې په چترال کې زېږېدلې ده. دواړو نیکونو یې د خپل وخت د علم او معرفت لوړ مقام درلود. سیدې خپلې دیني زده کړې له خپلې مور او نورې زده کړې له خپل پلار څخه وکړې او د پښتو یوه تکړه شاعره شوه. د سیدې اشعار ډېر پېچلي نه دي. شعر یې خوندور دی. لوړ خیالات، نرم احساسات او باریک تشبیهات په کې لیدل کېږي. د سیدې په اشعارو کې د پند او نصیحت مرغلرې موندل کېږي. هغې د خپلې زمانې ټولې نیمګړتیاوې په خپلو شعرونو کې غبرګې کړې او هڅه یې کړې چې د پښتنو پام خپلو کمزوریو ته واړوي. د وینا ټولګه یې "د نسیم وږمې" تر سرلیک لاندې په ۱۹۸۶ کال کې خپره شوې ده. دا یې هم د کلام نمونه:

ګرځم زه د یار په نم تازه تازه
لکه ګل وي په شبنم تازه تازه
زخمي زړه مراوی وجود مې شي دلبره
د سرو شونډو په ملهم تازه تازه

* * *

کاش چې زړه مې د آینې غوندې صفا شوای
پس په زړه کې مې یو مینه د الله شوای
زړه مې موړ شوای د دنیا له کاروباره
راسره واړه فکرونه د عقبی شوای

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

پښتنې مېرمنې په فولکلوري ادب کې زياته ونډه لري. د پښتو ادب تر ټولو خوږ او په زړه پورې فولکلور ټپه، لنډۍ، سانده، ستاينه او نور دي چې دا بيا د پښتنې مېرمنو شتمنې گڼل کيږي. پښتنې مېرمنې زياتره په فی البديهه شاعرۍ کې ډېرې وتلې دي. په هرکور، کلي او کيږدۍ کې يې بېلگې موجودې دي. د ادب په دې پراخه ډگر کې ځينې داسې نومونه شته چې د خپلو ويناوو او ليکنو له مخې تر موږه رارسېدلي دي. ددې پښتنې مېرمنو ډېره لږه شمېره تر لاسه شوې او د پښتو ادب په تاريخ کې يې ځلند مقام خپل کړی دی. چې په ياد يې راوروسته نسل وياړي.

پښتنې مېرمنې د خپلو ورونو په څېر د ژوند په هر ډگر کې ډېرې برياليۍ دي. هغوی مخې ته د ژوند پراته ټول کړاوونه په ډېر زغم او تدبيرگالي. خپل اولادونه په ډېره مينه روزي او لويوي. د کور دننه او له کوره بهر کارونه سرته رسوي، د خپل ځان، اولادونو او مېړه لپاره له خوښۍ او خوشحالۍ نه ډک کورنی چاپېريال رامنځته کوي. لوست کوي او پوهه لاسته راوړي. لوست ورکوي او نور پوهوي. د خپلوناروغو، خويندو او ورونو درملنه کوي. په پوځي او نظامي چارو کې برخه اخلي. سياسي مشرۍ ته ځانونه چمتوکوي او ټولو هغو دندو ته لاس اچوي چې د هغوی ورونه يې سرته رسوي، خو له دې سره سره بيا هم د يو شمېر قومي او قبيلوي او سنتي دودونو په لوموکې ښکېلې دي. په يو شمېر ښارونو او زياترو لېرې پرتو سيمو، کلو او باندو کې له تبعيض او تعصب سره مخامخ دي. د زړو او نامنلو دودونو ښکار دي. کله کله د ښاريو په څېر چلند ورسره کيږي او پېر او پلور ته وړاندې کيږي. دا ټول هغه څه دي چې روان مهال يې د منلو زغم نه لري. بايد د هغې په وړاندې غبرگون او مقاومت وښودل شي. البته دا غبرگون او مقاومت يوازې د نجونو او مېرمنو مسؤوليت نه دی. نارينه تر ښځو دمخه دنده لري چې لومړی هغوی ته په ټولنه کې د ځان په څېر په حق قايل شي؛ د يو بشري موجود په توگه يې ومني او وروسته په هغو سيمو او ځايونو کې، چې ښځې د ناسم دود او دستور ښکار شوي او ښکار کيږي، مرسته وکړي او له دې رنځ او کړاو څخه يې وژغوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ لس تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او په افغانستان کې د ښځو په وړاندې پرتې ستونزې په ګوته کړي. هڅه دې وکړي چې یو د بل خبرې تکرار نه کړي. پاتې زده کوونکي دې هغه ولیکي او توحید دې یې کړي.

۲ـ زده کوونکي دې په خپل ټولګي کې یوه غونډه تمثیل کړي. پورته موندل شوې ستونزې دې وګوري او د هغې د حل د لارو چارو په اړه دې خبرې وکړي. په پای کې دې خپلې موندنې د یو وړاندیز په توګه ولیکي او له ځانونو سره دې یاداشت کړي.

۳ـ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې په ټولنه کې د ښځو په دریځ او د هغوی په ارزښت خبرې وکړي. نور زده کوونکي دې په خبرو اتروکې برخه واخلي.

۴ـ زده کوونکي دې د پنځو دقیقو لپاره فکر وکړي چې ځوانان او نجونې څنګه د هېواد د راتلونکې لپاره کار کولای شي. وروسته دې څو تنه په خپله خوښه خپلې نظریې د نورو په وړاندې ووایي، خبرې اترې دې پرې وکړي او غوره وړاندیزونه دې راټول او ولیکي.

۵ـ زده کوونکي دې په پښتو ادبیاتو کې د مېرمنو د ونډې او د هغې د ارزښت په اړه خبرې وکړي.

کورنی دنده

په خپل ښار، کلي او چاپېریال کې د ښځو او نجونو په وړاندې د ناروا چلندونو د عملي بېلګو په اړه یو مخ لیکنه وکړئ.

> یوازې د ښځو شتون دې ستونزمن ژوند ته قدر او منزلت ورکړی، که نه، نو ژوند به د زغم وړ نه و.
>
> ((اناتول فرانس))

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوهان ولفگانگ فون گويته (۱۷۴۹ - ۱۸۳۲)

په تېرو تېرولگيو کې مو پر پوهانو، ملي مشرانو، ليکوالو او شاعرانو سربېره يو شمېر نړيوالې ادبي څېرې وپېژندې. دلته د گويته په نامه يو الماني شاعر درپېژنو. ددې شاعر او د هغه د ويناوو د بېلگو له لارې به لا نور هم د نړيوالو ادبياتو په اړه معلومات لاس ته راوړئ. يو لويديځ پوه ويلي دي: "موندل کوم مهم شی نه دی، مهمه داده چې بايد هر نوی پيدا شوی شی زموږ په ذهن کې يو څه شی زيات کړي."موږ بايد له نوي موندل شوي شي سره اړيکې ټينگې کړو او له دې لارې خپله معنوي پانگه زياته کړو. د بېلابېلو ليکوالو ليکنې او د هغوی آثار لوستل د لوستونکي موجوده پوهه پراخه او بډايوي.

د نړيوالو ليکوالو او شاعرانو د اثارو لوستل څه گټه لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوهان ولفګانګ فون ګویته "Yohann Wolfgang von Goethe" د جرمني د فرانکفورت په ښار کې په یوې بدایې کورنۍ کې پر ۱۷۴۹ م کال زېږېدلی دی. پلار یې حقوقپوه او مدافع وکیل و؛ مور یې هم د جرمني د سهیل د حقوقپوهانو له کورنۍ څخه وه. ګویته په یو متمدن او با فرهنګه چاپېریال کې لوی شو او تر منظمې ښوونې او روزنې لاندې ونیول شو. په پنځلس کلنۍ کې د حقوقو د زده کړې لپاره د جرمني یو بل ښار، لایپزیک ته لاړ. هلته د زده کړې تر څنګ پر یوې نجلۍ مین شو. له هغې سره د تودې مینې له امله یې په شعر ویلو پیل وکړ. وروسته په ۱۷۶۷ م کال کې د ګویته د شعرونو لومړی دیوان چاپ شو. دا په عشقي او تغزلي شعرونو کې د ګویته لومړنۍ تجربه وه. په لایپزیک کې له دریو کلونو تېرولو وروسته بېرته فرانکفورت ته لاړ. په ۱۷۶۹ کال کې یې د "جرم د شریکانو" په نامه یوه منظومه کمیډي او د "لایپزیک د نغمو دیوان" کتابونه خپاره کړل چې د لایپزیک یادونه یې په کې غبرګه کړې وه. بیا په ۱۷۷۰ م کال کې د حقوقو د زده کړې د دوام لپاره شتراسبورګ ته لاړ. په شتراسبورګ کې ژوند د ګویته په فکر او هنر لویه اغېزه وکړه. هلته یې له یو شمېر شاعرانو او هنرمندانو سره پېژندګلوي پیدا شوه. په دې ځای کې دده پر ژوند بل اغېز د "فریدریکې بریون" په نامه له یوې نجلۍ سره د هغه اشناکېدل و. دې اشنایۍ د ګویته پر ژوند ډېره اغېزه وکړه. د هغې لپاره یې شعرونه و ویل چې وروسته یې د "شعر او حقیقت" په نامه یو دېوان کې چاپ کړ. ویل کیږي چې دا شعرونه د جرمني د نوي عصر د ادبیاتو په تاریخ کې لومړني شعرونه بلل کیږي. دا دېوان څلور برخې لري او شخصي ژوند پکې نغښتی دی. په شتراسبورګ کې د ګویته تحصیلات په ۱۷۷۱م. کال کې بشپړ شول او بې له دې چې له فریدرېکې سره د وروستي ځل لپاره دیدن وکړي، فرانکفورت ته ستون شو. هلته یې په نوي ژوند لاس پورې کړ. د مدافع وکیل له دندې سر بېره یې ارزښتمن اثار ولیکل چې د ده د لوېۍ او نبوغ ځلا یې لرله.

ګویته د روسو په څېر له طبیعت سره مینه درلوده. هغه به د الزاس دښتو ته تلو او هلته به یې تر شین اسمان لاندې ډېر وخت تېرولو. له طبیعت سره مینې او عاطفي د ګویته

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اثارو کې غبرگون وموند. دا غبرگون په ۱۷۷۳م. کال کې ځرگند شو. ددې دورې په ننداروکې د "محمد نغمې" یادولی شو چې له ختیځ څخه د شاعر له پېژندگلوۍ وروسته ولیکل شوې. گویته د پاک قران له لوستلو وروسته د یوې ننداري د لیکلو په فکر کې شو چې په هغې کې له یوې خوا د حضرت پیغمبر ﷺ د عظمت عناصر او له بلې خوا د هغه تاریخي وضعه او رسالت څېړي.

گویته د شعرونو په پورته دیوانونو سربېره د "المان معماري"، "د برلیسینگن خدایان"، "د ځوان ورتر کړاوونه"، "پرومیتیوس"، "ایفیژیني"، "تاریویس"، "تورکواتو تاسو" او "اختیاري وصلت" او زبات شمېر نور اثار لیکلي چې ناولونه، ډرامې، د شعر ټولگې او علمي اثار پکې شامل دي.

گویته په جرمني کې هماغسې دریځ درلود، لکه دانتې چې په ایټالیې او شکسپیر په انگلستان کې درلود. گویته نژدې ۶۰ کاله پر هرځای خپل سیوری غوړولای و. ډېرو لږو کسانو به دگویته په څېر د نړۍ په ادبیاتو کې ستر اغېز درلودلای وي. د هغه ارزښت د هغه په نبوغ او د فکر په پراخوالي کې و. گویته نه یوازې د خپلې زمانې د ادبیاتو او تمدن بشپړ نابغه و، بلکې هغه خپله یو دایرة المعارف و چې د یوې بشپړې دورې تمدن اوفرهنگ پکې پروت و.

د متن لنډیز:

یوهان ولفگانگ فون گویته په جرمني کې زېږېدلی دی. پلار یې حقوقپوه او مدافع وکیل و. گویته په یو متمدن او با فرهنگه چاپېریال کې لوی شو او تر منظمې ښوونې او روزنې لاندې ونیول شو. په پنځلس کلنۍ کې یې په شعر ویلو پیل وکړ. په ۱۷۶۷م. کال کې یې د شعرونو لومړی دیوان چاپ شو. په ۱۷۶۹م. کال کې یې د "جرم د شریکانو" په نامه یوه منظومه کمیډي او د "لایپزیک د نغمو دېوان" کتابونه خپاره کړل. په ۱۷۷۰م. کال کې شتراسبورگ ته لاړ. د دغه ځای ژوند دگویته په فکر او هنر لویه اغېزه وکړه. هلته یې له یو شمېر شاعرانو او

هنرمندانو سره پېژندګلوي پيدا شوه. دلته يې د "شعر او حقيقت" په نامه يو دېوان کې چاپ کړ. ويل کيږي چې دا شعرونه د جرمني د نوي عصر د ادبياتو په تاريخ کې لومړني شعرونه بلل کيږي. دا دېوان څلور برخې لري او شخصي ژوند پکې نغښتی دی. ګويته د روسو په څېر له طبيعت سره مينه درلوده. هغه به د الزاس دښتو ته تلو او هلته به يې تر شين اسمان لاندې ډېر وخت تېرولو. له طبيعت سره مينې او عاطفې دګويته په اثارو کې غبرګون ومونډ. دا غبرګون په ۱۷۷۳م. کال کې څرګند شو. ددې دورې په ننداروکې د "محمد نغمې" يادولی شو چې له ختيځ څخه د شاعر له پېژندګلو وروسته وليکل شوې. ګويته د پاک قران له لوستلو وروسته يوه ننداره وليکله چې پکې له يوې خوا د حضرت پيغمبرﷺ د عظمت عناصر او له بلې خوا د هغه تاريخي وضعه او رسالت څېرې. ګويته د شعرونو په پورته ديوانونو سربېره د "المان معماري"،" د برليسينګن خدايان"، "د ځوان ورتر کړاوونه"، "پروميتيوس"، "ايفيژيني په تاوريس کې"، "تورکواتو تارسو" او "اختياري وصلت" او شاوخوا ۱۴۳ شمېر کتابونه، شعرونه، ننداري، ناولونه او علمي اثار ليکلي دي. ګويته نژدې ۶۰ کاله د ادب په ميدان کې نيلی ځغلولی و.

د ګويته د اثارو د يوې بېلګې په توګه د هغه «د ځوان ولتر کړاوونه» يوه برخه دلته لولو:

د ځوان ورتر کړاوونه

((د ځوان ورتر کړاوونه ــ ۱۷۷۴م)) دګويته يو رومان دی چې په هغې کې يې د ژوند د خپلو کتنو، پېښو او د هغه وخت د ژوند له حالتونو څخه خبرې اترې کړې دي. ځوان ورتر ژور احساسات او لوړې غوښتنې لري. روح يې د طبيعت او هنر د اغېز د منلو لپاره ښه چمتو دی، خو باطن يې د ژوند له حقيقتونو سره سمون نه لري. په ټولنه کې له خلکو سره په راشه درشه (معاشرت) کې له خنډونو او محدوديتونو سره مخامخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي. په پای کې نهیلي او مینه یې ناکامیږي. دا کار هغه ځوروي او په پای کې یې ځان وژني ته هڅوي.

زموږ دا لیکنه د هغه د رومان وروستی برخه ده، چې د لیکونو خپرونکی یې نقلوي. په دې برخې کې له خپلې معشوقې، ((لوته)) سره د هغه وروستنی لیدنه بیان شوې ده. لوته وروسته د البرت په نامه له یو بل شخص سره واده کړی. د ((ورتر)) په نامه د ګویته دې اثر له خپرېدا وروسته ډېر بریالیتوب تر لاسه کړ.

[هغه ورځ، چې ورتر دوست ته خپل وروستی لیک ولیکه، یکشنبه وه او عیسوي اختر ته لا څو ورځې پاتې وې. ماښام ورتر د ((لوته)) کور ته لاړ. لوته یې ولیده چې خپلو کوچنیو ورونو او خویندو ته د نوي کال په مناسبت اخیستل شوي سوغاتونه تنظیموي. ورتر د هغه خوشحالی په اړه په فکرکې ډوب و، چې کوچنیان به یې ددې سوغاتونو په لیدلو تر لاسه کړي. هغه سوچ کاوه، کله چې دروازه بېرته شي او کوچنیان دا سوغاتونه ویني او یا په څراغونو د سینګار شوې ونې ننداره وکړي، له خوشحالی نه به ټوپونه ووهي. په داسې حال کې چې لوتې خپله دننۍ اندېښنه په یوې موسکا پټوله، ویې ویل: ((که ته هم ومني، چې ښه واوسې، نو سوغات به تر لاسه کړې. یوه ښکلې ډېوه او ورسره مل نور شیان.)) ورتر په لوړ غږ وویل: ((ښه توب یعنې څه؟ باید څنګه واوسم او څنګه کولای شم واوسم، ګرانې لوتې؟))

لوته وویل: ((د پنجشنبې په ماښام عیسوي اختر (کریسمس) دی. کوچنیان راځي او کېدای شي پلار مې هم راشي. هغوی ټول به سوغاتونه تر لاسه کړي. تاسو هم هغه ورځ راشئ، خو دوخته مه راځئ.))

ورتر ډېر ولګوله او لوتې دوام ورکړ: ((زه له تاڅخه هیله کوم، چې یوه پلا به داسې وي. بیا هم له تاسو څخه د کرارۍ هیله کوم. وضع به همداسې پاتې نشي.)) ورتر له هغې څخه سترګې واړولې، په داسې حال کې چې د کوټې له یو سر څخه بل سر ته تله، تر ژبې لاندې غږومبېده او ویل یې: ((وضع به همداسې پاتې نشي.))

کله چې لوتې دا حالت احساس کړ، دګڼو پوښتنو له لارې یې وغوښتل د هغه فکر بلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا ته واړوي، خو ګټه یې ونه کړه.

ورتر په لوړ غږ وویل: ((نه، لوتي، بیا به هیڅکله تا ونه ګورم!)) لوتي وویل: ((ولې، ولې؟ باید ومې ګورې، ته مجبور یې بیا مې هم وګورې! خو د اعتدال له مخې. اوه، ته ولې داسې چال چلن کوې، چې له هر شي کړېږې او هغه ځانته د غره په څېر غټوې؟))

لوتي د ورتر لاس په خپل لاس کې ونیو او ویې ویل: ((هیله کوم، میانه رو واوسې او خپل تعادل وساتې. د خپل ذهن، پوهې، ذکاوت او هغو ټولو شیانو په اړه سوچ وکړه، چې تا خوشحالوي. دا غم له ځانه لېرې کړه او یو نارینه واوسه!))

ورتر په داسې حال کې چې خپل غابنونه یې چیچل، لوتي ته خړ، خړ وکتل. لوتي په داسې حال کې چې د ورتر لاس یې په لاس کې ټینګ نیولی، زیاته کړه: ((ورتره، مازې یوه شېبه په کراره فکر وکړه. ته نه پوهېږې، چې په دې کار ځان له پښو غورځوې او ځان پخپله له خاورو سره خاورې کوې! ولې ما؟ ورتره، ځوک چې د بل چا وي؟ ولې؟ ډارېږم، ډارېږم. دا ناشوني هیله، چې زه دې د بل چا واوسم او تاسو زما خاوند شئ؟ دا ناشوني ده! کېدای شي تا ته جالبه وي.))

ورتر په داسې حال کې چې هغې ته یې په نهیلۍ خړې خړې کتل، د هغې له لاس څخه یې خپل لاس کش کړ او چیغې یې کړې: ((عاقلانه، ډېره عاقلانه. کېدای شي البرت دا خبرې کړې وي... .))

لوتي ورزیاته کړه: ((دا هرڅوک درک کولای شي. ایا په ټوله نړۍ کې به داسې یوه پېغله ونه موندل شي چې خپل د زړه ټولې هیلې یې پوره کړې وي؟ ته د ځان په اړه سوچ وکړه... . زما او ستا ترمنځ د محدودیت د پیدا کېدو له امله له اوږدې مودې راهیسې ډارېدم. ددې کار لامل هم پخپله ته یې. ته یو ځلې ازمېښت وکړه. که چېرته لاړ شې، کېدای شي فکر دې ارام شي، هڅه وکړه، هرو مرو د خپلې ارزښتمنې مینې موضوع موندلای شې. بیا بېرته راشه او پرېږده چې په ګډه له یوې حقیقي دوستۍ څخه په ګډه خوند واخلو!))

۱_ دوه تنه زده کوونکي دې د پورته متن په مرسته دګویته په اړه ټولګیوالو ته معلومات

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

وړاندې کړي.

۲ـ يو تن زده کوونکی دې ووايي چې د ختيځ اشنايي پر گويته څه اغېز وکړ او په پايله کې يې څه وشول؟

۳ـ د گويته د شعرونو لومړی دېوان چېرته، کله او په څه نامه چاپ شو؟ يو تن زده کوونکی دې نورو ته معلومات ورکړي.

۴ـ درې تنه زده کوونکي دې د ټولگي مخې ته راشي او ودې وايي چې پر نړيوالو ادبياتو پوهېدل موږ ته څه گټه لري.

۵ـ دوه تنه زده کوونکي دې نورو ته ووايي چې کومې نړيوالې ادبي څېرې پېژني. نومونه دې يې ووايي او د يو شمېر اثارو نومونه دې واخلي.

کورنۍ دنده

دگويته د ژوند، اشعارو او ليکنو په اړه يوه معلوماتي مقاله وليکئ.

> د بشر بدمرغي په دې کې ده چې د روح او روان پر ځای پر تن او بدن ډېره پاملرنه کېږي.
>
> ((گويته))

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې شعر ولولئ او خوند ترې واخلئ:

د وچکالۍ ګلان

دا سوی ستي وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
دغه غيرتي وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
دا د مرګ او وينو سين، دا د زړه چاودون محل
دا زخمي زخمي وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
مه وژنئ د شپو په تېغ، روڼ د مستقبل څراغ
ستړی فريادي وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
اوښکې د پېغلوټو مې، چيغې د مظلوم يتيم
زوی د مورني وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
غاړه کې پرته شمله، پرې چې هسکه هسکه شي
دا زموږ ننګي وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
دا د وچکالۍ ګلان، نور نو اوبيدل غواړي
تږی د سپرلي وطن پرېږدئ چې لږ وخاندي
اسحٰق ننګيال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بشري حقونو تاریخچه

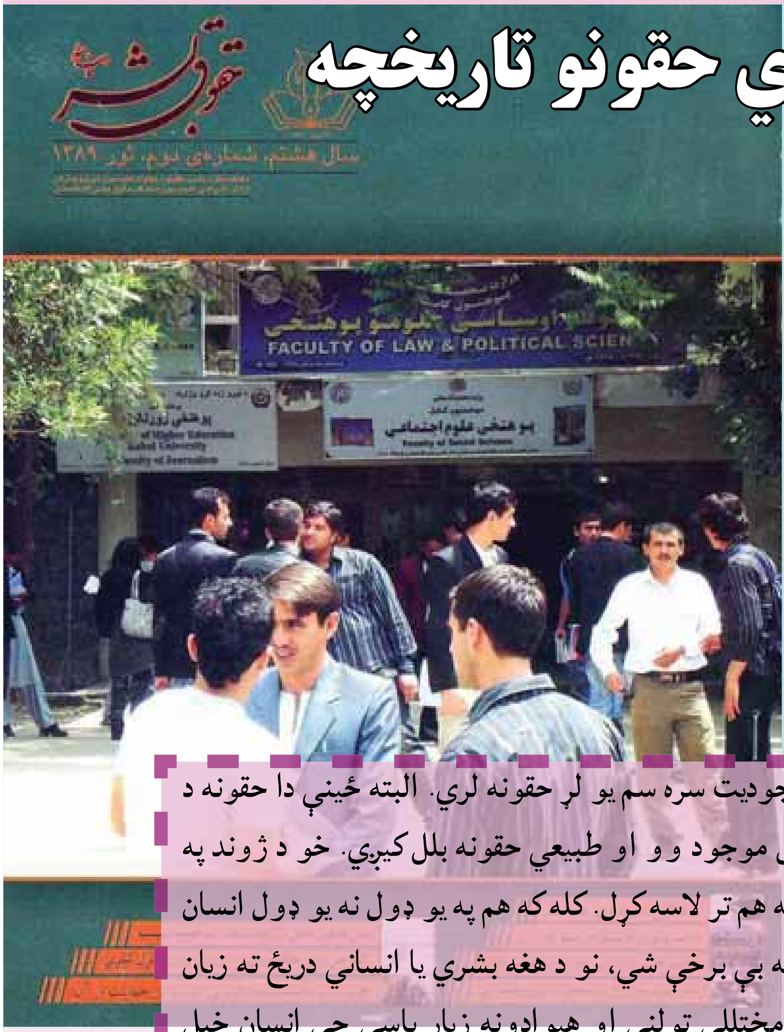

بشر یا انسان له خپل موجودیت سره سم یو لړ حقونه لري. البته ځیني دا حقونه د بشر له خلقت راهیسې تل موجود وو او طبیعي حقونه بلل کیږي. خو د ژوند په دوران کې بشر نور حقونه هم تر لاسه کړل. کله که هم په یو ډول نه یو ډول انسان له یو یا زیاتو حقونو څخه بې برخې شي، نو د هغه بشري یا انساني دریځ ته زیان رسیږي. نن سبا ټولې پرمختللې ټولنې او هېوادونه زیار باسي چې انسان خپل حقونه ولري او په هیڅ ډول ورڅخه بې برخې نشي. کېدای شي په ځینو حالتونو، لکه د جګړې یا کورني تاوتریخوالي او یا د یو جرم د سرته رسولو په حالت کې، یو یا له یو څخه زیات حقونه وځنډول شي، خو په هیڅ توګه ترې انسان د تل لپاره نشي بې برخې کېدای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشري حقونه یو بنسټ لري او هغه انسانیت دی. له دې امله په ټوله نړۍ کې یو شان دي. د بشري حقونو اوسنی اصطلاح او مفهوم د لویدیځې نړۍ زېږنده او نسبتا اوږده سیاسي او تاریخي مخینه لري.

د بشري حقونو زړی او هسته د اسلام د سپېڅلي دین له راتګ سره سم وکرل شوه. هغه انساني حقونه چې په اسلام کې بشر ته ورکړل شوي، په بل کوم سازمان او ټولنه کې ځای نه لري. په دې توګه اسلام د بشري حقونو تر ټولو لومړنۍ سرچینه ده.

بشري حقونه په اوسني مفهوم په اووه لسمې میلادي پېړۍ کې د اروپا د سیاسي نظریاتو بهیر ته لاره وکړه. په دې لړ کې لومړنۍ موجود سند د جان لاک "د حکومت کولو دویم ترون" نومی اثر دی چې په ۱۶۸۸م. کال کې د برتانیې د لوی انقلاب په پیل کې چاپ شو.

د جان لاک په نظر حکومت د حاکمانو او رعیت تر منځ د یو ټولنیز ترون پر بنسټ ولاړ دی. رعیت تر هغې د اصولو او قوانینو په منلو مکلف دی چې حکومت د خلکو د بشري حقونو ساتنه کوي. حکومت تر هغه قانوني ګڼل کیږي چې په منظمه توګه د خلکو د بشري حقونو ساتنه کوي.

په نړیوال ډګر کې د بشري حقونو د تثبیت او ساتنې په اړوند له جان لاک وروسته موجود مهم سند په اتلسمې پېړۍ کې د فرانسې د انقلاب د بشري حقونو اعلامیه ده. دا اعلامیه د ۱۷۹۸م. کال د اګست په ۲۶ نېټه تصویب شوه. دا اعلامیه هغه مهال تصویب شوه چې د فرانسې د ملت استازي په یوې لویې ملي جرګې یا غونډې کې سره راټول شول. په غونډې کې هغوی ددې اړتیا احساس کړه چې د بشر طبیعي او ټولنیزو حقونو ته نه پاملرنه یا هغوی ته په درنه سترګه نه کتل د ولس ژوند په ناوړه توګه اغېزمن او حکومتونه فاسدوي. د غونډې برخه والو وپتېيله چې د یوې رسمي اعلامیې په ترڅ کې د بشر سپېڅلي او تلپاتې حقونه وړاندې او د ټولنیز ژوند بنسټ وګرځوي. دې لومړنۍ اعلامیې اووه لس مادې درلودې. په لومړۍ مادې کې د انسان د ازادۍ او برابرۍ مسئله، په دویمې کې د سیاسي ټولنې موخه او د بشري تلپاتې حقونو ساتنه وه. په دریمې مادې کې د حاکمیت مسئله وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په هر ملت کې شته او ملت د خپل سیاسي او ټولنیز حاکمیت تمثیل کوي. همدا راز دا موضوعګانې پکې شاملې وې: ټولنې ته د زیانمن عمل مخنیوی، د قانون پېژندنه، بند او حبس، د جزا ټاکل او پلي کول، د فرد اصلي حالت، د سیاسي عقېدې د ازادۍ تضمین، د بشري حقونو تضمین، د مالیاتو ورکړه، د حساب اخیستل، د بشري ملکیت حق.

د نوموړې اعلامیې په متن کې وخت په وخت تعدیل راغلی او مواد او احکام یې د بشر په ګټه زیات توضیح او څرګند شوي دي.

د فرانسې له انقلاب څخه وروسته پوهانو د بشري حقونو د رښتینې کېدو هڅه کوله او د هغو د سرته رسولو لپاره یې ځانګړې موسسې او ټولنې جوړې کړې. د فرانسې بشرپالو د بشري حقونو د پلویانو یوه ډله جوړه کړه. دوی په دې خبره سلا شول، په خپلې ډلې کې یوازې هغه اشخاص ومني چې د فکر سطحه یې لوړه او د نظر افق یې پراخه وي. د ۱۸۹۴م. کال د جون په څلورمه یې د موسسانو یو پلاوی جوړ کړ او هغوی بیا د ټولنې د کړنلارې اساسنامه تصویب کړه.

د بشري حقونو دې ډلې د ټولنې په سیاسي ژوندکې خپل نقش او اغېز لاپسې ژور کړ. په ۱۹۱۹م. کال کې د موسسانو ټولنې پراختیا ومونده او په ۱۹۳۳م. کال کې یې په ملي او نړیواله کچه زیات پلویان پیدا کړل. که کوم سیاسي ناتار به د بشر ازادي او حقونه له خطر سره مخامخ کړل، دې ټولنې به سر راپورته او پر سرغړوونکي به یې د پړې او ملامتۍ غږ وکړ.

د بشر حقونو د تثبیت او تضمین لپاره د نړیوالو هلو ځلو زرین پړاو د دویمې نړیوالې جګړې له پای ته رسیدو وروسته پیل کیږي. د ملګرو ملتونو تر جوړېدا وروسته د بشري حقونو په ډګر کې د کاري پیاوړتیا لپاره په ۱۹۴۶م. کال د بشر د حقونو کمیسون رامنځته شو. کمیسون دې ته وګومارل شو، د بشري حقونو یو داسې فهرست چمتو او جوړ کړي چې د نړۍ د ټولو هېوادونو لپاره د منلو وړ وي. دې کمیسون په پیل کې ۴۳ تنه غړي درلودل، خو په ۱۹۹۴م کال کې یې د غړو شمېر ۵۳ تنو ته ورسېد.

په ۱۹۴۸م. کال کې د بشري حقونو یو فهرست د یوې اعلامیې په بڼه جوړ او د همدغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال د دسمبر په لسمه نېټه د بشري حقونو د نړیوالې اعلامیې په نامه تصویب شو. دا اعلامیه دېرش مادې لري چې د بشري حقونو بیلا بېل اړخونه پکې په ژوره توګه نغښتي او غبرګ شوي دي. په ۱۹۵۰م. کال کې د ملګرو ملتونو عمومي غونډې (اسامبلې) پرېکړه وکړه، د دسمبر لسمه نېټه، چې د بشري حقونو د تصویب ورځ ده، د بشر د حقونو د نړیوالې ورځې په نامه ونومول شي او په ملي او نړیواله کچه ولمانځل شي. له هغې را وروسته هر کال دا ورځ د غونډو او کنفرانسونو په جوړولو په ملي او نړیواله کچه لمانځل کیږي.

د ۱۹۵۹م. کال د نومبر په شلمه د ماشوم د حقونو نړیواله اعلامیه تصویب شوه. دا اعلامیه په نهو اصلونو کې د ماشوم په حقونو پورې اړوند مسایل تشخیص او تضمینوي.

په ۱۹۶۵م. کال د ملګرو ملتونو د عمومي ټولنې له خوا د هر ډول تبعیض د له منځه وړلو نړیوال تړون تصویب شو. دا تړون په دریو برخو او ۲۵ مادو کې د هر ډول تبعیض او توپیر د له منځه وړلو تضمینونه او سپارښتنې لري.

د ۱۹۶۶م. کال د دسمبر په ۱۶ نېټه د سیاسي او مدني حقونو نړیوال تړون تصویب شو. دا تړون شپږ برخې لري چې په ۵۳ مادو کې د نړۍ په هېوادونو کې د افرادو په سیاسي او مدني حقونو پورې اړوند مسایل، ژمنې او تضمینونه رانغاړي او د یو نړیوال تړون په توګه یې وړاندې کوي.

د ۱۹۶۷م. کال د نومبر په اوومه نېټه د ښځو په وړاندې د هر ډول تبعیض د له منځه وړلو اعلامیه تصویب شوه.

د ۱۹۶۸م. کال د اپرېل له ۲۲ څخه د مې تر ۱۳ نېټې پورې په تهران کې د بشر د حقونو د اعلامیې له تصویب څخه وروسته په تېرو شلو کلونو کې د بشري حقونو په ډګر کې د ترسره شو و پرمختګونو د ارزولو او څېړنې په منظور غونډه وشوه او په ۱۹ مادو کې یو پرېکړه لیک تصویب شو چې د بشري حقونو په ډګر کې د تر لاسه شو و بریالیتوبونو او د هغوی د ملي او نړیوالو تضمینونو په اړه یې ژمنې او سپارښتنې درلودې.

په ۱۹۷۹م. کال کې د ملګرو ملتونو عمومي غونډې د ښځو کنوانسیون تصویب کړ. د ښځو په وړاندې د تبعیض د له منځه وړلو اعلامیه یې په دېرشو مادو کې تصویب کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۹۴م. کال د نړۍ ۱۲۵ هېوادونو د ښځو کنوانسیون تصویب کړ چې افغانستان هم په دې ډله کې شامل دی.

د ۱۹۹۰م. کال د اگست په او ومه (د ۱۳۶۹ هـ. ش کال د زمري ۱۵) نېټه په قاهره کې د اسلامي کنفرانس سازمان د غړو هېوادونو د بهرنیو چارو وزیرانو په غونډه کې د بشر د حقونو اسلامي اعلامیه تصویب او اعلان شوه. په دې اعلامیه کې په ۲۵ مادو کې د اسلام د سپېڅلي دین له مخې د بشري حقونو په اړوند مسایل ښودل شوي او وړاندې شوي دي.

د متن لنډیز:

د بشري حقونو د تشخیص او تامین په اړه د نړیوالو هلو ځلو لړۍ ډېره خوره او اوږده ده. دا بهیر په ډېره چټکۍ پرمخ روان دی، د سیاسي او ټولنیزو مسایلو په سر کې ځای لري او زيات پام ورته کیږي. بشري حقونه د تل لپاره خوندي دي او هیڅکله یو انسان ترې نه بې برخې کیږي. کېدای شي یو شمېر یې د یو مهال لپاره وځنډول شي، لکه د جگړو، اړودوړ او کورني اخ و ډب پر مهال. د بشري حقونو بنسټ انسانیت دی او هر چېرته چې انسان دی، یو شان حقونه لري. اسلام لومړنی دین دی چې بشري حقونه یې تضمین کړي دي. وروسته بیا په لوېدیځې نړۍ کې د بشري حقونو اصطلاح وزېږېده. مخینه یې نسبتا اوږده ده. بشري حقونو په اوسني مفهوم په اوو ه لسمې میلادي پېړۍ کې د اروپا د سیاسي نظریاتو بهیر ته لاره وکړه. تر هغې را وروسته په یو شمېر غونډو کې یو لړ پرېکړې وشوې، بشري حقونه یې تنظیم او د هغې درناوی او حمایت یې د هر چا، په تېره د دولتونو دنده، وگڼله. د یو لړ سیاستوالو په اند حکومت د حاکمانو او رعیت تر منځ د یو ټولنیز ترون پر بنسټ ولاړ دی. رعیت تر هغې د اصولو او قوانینو په منلو مکلف دي چې حکومت د خلکو د بشري حقونو ساتنه کوي. حکومت تر هغه قانوني گڼل کیږي چې په منظمه توگه د خلکو د بشري حقونو ساتنه کوي.

فعالیتونه

۱_ څو تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او نورو ته دې و وايي چې د هغوی په اند بشري حقونه څه شی دي. اسلام بشري حقونو ته په کومه سترګه ګتلي؟

۲_ ټولګی دې پر دريو ډلو وويشل شي. هره ډله دې په ترتيب د بشري حقونو، د ښځو د حقونو او ماشومانو د حقونو په اړه خپل معلومات وليکي او په پای کې دې يې نورو ته و وايي.

۳_ بشري حقونو څه ډول پراختيا موندلې ده او تر اوسه يې کوم پړاوونه وهلي دي؟ څلور تنه زده کوونکي دې د متن پر بنسټ خپل معلومات نورو ته وړاندې کړي.

۴_ زده کوونکي دې فکر وکړي چې کوم بشري حقونه په يوټاکلي حالت کې ځنډيږي. دوه تنه دې د نورو په وړاندې پرې رڼا واچوي. ټول زده کوونکي کولای شي په خپل واريه دې اړه خپل نظر وړاندې کړي.

۵_ په خپل هېوادکې بشري حقونو ته په کومه سترګه ګوري؟ هغه څنګه ارزوئ؟ آيا په دې هکله په خپل هېوادکې کومو حدودو ته ځای ورکوئ؟ پنځه تنه زده کوونکي دې په دې اړه خبرې وکړي.

کورنی دنده

د بشري حقونو د ارتيا او ارزښت په اړه يوه مقاله وليکئ.

خومره چې هڅول اغېزمن واقع کيږي، تنبيه هغومره نه کېږي.

(اګا تاکريستي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي معاصر نثر

نظم او نثر دواړه د مفکورو او مفاهيمو د لېږدولو وسيلې دي. نثر د نظم په پرتله ډېر کارول کېږي. لامل يې دادی چې نثر اسان دی، هر ليکونکی يې ليکلی شي او هر ډول موضوع پکې بيانولای شي.

نظم بيا د نثر په مقابل کې ستونزمن دی، ځکه وزن او قافيه پکې اړينه ده. نثر د معنا، لفظ او مهال له مخې ډېر ډولونه لري چې يو يې ادبي معاصر نثر دی. په دې لوست کې يې تاسې ته در پېژنو:

ـ که ورځنی خبرې په ليکنی بڼه وي، په څه نامه يادېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نثر عربي کلمه ده، د شیندلو او پاشلو معنا لري. په اصطلاحي معنا سره نثر هغه کلام دی چې وزن او قافیه و نه لري. ادب څېړونکي د ادبیاتو د اوسني تعبیر له مخې د یوې ژبې ټول لیکلي (تحریري) او نالیکلي (شفاهي) منظوم او منثور اثار چې هنري ارزښت ولري، ادبیات ګڼي. دغه ادبي هنري اثر باید په داسې ژبه بیان شوی وي چې هم د ټولنیز ژوند هنداره وي او هم په لوستونکي او اوریدونکي کې یو عاطفي احساس پیدا کړي. په هنري او ادبي لیکنو کې د لیکوال ذوق، احساس او تمایلات د واقعیت او مطلب د افادې لپاره بنسټیز حیثیت لري.

لیکوال هغه څه، چې لیدلي، اوریدلي، احساس کړي او یا یې په ذهن او خیال کې تیریږي، بیانوي، خو د تحقیقي او علمي لیکنو په څېر دلیل راوړلو ته هیڅ اړتیا نه لري. هنریت یا هنري ارزښت هغه ځانګړنه ده چې ادبي او غیر ادبي لیکنې سره بېلوي. په ادبي لیکنو کې د لیکوال په استعداد او فني مهارت پورې اړه لري چې انساني رواني حالات، د خلکو هیلې او غوښتنې، جذبات او احساسات او عواطف په الفاظو کې څنګه انځور او راونغاړي؛ مقابل لوري (لوستونکي یا اوریدونکي) ته یې ولیږدوي او د هغه په عواطفو کې خوځښت راولي.

پښتو ژبه ډېر هنري ادبي اثار لري چې بېلګې یې په نا لیکلي او لیکلي ډول په نظم او نثر کې موجودې دي. په منثورو کې له مسجع نثر نه نیولې د نن ورځې تر روانو، ساده او د هنر او ښکلا په ګانه سمبال نثرونه هم شامل دي.

پښتو ادبي نثر له (۱۹۵۰) عیسوي کال نه وروسته وده او پراختیا موندلې ده. ادبي ټوټه، لنډه کیسه، ناول، داستان، رومان، ډرامه، طنز د نثني ادبي او هنري نثر بېلګې دي، چې په لاندې ډول یې در پیژنو:

۱_ ادبي ټوټه:

د هنري ادبیاتو یو ځانګړی ډول دی چې د شکل په لحاظ له لنډو کیسو څخه وړه وي او مضمون په لحاظ هر ډول مطالب پکې راتلای شي.

په ادبي ټوټه کې شاعرانه تخیل کم وي، واقعي پیښې پکې څېړل کیږي او لوبغاړي یې هم واقعي خلک وي.

د معاصر هنري نثر دغه ډول، ځینو ادبپوهانو د (منثور شعر) په نوم هم یاد کړی دی.

ځکه اصلاً نثر دی، خو شعري کیفیت لري. د یو حقیقت او واقعیت په اړه په حکایوي بڼه په زړه پورې تشریح او توضیح کوي. دا توضیح او تشریح په داسې رنګینو الفاظو کې نغښتې وي چې په بشري احساس او عواطفو ژور اغیز کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادبي ټوټې غوره بېلګې د پښتو ژبې د معاصر ليکوال او نثر ليکونکي ګل پاچا الفت په غوره نثرونو کې موندلای شو. لکه: دوه جنازې، دوه دهقانان او نور.

۲_ لنډه کيسه:

په لويديځ ادب کې (Short Story) بلل کيږي. لنډه کيسه د نثري کيسو يو ډول دی، لنډه او له داسې عناصرو څخه جوړه وي چې يو له بله سره تړلي او يو د بل تر اغېز لاندې وي.

موضوع د خپلو حدودو په چوکاټ کې رانغاړي، بې ضرورته خبرې پکې ځای نه لري، د تاثر او اغېز يو والی پکې يو ازيني شرط دی. بېلګه يې د امين افغانپور ((موسکا)) ده.

۳_ ناول:

ناول (Novel) د لاتيني ژبې کلمه ده. لغوي معنا يې نوی، تازه او عجيبه شيز دی.

په ادبي اصطلاح کې هغې ادبي نثري کيسې يا داستان ته وايي چې له لنډې کيسې څخه لوی او له رومان څخه لنډوي. په ليکني چوکات کې يې طرح، اصلي او فرعي کرکترونه، مکالمې او د کيسې پيل، منځ او پای لري.

له لنډې کيسې سره يې توپير په دې کې دی چې هم پکې پېښې په تفصيل سره بيانيږي او هم يې کرکترونه زيات وي. د پښتو ناول بېلګه د برهان الدين کشکي ((پټه مينه)) ده.

۴_ رومان:

رومان فرانسوي کلمه ده، په ځينو فرهنګونو کې يې معنا خيالي داستانونه او په ځينو کې د مينې او محبت کيسې راغلې دي.

په ادبي اصطلاح کې هغې کيسې ته ويل کيږي چې له ناول څخه اوږده وي.

د ژوند ډېرې او بېلا بېلې خواوې پکې منعکس شوې وي او د بېلابېلو پېښو انځور په ادبي قالب کې ځايوي.

د جوړښت په لحاظ له ناول سره دومره توپير نه لري، يوازې د موضوع په انتخاب او د واقعيتونو په څېړلو کې توپير لري. هغه دا چې په ناول کې هميشه واقعيتونه د علمي اصولو له مخې څېړل کيږي، اما په رومان کې په خيالي ډول. يعنې کوشش کيږي چې خيالي واقعات لوستونکي ته په ريښتينې بڼه وړاندې کړي.

۵_ داستان:

داستان د حماسي ادب يو ځانته فورم دی. د جوړښت په لحاظ تر وړې کيسې لوی او له ناول څخه وړوکی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرنگه چې داستان حکايتي بڼه لري، نو د ناول په تناسب يې تخيلي جنبه زياته وي.

په داستان کې د هنري قهرمان پر ژوند پوره رڼا اچول کيږي او د ګډون کوونکو شمېر يې هم دوړې کيسې د ګډون کوونکو په پرتله زيات وي.

۶_ ډرامه:

له يوناني کلمې (ډراو) نه مشتق شوې چې د عمل او کړنو معنا لري. (تفصيل ته يې اړتيا نشته، دمخه لوستل شوې ده.)

۷_ طنز:

طنز عربي کلمه ده. فرهنګونو د طنز لغوي معنا ناز او کرشمه، پېغور او مسخره کول راوړي.

په ادبي اصطلاح کې د هنري ادبياتو يو ډول دی چې په ليکنه کې يې د ليکوال اصلي مقصد نيوکه (انتقاد) وي، خو انتقاد يې د شوخۍ په بڼه او يا په بله وينا د تمسخر په جامه کې نغښتی وي. د وينا لمن او اندازه يې په زړه پورې او د ټوکو ټکالو په شکل وي. زياتره وخت پکې مسايل سرچپه (معکوس) مطرح کيږي.

طنز په واقعيت کې هغه ترخه خندا ده چې د ټولنې د خلکو پر ناوړه اعمالو، عاداتو، اخلاقو او افکارو باندې کيږي. بېلګه يې د عبدالمنان ملګري ((شريک بالاپوش)) ده.

۸_ ادبي راپورتاژ:

د هنري ادبياتو يو ځانګړی ژانر دی. له عادي راپورتاژ سره يې اصلي توپير دادی چې په ادبي راپورتاژ کې د پېښې تعبير، تفسير او تحليل په ادبي او هنري ژبه شوی وي. ددې ډول راپورتاژ ليکونکی پېښو ته په دقيق نظر ګوري او له هغو څخه خپل برداشت د تخيل په ملتيا په خوږه هنري ژبه وړاندې کوي. بېلګه يې د محمد نواز طائر ((ناليدلی سوات)) ده.

۹_ سفرنامه:

په سفرنامه کې سفر کوونکی خپلې خاطرې د قلم په ژبه او د ادب په ادا خوندي کوي او راتلونکو نسلونو ته يې د يادګار په شکل پرېږدي.

په نړيوال ادب کې سفرنامې اوږده مخينه لري. په سفرنامه کې دعلمي تحقيقاتو لپاره په زړه پورې مواد پيدا کيږي. د پوهاند رښتين ((د هند سفر)) بېلګه ده.

۱۰_ ادبي ليکونه:

دا هغه ليکونه دي چې په ځانګړې ادبي او هنري بڼه ليکل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ادبي ليکونو کې يو لړ مهم انتقادي، سياسي، فلسفي او ادبي مسايل ليکل او د اديبانو تر منځ تبادله کيږي. د ليکنې ژبه يې هنري او د تخيل رنګ پرې غالب وي. له استعارو، کنايو، تشبيهاتو او نورو ادبي صنعتونو څخه پکې کار اخيستل شوی وي.

ژبه يې خوږه او د ليکنې طرز يې دومره په زړه پورې وي چې لوستونکي يې په لوستنه نه مړيږي. بېلګه يې د بېنوا ((د زړه خواله)) ده.

د متن لنډيز:

د اوسني تعبير په اساس د يوې ژبې ټولې ليکنې او ګړنې، منظوم او منثور اثار، چې هنري ارزښت ولري، ادبيات ګڼل کيږي.

په هنري نثر کې ليکوال ټول مفاهيم د الفاظو په قالب کې په تخيلي ځواک سره ځايوي.

دغه تخيلي ځواک په بشري احساس او عواطفو ژور اغيز کوي او را پاروي يې.

هنريت يا هنري ارزښت هغه بنسټيزه ځانګړنه ده چې ادبي ليکنې له نورو غير ادبي ليکنو څخه بېلوي.

معاصرې ادبي هنري ليکنې د بنې له مخې لاندې ډولونه لري:

ادبي ټوټه، لنډه کيسه، ناول، رومان، ډرامه، طنز، ادبي ليکونه، ادبي راپورتاژ ... .

فعاليتونه

۱_ زده کوونکي دې متن په پټه خوله ولولي او مفهوم ته دې ځير شي.

۲_ درې تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي، د متن اصلي مفهوم دې و وايي.

۳_ څلورتنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او د ادبي معاصر نثر په اړه دې يوه يوه دقيقه خبرې وکړي.

۴_ د زده کوونکو د شمېر په پام کې نيولو سره دې ټولګی په دوو ډلو وويشل شي. يوه ډله دې په خپل وار سره د حرکتونو له لارې ترازېدي او دويمه ډله دې يوه کميډي ننداره تمثيل کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵_ زده کوونکي دې په څلورو ډلو وویشل شي، هره ډله دې د خپل شعر په اړوند یو راپور ترتیب کړي. د ډلې استازی دې د خپلې ډلې په استازیتوب د خپلې ډلې ترتیب شوی راپورتاژ نورو ته ووایي.

۶_ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

- ادبي هنري نثر له نورو نثري لیکنو سره څه توپیر لري؟
- یوه لنډه کیسه له کومو توکو څخه جوړه وي؟
- د ناول او لنډې کیسې توپیر په څه کې دی؟
- ادبي راپورتاژ او ژورنالیستکي راپورتاژ څه توپیر لري؟
- طنز له ډرامې سره څه توپیر لري؟
- څو ډوله ډرامې پیژنئ؟
- ډرامه خپل پیغام څنګه لیدونکو ته وړاندې کوي؟

۷_ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د هر ادبي هنري نثر په اړه په لنډیز درې درې دقیقې خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې د پښتو نثر د ودې په اړه یو مطلب ولیکي چې تر لس کرښو کم نه وي او د بلې ورځې د پښتو مضمون په ساعت کې دې ووایي.

د پښتو معاصر نثر لاندې بېلګه ولولئ او خوند ترې واخلئ.

شعر او ادب

"شعر او ادب" د استاد ګل پاچا الفت د غوره نثرونو یوه بېلګه ده. ګل پاچا الفت د پښتو ادبیاتو یوه وتلې څېره ده. نوموړي ډېر خوندور شعرونه او نثرونه لیکلي دي. د هغه په هر شعر او نثري ټوټه کې ټولنیزې ناخوالې په ډېر سم او ښه شان انځور شوې. د وخت د ټولنې پر اوږو یې له سپرو کسانو څخه شکایتونه کړي دي. الفت د خپلو شعرونو او نثرونو له لارې ټولنې ته لارښوونې کړې او د ژوند د اصلي تګلارې په لور یې روان کړې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته دهغه د نثري څواک د لا روښانتیا په موخه مو دا لاندې بېلگه د هغه له غوره نثرونو څخه ټاکلې ده. هیله ده چې تنده به مو پرې ماته شي. باید یادونه وکړو دغه نثر سره له دې چې د شعر په اړه تحلیلي رنگ هم لري، خو ادبي رنگ یې د هغه د خواږه نثر ډېره ښه څرگندونه کولای شي.

"د انسان په وجود کې دوه شیان ډېر عزیز معلومېږي چې یوه ته زړه او بل ته دماغ وایي. له دماغ نه علم او فلسفه پیدا شوه، له زړه نه شعر او ادب.

اروپایان زړه د عواطفو او نفسي احوالو ځای گڼي، مسلمانان د ایمان او عقیدې ځای ته زړه وایي.

صبر، رحم، کرم، شجاعت د زړه کار دی. عشق او مینه په زړه کې وي. شعر له زړه نه الهام اخلي او له زړه سره کار لري. داروین وایي: (هغه لوی کمال چې د تحول او تکامل په لاره کې یوازې د انسان په برخه رسېدلی او نور ژوي ترېنه محروم دي، د انسان قلبي عواطف دي چې په رحم، مروت، کرم، شجاعت نوعه پرستۍ ترېنه تعبیر کېږي. که انسان غواړي چې له حیوانیت نه لرې وي باید دغه عواطف ښه وروزي).

د عواطفو روزل د شعر کار دی او شعر ته د عواطفو او احساساتو د ظهور او تجلیاتو کوه طور ویلی شو. څنگه چې د لمر وړانگې او پلوشې لومړی ځل د لوړو غرو په څوکو پرېوزي او وروستی وداع هم د غرو له څوکو سره کوي، دغسې د عواطفو او احساساتو پرتو هم د شاعر پر زړه له نورو نه زیات لوېږي او ځینې زړونه، لکه: د غرو سمڅې او غارونه دغه رڼا یا بیخي نهویني یا یې ډېره لږه ویني، همدغه عواطف او احساسات چې د شاعر له زړه نه الفاظو ته رانقل شي، شعر ترې جوړ شي او په زړونو اثر کوي.

هو! د شعر موضوع ښکلي خیالات، عالي احساسات، د زړه تاثرات، د غم او خوشحالی خوبونه، د روحي او جسمي ښکلا اغېزې او عشق و محبت دی. که دغه شیان په یوه ښکلي تعبیر او ښو الفاظو کې بیان شي چې د فصاحت او بلاغت مراعات پکې په ښه شان شوي وي، شعر ترېنه جوړ شي او ډېر ښه شعر هماغه دی چې په دغه معیار برابر وي.

څومره چې د یوه شاعر فکر او خیال آزاد وي او د محدودیت له قیودو راوتلی وي، هغومره یې شعر لوړ او عالي وي. که یو شاعر د نورو په شان هر چاته او هر شي ته سر ټیټوي او په فکر کې یې د بغاوت جذبه نه وي موجوده، له هغه نه د ښه شعر هیله نه شي کېدی. شاعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید د فکري انقلاب علمبردار او بت شکن وي. شاعر ته نه ښايي چې د زاړه منطق درس د عقل له زاړه بوډا نه واخلي او په زړه لاره په زاړه فکر پسې لاړ شي. د شاعر خیال باید ډېر لوړ پرواز وکړي او له ډېر هسک ځایه دغه جهان ته وګوري. د شاعر نظر باید نورو غوندې نه وي او هر څه په بل شان وويني، د شعر او ادب ژوند د فکر په ابتکار کې دی او تقليد یا ابتذال د شاعر مرګ دی. د شعر او ادب دنيا په دلدارۍ او دلبرۍ ولاړه ده. شاعر باید په هر څه او په هر وخت کې زړه ته رجوع وکړي او ډېر حساس زړه ولري. هغه چې په زړونو کې هيجان، تاثر او حساسيت نه شي پيدا کولی او زړونه نه خوځوي، شاعر ورته نه شو ویلی.

که دا خبره رښتيا وي چې انسان په هر وخت او په هر حال کې د زړه په خوښې پسې روان دی او زړه په دماغ باندې حکومت لري؛ يعنې د عقل ادراک د قلبي تمايلاتو له تاثير لاندې وي، نو ویلی شو چې د یوه ملت عقلي او ذهني سير او حرکت هم د شعر او ادب تابع وي او شاعران په نفسياتو او روحياتو کې تغيير او تحول راوستلی شي. همدغه شعر دی چې په زړونو کې زلزلې او توپانونه پيدا کوي او کله پکې داسې صبر او سکون بردي چې غرونه یې ثبات او استقامت ته حيران وي. که دا رښتيا وي چې د چرګانو په نارو ويده خلک له خوبه پاڅېږي، نو دا باید ومنو چې د شاعرانو په نغمو د یوه ملت مړه احساسات او جذبات راویښېږي او په دې اسرافيلي شپېلۍ کې بل راز تاثيرات موجود دي.

کوم فيلسوف چې هر څه بدګني او زنده ګي توره په نظر ورغلې ده، هغه هم شعر ته ښه ګوري او شعر د انسان لپاره یوه ښه پناګاه بولي.

شوپنهاور وايي: ټولې بدبختۍ د انسان له نفس څخه نشات کوي او له ژوند سره ډېر مصيبتونه او غمونه ملګري دي. که څوک یوه داسې چاره لټوي چې له بدبختيو نه لږ غوندې په امن کې شي، باید په صنعت او هنر کې مستغرق شي او د ښکلا په مظاهرو کې ځان ورک کړي. په دغه حال کې سړی په ظاهره له خلکو سره وي، مګر په معنا کې یوازې وي او دنيا ورته لکه یو سراب معلومېږي چې دده لمنه نه شي لمدولی. په همدغسې بېخودۍ کې انسان د دنيا له شر او شوره اسوده کېږي او د بې نيازۍ مقام ته نږدې کېږي چې غير له حقايقو بل شي ته متوجه نه وي، دغه صنعت او هنر چې د شوپنهاور په نظر کې د ښکلا مظهر دی او دی ورته ښه پناګاه وايي، شعر دی.

که چېرې په دغه غم لړلي جهان کې د سعادت او نيکبختۍ پلوشو کله کوم کور رڼا کړی وي، هغه به د شعر کور (بيت) وي. د شاعر خيالي دنيا تر ډېره حده له غمونو او مصيبتونو نه پټه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هلته داسې بې درد سره بېخودي شته چې له سرې نه هر څه هېروي. تاسې شعر و ادب ته په عادي او معمولي نظر مه ګورئ، د شعر تومنه او قدسيت په نظر کې ونيسئ.

هغه څه چې په زړونو کې پيدا کېږي او په زړونو اثر کوي، هغه عادي او معمولي ځيز نه وي.

دا د غم او خوشحالۍ ترانه د انسان په ژوندانه کې ډېره زياته اغېزه لري او انسان ترېنه هېڅکله نه شي بې نيازه کېدی. د يوه ملت ژبه، کلتور، اخلاق په شعر او ادب ساتل کېږي. د يوه ولس د ذوق او شعور، د فکر او خيال د احساساتو او عواطفو هنداره شعر او ادب دی. هر څومره چې د يوه ملت شعر او ادب عالي وي، هغومره يې اخلاق، نظر او روحيات لوړ وي او له لوړو ملکاتو او انساني فضايلو سره يې ارتباط او تعلق زيات وي.

شعر او ادب د بشر علايق له دين او مذهب سره ټينګوي او په هوښيارۍ کې بينايي او همدردي پيدا کوي. کله چې زړونه کلکېږي يا تورېږي، نو شعر پکې رقت او صفايي پيدا کولی شي. هغه څه چې انسان د ماديت له غلامۍ او بت پرستۍ نه ساتي، شعر دی.

عارفانه ذوق انساني عاطفه، حکيمانه شعور د شعر په نغمو وده کوي او د حسن نظر علايق همدغه شی ساتي. کوم ملت چې شاعر نه لري، زړه نه لري، سترګې نه لري، عواطف نه لري او د ذوق له خونده محروم دي.

شاعران دا کولی شي چې د انسان فرعوني غرور په تواضع بدل کړي او د دوهی ملنګ ته د شاه جهان خوی او مړې سترګې ورکړي. غم او سرور د شاعر هديه ده چې له زړونو څخه يې اخلي او زړونو ته يې ورکوي، نو کوم قدر او قيمت چې د انسان په بدن کې زړه لري، په يوه جامعه کې يې شعر او شاعر لري."

د کتاب او تعليمي کال د پای په بهانه يو څو خبرې

ګرانو زده کوونکو،

تاسو د سږني تعليمي کال د پيل ورځې په ياد کړئ. وګورئ، هغه مهال مو د پوهې کچه څومره وه او اوس څومر ه؟ ستاسو په سلوک او چلن کې څه او څومره بدلون راغلی. ايا نړۍ درته هماغسې ښکاري، لکه د کال په پيل کې چې مو ليده؟ فکر او ذهن مو څومره بدل شوی دی؟ پوهه مو څومره زياته شوې؟ په ليکلو کې مو څومره ورتيا تر لاسه کړې؟ د موضوعګانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحلیل او ارزونې ځواک مو څومره غښتلی شوی؟

که ددې ټولو په توپیر وپوهېدئ، نو څرګنده ده چې زده کړه مو کړې ده او یو څه مو تر لاسه کړي دي. دلته هرڅه، یعنې لوستونه، په ناڅاپي او اتفاقي توګه نه دي راغلي او نه دي لیکل شوي. د هر یو لوست د ټاکلو په اړه ډېر سوچ شوی. د هرمتن د لیکلو په اړه ډېر فکر شوی، کوم مطالب په کومه ژبه له کوم پیغام سره ولیکل شي او تاسو هغه څنګه زده کړئ. د کتاب لیکوالو هڅه کړې، د پښتو ژبې او ادبیاتو په اړه تاسې ته داسې رنګارنګ پوهه اومعلومات چمتو کړي چې ستاسو په فکر، چلند او ورتیا کې د بدلون احساس رامنځته شي.

هیله ده دا هرڅه ستاسې پوهه، ستاسو ذهنیت او ستاسو ورتیا او د لید لوری لا پسې پراخه کړي او د خپل مسؤولیت پر درک او پېژندلو، د اسلامي ټولنې د یو سالم او رغنده غړي په توګه ځان، کورنی او هېواد ته د خدمت جوګه شئ. و من الله توفیق

فعالیت:

زده کوونکي دې د تعلیمي کال د پای په ورځو کې یوه ورځ د خپل ټولګي دننه یوه منظمه غونډه جوړه کړي. د غونډې جوړښت دې د مخکنیو غونډو په څېر تنظیم کړي. بیا دې هر زده کوونکی د تېر تعلیمي کال په اوږدو کې د خپلې پوهې په اړه مفصلې خبرې وکړي. که نیوکې لري، په ګوته دې یې کړي. که د نیمګړتیاوو په اړه سپارښتنې یا وړاندیزونه لري، له ډاره پرته دې په څرګنده ووایي. له ښوونځي، ښوونکي، درسي کتابونو او ددې کتابونو له لیکوالو څخه دې خپلې غوښتنې مطرح کړي. د غونډې مشر دې غونډه رهبري کړي. مرستیال دې مرسته ورسره وکړي. منشي دې د وینا والو نومونه د وار لپاره په لست کې ولیکي. د غونډې ویاند دې له لازمو تبصرو سره یوځای ویناوالو ته نوبت ورکړي. په پای کې دې د غونډې مشر غونډه واروزي او د پای وینا دې واوروي. غونډه دې د یو پرېکړه لیک په خپرولو پای ته ورسوي.

و من الله التوفیق

یو الماني متل دی، وایي:

((که د کار پای ښه و، هرڅه ښه دي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

وييپانگه:

((الف))

ابتذال: بې ارزښتي، ډېر تکراري

ابهام: پېچلتيا، ناڅرگندتيا (بتهٔ گوته)

اتل: قهرمان

اتلولي: قهرماني

اجل: د ژوند پای، د مړينې مهال، مرگ، د هر شي مهلت او وخت

احاطه: د يو شي شاوخوا، پر يو شي لاسبرى

احسان: نيکي کول، چاته يوشی ښښل، د يو چا د بدی په وړاندې نيکي کول

اخلاص: رښتينولي، د نيت خاصوالی

اخلاق: د ټولو خلکو له خوا د اصولو او ارزښتونو ټولگه (مجموعه) چې د يوې ټولنې د يو فرد د چلن سموالی يا ناسموالی او ښه والی يا بدوالی ټاکي. چلن، خوی، منل شوي خويونه

ادب: د اخلاقي منل شو و اصولو په چوکاټ کې منل شوی چلند، د ژوند د سمو لارو چارو، دود او فرهنگ پېژندنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارادت: له درناوۍ سره یوځای مینه او علاقه، غوښتنه، قصد
ارزول: ارزيابي کول، تلل
اژدره: اژدها، ښامار
استعاره: د تشبيه له مخې يو مجازي بيان، پټه او ناڅرګنده خبره
استمرار: پرله پسې والی
اسرار: پټ شيان
اعتراف: منل، خوله خوځول
اغېز: تاثير
افراط: ډېروالی
افق: د اسمان غاړه، هغه ليکه چې سرې انګيري اسمان له ځمکې سره لګېدلی دی، ساحه، د ليد ساحه، د ليد افق
الحان: خواږه اوازونه چې انسان يا ځينې الوتونکي او يا موسيقي يې توليدوي
الله اکبر: خدای تر ټولو لوی دی
الهام: هغه فکر چې ناڅاپه په ذهن کې پيداکيږي، د خدای ﷻ له لوري د يو چا په زړه کې د يو امر رامنځته کېدل
امت: د يو پيغمبر او يو دين د پيروانو مجموعه
امين: هغه شخص چې امانت نه خيانتوي، د داډ وړ، رښتينی

اند: فکر
اندام: غړي
انقلاب: په اقتصادي، سياسي، ټولنيز يا فرهنګي نظام کې شديد او ناڅاپي بدلون، ناکراري، هيجان، اخ و ډب …
انټرنيټ: نړيوال جال
انځورګري: رسامي، نقاشي
انګيرل: په پام کې نيول
اوج: لوړه پوړۍ
اوره: اوربښت
اوريځيو: وريځې
اوزان: وزنونه: عروضي وزنونه
اوکوب: برم، جلال
اوځار: روښانه، ځرګند
اوډون: اډانه: ترتيب، اوډل
اياز: خوځنده سړه هوا، نسيم،
ايډيالوژي: ځانګړی ليد او پوهه چې انسان يې د ځان، ټولنيز دريځ، ملي وضعې په نسبت لري او توجيه کوي يې
ايکولوژي: د ژوند د چاپېريال پېژندنه
اړ: محتاج
اړين: ضروري

(c) ketabton.com: The Digital Library

((ب))

باتلی: بوتللی، وړی

بامي: د یو گل نوم دی

بانډه: کلی، گوښه او یوځای پراته څو کورونه

بخره: برخه

بدیع: نوی، تازه، ښکلی، ادبي پوهه چې په کې د شعر او نثر د ښکلا په اړه بحث کیږي.

برائت: له جرم، نیمگړتیا، تور او داسې نورو څخه خلاصوالی، بیزاري، تنفر، ...

بربنډ: لوڅ

برم: دبدبه

برهم: ویجاړ، خراب

بریا: بری، لاسته راوړنه

برید: پوله، سرحد

بریمن: بریالی

بصر: سترگه

بغض: کینه، دښمني

بقا: پایښت

بلاغت: له وینا سره سم د وړ کلمو او جملو کارونه چې پوهې ته ډېر نژدې وي.

بلوسي: تیری، تجاوز

بلیغ: ویناوال، د ویناکولو وړتیالرونکی

بنا: ودانی

بهیر: جریان

بوره: زوی مړی

بوډا: زوړ، سپین ږیری

بیعت: د یو چا د امر او اطاعت د منلو ژمنه چې معمولا په لاس ورکولو سرته رسیږي، د یو چا مشرتوب او رهبري منل

بډای: شتمن

بډې: رشوت

بڼه: شکل، صورت

بېلگه: مثال، نمونه

((پ))

پالل: روزل

پانگه: سرمایه

پاڼ: د شونډو د سره کولو پاڼه /کنده

پت: ناموس

پته: ادرس

پدیده (ښکارنده): یو شی، یو توکی

پرتله: مقایسه

پرتم: دبدبه

پرتمین: شکوهمند

پرته: بېله

پرتو: شعاع، وړانگه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پربنته: ملایکه

پرګنه: ولس، خلک

پلازونه؛ پلاز: پایتخت

پلاوی: هیات

پلور: پلورل، خرڅول

پلی: پیاده

پنځېدل: زېږېدل

پوله او برید: حد، اندازه

پوړکی: قشر

پوړی: درجه

پوښاک: جامه، لباس

پیلامه: پیل، لومړی برخه

پړه: ملامتي

پېر: پلا، وار

((ت))

تاړاک: برید

تتبع: څېړنه

تجویز: د یو کار جایز شمېرل

تدبیر: د یوې ستونزې یا یوې مسئلې د هوارۍ لپاره د یوې لارې سنجول، د یوې چارې په اړه فکر کول

ترار: پرېشان

تراژیکه یا تراژیدي: غم او خپګان

تربګني: دښمني

ترورېمی: تپه تیاره

تصوف: په مسلمانانو کې د معرفت، خدای پېژندنې او روزنې لاره چې زیاتره د دنیوي اړیکو له شلولو سره یوځای وي.

تصویب: له یوې طرحې، وړاندیز، قانون، مقررې سره د چارواکو او واکمنانو موافقت

تعامل: یو پر بل اغېز، پېر و پلور

تعجب: په انسان کې د یو غیر منتظره شي له لیدلو، اورېدلو او یا چلن څخه راولاړ شوی حالت

تعدیل: اړول، بدلول

تعمیم: عامول

تفسیر: څرګند بیان

تقلید: پېښې

تقوی: ډار، له ګناه ځان ساتل

تکنالوژي: د صنعت په عملي کارونو کې له علم او پوهنې څخه ګټه اخیستنه؛ د ټول لارو چارو او فنونو مجموعه چې ددې کارونې لپاره پکارېږي.

توجیه: د یو کار یا یوې خبرې د سموالي لامل بیانول

توحید: یووالی، وحدانیت

تور نمری: تور + نمري، توري جامې، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غم جامي

توکي: ماده، عنصر

تــولا: تکل کول

تون: ځای

توینه: تویوي، تویول

تیره غونې: تیاره، لړه تیاره

تیری: تجاوز

تړاو: رابطه

تړون: موافقتنامه، قرارداد

((ټ))

ټبار: ټبر، قوم

ټکه: تندر

ټوکېدل: زرغونېدل

ټیکنه: عدالت

((ث))

ثنا: د خدای (ج) ستاینه

ثواب: د نیک عمل په وړاندې ورکړه او پاداش چې په اخرت کې ورکول کیږي، احسان، نیکي

((ج))

جاندم: دوزخ

جوپه: کاروان

جوت: څرګند

جوخت: پیوسته، نښتی

جونګی: د اوښې بچې

جوهر: دیو چا او یا یو شي ذاتي خصوصیت او ځانګړتیا چې هغه تر نورو بېلوي.

حقیقت، د شي اصلي ماده او عنصر

جیفه: د غوښې ټوټه (باسي)

جېل: زندان

((چ))

چاپېریال: محیط

چار: کار

چم ګاونډ: ګاونډی، همسایه

چوپړ: خدمت

چیک: له بانک څخه د پیسو د اخیستلو چاپي پاڼه

((خ))

خاروان: د قافلې خارونکی

خرک: رابنکاره کېدنه (لکه د لمر سترګه)، لاربنوونکی، نښه، درک، لټه، پته

خرنګوالی: کیفیت

خوار: داکلمه اوس دود نه ده، کېدای شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د صبر او استقامت معنا و لري

څومره والي: کميت

((څ))

ځان تېرېدنه: سرښندنه، ايثار

ځبېښاک: استثمار

ځغلا: ځغاستل

ځور: ازارول

((ح))

حاجت: اړتيا

حب: مينه

حجاب: پرده، چادري

حديث: وينا (د حضرت محمد (ص) وينا)

حلم: نرمي

حيثيت: درنښت، دريځ

حايل: پرده

((خ))

خرافاتي: پوچ، بې معنا

خس: لرګي، خاشاک

خفي: پټ

خلعت: هره جامه چې د ناوې کورنۍ يې زوم يا د هغه کورنۍ ته ورکوي، د لويانو له

خواکښرانو ته هر ورکړ شوی سوغات

خول: تاج

خوله خوځول: اعتراف کول، وعده کول

خير: هغه شی يا کار چې د نېمګړغی يا برياليتوب لامل وي

((د))

دايرة المعارف: د علم، ادب، هنر، ورزش او هغوی ته ورته د نورو شيانو په اړه د بشپړو معلوماتو کتاب چې معمولاً د الفبې په سيستم پيلېږي، انسايکلوپېډيا

در: مرغلره

دريځ: مقام

دعوت: بلنه

دمه: استراحت

دود: رواج

دوديز: رواجي

ديت: خونبها

((ډ))

ډال: سپر

ډالۍ: سوغات، بخشش، تحفه

(c) ketabton.com: The Digital Library

((ر))

ذقن: زنه

ذکر: د خدای یادول

ذهنیت: د تفکر، لید یا قضاوت یو ډول،

((ر))

ربړه: ستونزه

رجوع: ورگرځېدل

رحمت: زړه سوی او مهرباني

رسالت: د خدای له لوري د پیغام راوړل، د چا پر اوږو د یوې دندې یا مسؤولیت اچول

رضوان: جنت

رقت: زړه سوی

رعیت: د یوې خاورې ټول وگړي چې د یو حکومت تابع وي

رغنده: سم، روغ

رموز: د رمز جمع، پټ، راز،

روحاني: هغه څوک چې په مذهبي چارو بوخت وي، مذهبي شخصیت

روغی: روغتیا

رومان: نثري داستان چې پېښو يې د انسان له ژوند څخه سرچینه اخیستې وي او معمولاً په کې زیات شمېر شخصیتونه او پېښې موجودې وي.

رونق: د کسب او کار غوښتل شوی او فعال بهیر

روهي: په روه پورې اړوند، روه د پښتنو سیمه

روږدی: معتاد، اموخته

ریا: د ظاهر او باطن نه یو والی، په ځانگړې توگه ځان پاک لمنی او نیک عمله معرفي کول

ریاضت: د روح د تزکیې لپاره د زیات عبادت او غریزو د پرېښودلو له لارې د ستونزو او سختیو گالل

رېږدلو: رېږدېدلو

((ز))

زایل: له منځه تلونکی

زرغا: زرغون، شین والی

((ژ))

ژانر: (فرانسوي کلمه ده.) د ادبي او هنري اثرونو ځانگړې بڼه

ژست: د غړو د خوځولو ډول چې یو څوک يې خپلو غړو او خبرې ته ورکوي

ژمنه: وعده

ژوبله: جگړه او ټپي کول

ژوبلور: جنگیالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژورنالیزم: د ورځپاڼې لیکنې علمي او فني لار

ژوي: ساکښان

((س))

ساوتګاه: ستړی ستومانه

سایل: سوالګر

سار: ساری، بېلګه

سپار: دکرنې وسیله، سپاره

سترتوب: ریاست

ستي: سوی، ډېر سوی

سته: بېخ

سجع: په وزن او قافیې کې هماهنګي

سجین: دوزخ، د اورکنده

سخ: مرغ، بخت

سخا: ورکړه

سراب: د شیانو خیالي انځورونه چې په تودې هواکې په دښتو یا واټونو کې د نور د وړانګو د انعکاس څخه رامنځته کېږي او د اوبو په څېر ښکاري.

سرغړونکي: متجاوز

سرور: خوشالي

سعد: نیک

سکني: سکنل، سکښتل، پرې کول

سلاکار: سلا ورکوونکی، مشاور

سلوک: لاره، چلن، د روحي پړاوونو وهل چې یو سالک د هغې له لارې نفس تزکیه کوي. (پاکوي)

سما: سم، اصلاح

سنتي: له پخوا څخه دود شوی، پخوانی ریښه ولري.

سه، (ساه): اروا، نفس

سهیل یا سویل: جنوب

سوګوار: غمجن

سپلاني: سیل کوونکی، ګرځندوی

((ښ))

ښکارندوی: څرګند

ښکېلاک: استعمار

ښګینه: فایده،نیکي

ښکي: ښکته،کوز، لر

((ش))

شئونات: اړخونه، جنبې

شار: ښار

شخصیت: د ثابتو او پرله پسې صفتونو او ځانګړتیاو و منسجمه او واحده ټولګه چې یو فرد له بل څخه توپیروي؛ د یو شخص

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوره صفتونه چې د نورو په وړاندې د یو چا د اعتبار او درناوی لامل کېږي.
شریعت: طریقه، لاره
شفاهي: په خوله کې، وینایي
شنار: شوم، نامبارک، ننګ او عار ...
شهامت: زړورتیا
شهزی: د پاچا لور

((ص))

صحه: تایید، لاسلیک
صلاح: وړ او مناسب، ګټور

((ط))

طریقت: لاره، د نفس د تزکیې له لارې د حقیقت د ترلاسه کولو سلوک، مسلک،
طنز: په شعر یا نثر د ادبي بیان لار چې ټکي فردي او ټولنیز عیبونه او نیمګړتیاوې په خندوونکي ډول برسېره کېږي. موخه یې د بشري چلن سمول وي.

((ظ))

ظلمت: تیاره

((ع))

عار: شرم
عارف: هغه ښوک چې د ریاضت، د نفس د تزکیې او تفکر له لارې خدای پېژني
عاصي: ګنهکار
عبقریت: پیاوړتیا، له هرې لارې بشپړتیا
عرفان: د خدای د معرفت لاسته راوړل د ریاضت، د نفس د تزکیې او تامل له لار پلټني.
عسس: څوکیدار، (په ځانګړې توګه د شپې له خوا)
عطف: ترونی

((غ))

غبرګ: ورتاوول
غبرګون: عکس العمل
غچ: بدله، انتقام
غرج: غرجستان
غرور: لویي
غندې: غندل، بد ویل

((ف))

فرهنګ: د دود او دستور، فکر، هنر او د ژوند د لارې پېچلې ټولګه (مجموعه) چې د ولسونو په تاریخي بهیر کې تجربه شوې او نورو نسلونو ته د لېږدېدنې وړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي.
فصاحت: د وینا رواني او ښکاره والی (څرګندتیا)

فصیح: څرګند

فضل: په پوهې، اخلاقو او هنر کې غوره والی، لطف، پام

فطرت: ذاتي ځانګړتیاوې، پیدایښت

فقه: اسلامي پوهه چې موضوع یې د شرعي احکامو د ځانګو پېژندنه او د ژوند له ورځنیو چارو سره یې سمول وي.

فقیر: بېوزلی، سالک

فلاح: خلاصي، بېغمي

فلک: اسمان، د اووه ګونو اسمانونو هره پوړۍ، په پخواني نجوم کې یې د سپوږمۍ (قمر)، عطارد، زهرې، لمر، مریخ، مشتري او زحل موقعیت له لومړي څخه تر اووم اسمانه پورې تصوروو.

فن: هغه کار چې ورتیا، پوهې او تجربې ته اړتیا ولري.

((ق))

قدسیت: پاکي، سپېڅلتیا

قصور: لټي، نیمګړتیا، عیب، د هند په پنجاب کې د یو ځای نوم دی.

((ک))

کامل: هغه څوک یا شی چې ټولې لازمې ځانګړتیاوې ولري او لړوالی، نیمګړتیا ونه لري.

کالي، کونډې: د کور لوښي (فرش و ظرف)

کاهل: لټ، تنبل

کراړ: سخت

کرم: لطف، احسان، ځواني

کرونولوجي: هغه پوهه چې د پېښو زماني پوړکې او مخینه ارزوي او څېړي.

کلانکار: متکبر

کنایه: پټه خبره چې د ټاکلې او خاصې معنا لپاره کارول کېږي.

کهربا: کلک شوی پټکری، معمولاً ژېړ رنګ لري. شفافه او یا نیمه شفافه وي. ساکنه برېښنا لري، نوځکه بوس او وابنه راکاږي. د سینګار (تزیین) لپاره کارول کېږي. په درملو کې استعمال لري.

کوثر: د جنت یوه چینه

کوکار: نارې سورې

کولیان: کولي؛ مسلي، هغه خلک چې په کال کې څو ځلې له یوځای یا یو ښار څخه بل ځای او ښار ته کوچیږي او د سندرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلو، فال کتلو او نورو دنده لري.

کومیکه: خندنی

کتهار: د زړکي ناري

کډوالي: مهاجرت، بل هیواد ته کوچېدل

کړاو: ستونزه، زحمت

کـږم: ټپي،زخمي

کړمن: له کړاوه ډک

کړونګی: ځروبی، آبشار

کیارۍ: کورارۍ، د سبو او ترکاریو پټی

((ګ))

ګانه: پسول، زېور

ګایل: ټپي

ګداز: ویلي کېدل

ګردښت: ګرځېدل

ګواښ: تهدید

ګوزڼ: فلج

ګړنګ: کنده

((ل))

لا یمس: لاس پرې مه وهه

لاسوندی: سند، ثبوت

لامل: عامل

لاهو: د اوبو پرسر

لاښونو: لاښ

لرغونی: ډېر پخوانی

لویه ورځ: قیامت

((م))

مبعوث: ګومارل شوی، لېږل شوی

مترادف: د یو شان معنا لرل

مجاز: (د میم په پېښ) روا، جایز

مجاز: (د میم په زور) له خپل معنا پرته یوه کلمه پر بلې معناکارول، غیرواقعي

مسا: موسکا

مستدلي: په دلیل او برهان ثابته شوې، منطقي

مراندې: دکېږدۍ پړي، (د زړه مراندې)

ملکه، ملکات: ځانګړنه

((ن))

ناتار: بد حالت

ناخوال: ناخواله: ناخوالې: ناغوښتل شوی شی یا کار

نامنلی: خراب، د نه منلو

نبوغ: زیاته پوهه او وړتیا

نتلی: ځیلی، خوار

نثار: قربان

(c) ketabton.com: The Digital Library

نجوم: د ستورو پېژندل

نحس: بد

ندرت: کله ناکله

نشات: راولاړ شوی

نص: آيت

نصوص: آيتونه

نغاړي: تاووي، (نغبنتل)

نغبنتی: پېچلی

نمنځی چار: متقي، پرهيزگار

نهضت: غورځنګ

نهيلی: نا هيلی، نااميد، مايوس

نوليدل: غمګينيدل

نويل: عيسوي اختر

نيسان: د پسرلي فصل

نيواک: استعمار

((هـ))

هيبت: له درناوي سره ګډ ډار چې ځوک يې په چاکې پيداکوي. ډار، پرتم

((و))

وجدان: د هرچا په باطن کې پټ ځواک يا حس چې د هغه/هغې د پوهې لامل شوی او د هغې له لارې د چال چلند ښه والی له

بدوالي ځخه بېلوي او تر قضاوت لاندې يې نيسي. د حق او ناحق په وړاندې د يو چا د غبرګون وړتيا

وراره: ورور مرې

ورټ: د اوښکو تويېدل

ورکړه: سخا

وسوس: انديښنه

وقار: حيثيت، درنښت

ولولينه: پرېمنځي

ويارمنه: سرلوړي

ويرژلي: غمجن

ويرمن: غمجن

ويرنه: غم، مرثيه

((ی))

يانه: يون، خوځښت، حرکت، تګ

يرغل: بريد، حمله

يسير: اسان

يقين: ډاډ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځلیکونه:

۱ـ ادبي فنون، محمد اقا شېرزاد، د ښوونې او روزنې پوهنځی، ۱۳۸۴ کال

۲ـ انترنیت، د تاند ویب پاڼه، د انټرنېټ نورې بېلابېلې پاڼې (سایټونه)

۳ـ په افغانستان کې د ډله ییزو اړیکو د وسایلو لنډ تاریخ، پوهاند محمد کاظم اهنګ ، د سید محی الدین هاشمي ژباړه، د اریک د ګرځنده کتابونو اداره، پېښور، ۱۳۸۰ لمریز کال

۴ـ پټه خزانه، محمد بن داود هوتک، دویم چاپ، ۱۳۳۹ کال

۵ـ پښتانه شعراء، څلورم ټوک، عبدالله بختانی، ۱۳۵۷ کال

۶ـ پښتو ادب کې د مېرمنو برخه، شاجهان، پښتو اکیډیمي پېښور یونیورسټي، ۱۹۹۳م.

۷ـ تفسیر یسیر، مرادعلي رح، لومړی ټوک، چاپ ... کال

۸ـ خیرالبیان د بایزید روښان، د ادبیاتو او بشري علومو پوهنځی، د پښتو ټولنې په سپارښتنه، ۱۳۵۳ کال.

۹ـ خیرالبیان، تصنیف بایزید انصاري، ترتیب، تدوین او حواشي حافظ محمد عبدالقدوس قاسمي، پېژندګلو مولانا عبدالقادر، پښتو اکیډیمي، پېښور یونیورسټي، جون ۱۹۶۷م

۱۰_ د ارزاني خويشکي کليات، پروفيسور ډاکټرسلما شاهين، ډاکټر پروېز مهجور خويشکی، ډایرکټر پښتو اکيډيمي پېښور يونيورسټي، جون ۲۰۰۵
۱۱_ د پښتو ادبیاتو تاریخ (لرغوني او منځنۍ دوره)، زلمی هېوادمل ، لومړی ټوک، ۱۳۷۹کال
۱۲_ د پښتو ادبیاتو تاریخ، پوهاند ډاکټر زیورالدين زیور، د ساپي پښتوخپرونو مرکز، ۱۳۸۶کال
۱۳_ د خپلواکی مجله، دويمه دوره، لومړی کال، درېمه ګڼه، د بشري حقونو لپاره د د نړيوالو هڅو لنډ تاريخي بهير، د افغانستان د مطالعاتو مرکز، ۱۳۸۳کال
۱۴_ د زړه خواله، عبدالروف بېنوا، ۱۳۴۵کال
۱۵_ روښان ياد، د بايزيد روښان د نړيوال سيمينار د مقالو مجموعه، د حبيب الله رفيع په زيار او اهتمام، پښتو ټولنه، ۱۳۵۵
۱۶_ سيرة النبي، الرحيق المختوم، مولانا صفی الرحمن مبارکپوري، ژباړن: عبدالله خاموش هروي، د سيلاب خپروني. ۱۳۸۲کال
۱۷_ عرفان مجله، سروده های دری مفسر و دانشمند علوم ديني، مرادعلي صاحبزاده، زلمی هېواد مل عرفان مجله، دويمه ګڼه، ۱۳۷۰کال
۱۸_ غوره نثرونه، ګل پاچا الفت، د ۱۳۷۳کال چاپ
۱۹_ فرهنګ ادبيات جهان، زهرای خانلری، شرکت سهامی انتشارات خوارزمی، چاپ اول، ۱۳۷۵کال
۲۰_ کابل مجله، مرادعلي صاحبزاده، عبدالله بختانی، پښتو ټولنه، لومړۍ ګڼه، ۱۳۵۰ کال
۲۱_ کليله و دمنه، تکانک خپرنيز مرکز، ۱۳۸۶کال
۲۲_ ويښ زلميان، عبدالروف بېنوا، پښتو ټولنه، کابل، ۱۳۶۶ لمريز کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library